59.700
/33

HERCZEG FERENC MUNKÁI

GYÜJTEMÉNYES DÍSZKIADÁS

1925

HERCZEG FERENC
MUNKÁI

GYÜJTEMÉNYES
DÍSZKIADÁS

XXXIII.

A MILÓI VÉNUSZ KARJA
—
A CSEREBŐRŰEK

B U D A P E S T
SINGER ÉS WOLFNER IRODALMI INTÉZET R.-T.
KIADÁSA

HERCZEG FERENC

A MILÓI VÉNUSZ KARJA

REGÉNY

BUDAPEST
SINGER ÉS WOLFNER IRODALMI INTÉZET R.-T.
KIADÁSA

NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRA

Fenntartunk minden jogot, a fordítását is.

Copyright by Singer & Wolfner, Budapest.

R 2

59700/33

R 1965

3.519

M. N. MUZEUM KÖNYVTÁRA
I. Nyomt. Növedéknapló
1930 évi 289 sz.

45689. — Budapest, az Athenaeum r.-t. könyvnyomdája.

Vendég érkezett.

Bálna- és fókaformájú, mozdulatlan kék felhők feküdtek az ég alján. Az égiháború halottjai. Délután zápor esett, az útszéli árkok most is teli voltak még vízzel, a levegő pedig teli esőszaggal.

A nap lenyugvóban volt és komor, aranybarna fénnyel öntötte el a széles rónaságot. Az óriás sugárküllők alatt, amelyek ferdén fúródnak át a párás levegőégen, hosszú akácfasor vonul végig a láthatáron. A nyirvárdai országút.

Balkéz felől nagy facsoport feketéllik. A fák fölé két templomtorony emelkedik; az egyik magas és karcsú, a másik zömök és alacsonyabb. Az elsőnek messzire csillog az új bádogteteje. És a falun túl, mint a zátonyra került Noé bárkája, ormótlan nagy magtár teteje ágaskodik.

Most halk, érces morgás közeledik: a fasoron szürke autó szalad végig. Ez az elszánt masina, amely a maga erejéből végiglohol az esti fényben alvó tájképen, boszorkányos benyomást tesz.

A kocsiban, a soffőrön kívül, ketten ülnek: egy öregúr és egy nő.

Az öregúr világos angol esőkabátot, alatta bolyhos homespun-ruhát visel. Minden, amit azonkívül még magán hord, sapkája, cipője, nyakkendője is,

színben merész, formában szokatlan, anyagban elsőrendű, szinte már monumentális, mint azok az iparcikkek, amiket sportemberei számára gyárt Nagy-Britannia.

Egyébként hajadonfőtt van, sapkáját fehérkesztyűs kezében fogja, homlokát pedig odakínálja a szélnek, amely vadul lobogtatja az öregúr sűrű, ezüstös haját.

Ha csak a homlokát látná az ember, akkor valami nagy szobrásznak vagy legalább is wagneri karmesternek nézné. Az arca azonban — az arca vigyorgó Mefisztópofa. De csak első pillantásra. Ha jobban megnézed, akkor a sors csapásaitól elpofozott, a sok tépelődéstől földúlt vonásokat látsz, amelyeket megszokássá lett gyáva mosoly hamisít meg. Az örökös mosoly azonban csak olyan, mint a vékony álarc, amelyen keresztülütközik a mélységes szomorúság.

És ezt a felemás ábrázatot két kíváncsi, szellemes, tüzes és naiv gyermekszem világítja meg.

A nő, aki mellette ül, olyan szegényes alak, hogy bele sem illik az autóba. Készen vett lódenkabátot és olyanféle kalapot visel, aminőt azok szeretnek, akik nem a divatot, hanem a tartósságot nézik. Zömök, szélesarcú kis leány, lehet huszonhat-harminc esztendős, arcbőre hófehér, szeme nagyon szép, szája azonban szinte már komikusan széles, mint azé az alkonyi madáré, amelyet kecskefejőnek nevez a nép. Arcának egyébként olyan megszeppent és réveteg kifejezése van, mint az olyan embernek, aki nem bízik senkiben, legkevésbbé önmagában.

A nő valamitől fél, az öregúr meg azon van, hogy bátorítsa.

— Föl a fejet, Rózi! Meglátod, jó dolgod lesz Várdán.

— Tudják ott, hogy jövök? — kérdezte halkan a leány.

— Nem tudják, de az nem baj. Annyi jogom csak van nekem, az apának — nem igaz? Szeretném látni, ki mer rád görbe szemmel nézni!

Meglátszott Róza arcán, hogy nem érzi magát valami nagyon biztosnak az öregúr védelmében.

— Kérem szépen, nagyságos úr...

Az öreg haragosan a szavába vágott:

— Miféle nagyságos úr? Ki itt a nagyságos úr? Hát nem mondtam, hogy szólíts bácsinak, Zsiga bácsinak?

— Igenis kérem, — hagyta rá a leány.

Később azt mondta:

— Azt akartam kérdezni, hogyan szólítsam Várdayné ő nagyságát?

— Szamár beszéd! Hogy szólítanád? Zsófikának szólítod... hiszen rokonok vagytok, kuzinok...

— Csak másodfokon, — szerénykedett a leány.

Az öregúr különben egész úton már nagyon idegesen viselkedett. Ha nem beszélgetett Rózával, akkor a soffőrnek adott teljesen fölösleges utasításokat. Fülöp ült a kormány mögött, de tulajdonképpen Zsiga bácsi vezényelte az autót, mint a kapitány a hajót, esetről-esetre fölhíván a kormányos figyelmét az úton látható összes kövekre, gödrökre és egyéb veszedelmekre. A soffőr megvető hallgatással védte ki az illetéktelen beavatkozást.

Most egy útszéli gémeskút felé közeledtek, amelynél éppen teheneket itattak.

— Vigyázni, Fülöp, vigyázni! — vezényelt az öreg. — Hátha bika van a csordában.

Bika nem volt és a tehenek is éppen elég gépkocsit láthattak már életükben, mert rá sem hederítettek a Zsiga bácsi Daimlerjára. De aztán egy rekedt hangú kuvasz vetette magát az autó elé, amitől az öregúr úgy fölindult, hogy majdnem torkon ragadta a soffőrt.

— Borzasztó! Nem tud vigyázni? Úgy hajt, mint a bolond!

De aztán meglátta a kutyát, amint ép bőrrel táncolt a kocsi túlsó oldalán, és rögtön megbánta, hogy goromba volt.

Minden átmenet nélkül mondta:

— Kap egy jó szivart, Fülöp.

Fülöp azonban nem lelkesedett a nagyságos úr szivarjaiért. A nagyságos úr maga nem volt dohányos és senkitől sem sajnálta annyira a pénzt, mint a m. kir. dohányjövedéktől.

Midőn beértek a községbe, újabb izgalmak sorozata kezdődött; a nyirvárdaiak ugyanis az országutat baromfiudvarnak és mellékesen gyermekjátszóhelynek is használják.

A főutcát akácfabokrokkal boltozott mély árok hasította végig. Fülöp a kocsijával fölkapaszkodott egy valószínűtlenül meredek kőhídra és hamarosan elérte a dombon álló zömöktornyú templomot. A templommal szemben megállott egy sárgára festett, végtelenül hosszú kőkerítés íves kapuja előtt és csökönyös kitartással dudálni kezdett.

Róza arcát már fakóra festette a félelem. Érthetetlen módon olyan vad pánik vett rajta erőt, hogy szeretett volna leugorni a kocsiról és világgá szaladni . . .

Az öregúr, bár érezte, hogy bátorítania kellene a leányzót, pillanatnyilag maga is szűkében volt a férfibátorságnak. Pedig hát a sárga kerítésfal mögött nem emberevő óriás, hanem az ő kis Zsófika leánya lakik.

Odabenn végül meghallották a tülkölést és a kapu megnyílt. Hosszú és alacsony gazdasági épületek közt haladva, kerek nagy virágágyhoz értek, — annak túlsó oldalán volt az emeletes lakóház.

A bejárat előtt vörös kis autó vesztegelt. A Várdayék Fiát-kocsija! Valahová készülnek a fiatalok és az öreg megint csak rosszkor jön . . .

Azt mondta Rózának:

— Szállj le, várj meg itt künn, majd én előkészítem Zsófikát . . .

Míg a kocsiban ült az öreg, egészen tekintélyes benyomást tett, de amint lelépett a földre, egyszerre kitűnt, hogy milyen kurta a lába. Az ember alig valamivel több a törpénél.

Mikor belépett a pitvar üvegajtaján, már végleg elapadt az önbizalma. Egy kis parasztszolgáló jött vele szembe.

— Né, az öreg nagyságos —!

— Hogy vagytok, Julis? Mikor lesz a lakodalmad?

Dévajsága azonban ezúttal nem volt őszinte és Julis nem is tartotta szükségesnek, hogy szemérmetesen elsikítsa magát.

De már jöttek is a fiatalok, Zsófika meg az ura. Mind a ketten útrakészen, bő autókabátban, pápaszemmel a homlokukon. Az öregúr hirtelen ellágyulást érzett, mikor meglátta a leányát. Gyönyörű egy pár ez! Milyen szépek, milyen előkelők. milyen hosszú növésűek!

Zsiga bácsi szerint a saját termete azért nem volt

tökéletesnek nevezhető, mivel ő a test csontszerkezetének fejlődési időszakában még nagyon gyönge koszton élt. Mikor később megtollasodott, pénzével már csak izmokat és hájat szerezhetett a kész csontvázára. Szerinte az újgazdagokat arról lehet megismerni, hogy a húsuk nem illik rá a csontjaikra. Zsófika azonban már jómódban nevelkedett, neki arisztokratikus alakja volt.

A fiatalok nem nagyon titkolták a kellemetlen meglepetésüket. Zsófika egészen elkeseredett. Hát ez rettenetes, hogy papi mindig így megrohanja az embert! Mért nem telegrafált? Ha tudták volna, akkor máskép osztották volna be a napjukat. Igy már megváltották a jegyüket a filharmónikusok hangversenyére... Zsófika imádja a zenét — és mikor lehet Nyiregyházán megint filharmónikusokat hallani?

— Ti csak menjetek be nyugodtan, — biztatta őket az öreg. — Én nem is hozzátok jöttem, csak pihenni akarok egypár napig...

Zsófika ellentmondott, igaz, hogy bágyadtan. Mégis kicsit furcsa lenne, ha papi egyedül maradna, — nem?

— Mondom: pihenni akarok, és ha nem vagytok itthon, még jobban érzem magamat!

És mikor ezt mondta, alig tudott ellenállni a vágynak, hogy meg ne ölelje és össze ne csókolja ezt a szép gyermeket, akit jobban szeretett mindennél a világon...

A fiatal asszony kapacitáltatta magát.

— Hanem a hangverseny után rögtön hazasietünk. Nem vacsorázunk a városban.

— Csak vacsorázzatok benn a jóbarátokkal! Föltétlenül benn kell vacsoráznotok!

— Majd meglássuk, — mondta Zsófika — de valaki most szaladjon át Tálasnéhoz, jöjjön vacsorát főzni

papinak . . . Mert a szakácsnőnek kimenője van, lakodalomba ment . . .

— Meg akarsz ölni ? — háborgott az öreg. — Hát nem tudod, hogy este nekem nem szabad ennem ?

Zsófika erről most hallott először . . . Egyszerre nagyon jókedvű lett, amint megakadt a szeme az édesapja öltözetén.

— Nézze, Gyulus, milyen elegáns papi ! Egy angol lord . . .

A fiatal úr az ujjai között morzsolgatta apósának ruhaszövetét . . . Tyűh, ez már teszi ! És igaz-e, hogy autót vett ?

— Igen, szereztem egy hathengeres Daimlert, — mondta papi könnyedén. És hozzátette : — egyáltalában, ezentúl jól akarok élni . . . Eleget nyúztam magamat életemben . . . nem igaz ? Ezentúl már csak pihenés és szórakozás lesz az életem . . .

Gyulus úr azt mondta : okosan ! — és az óráját nézte. — Teringettét, siessünk, vagy megkésünk arról a híres hangversenyről !

Zsófika megcsókolta papit — a csókja könnyű és hűvös volt, mintha viráglevél esett volna az arcára — aztán elröppentek.

Az öreg nem ment ki a tornácba, csak utánuk nézett. A szíve elfacsarodott . . . Hej, hogy óvakodtak attól, hogy magukkal hívják a városba ! Pedig Zsófika tudta, mennyire szereti a zenét . . . Persze, nekik a városban előkelő barátaik vannak és a hadimilliomos őssel nincs miért dicsekedni. Pedig az öreg azért szabatott annyi új ruhát, azért vett angol kalapokat, cipőket és kesztyűket, azért szerezte meg a hathengeres Daimlert is, hogy Zsófikának ne kelljen pirulnia a papija miatt.

Egyedül maradt a nagy pipázóban. Künn alkonyodott és a bolthajtásos, alacsony szobában már sötét éjszaka volt. Bőr- és dohányszagot érzett s tölgyfaszekrények, öblös klubszékek és vadászati trofeumok körvonalait sejtette maga körül.

Ezt a régi házat ő tavaly vette meg, a hozzávaló birtokkal együtt. Valamikor régen a Várday-család birtoka volt, de hiszen száz évvel ezelőtt a fél vármegye Várday-birtok volt.

Várday Gyula, Zsófika ura, két esztendővel ezelőtt mint titkár került Csetkó Zsigmond házába ; akkor az öregúrnak még száz üzletben főtt a feje. Leszerelt katonatiszt volt, orosz hadifogságból jött, semmije sem volt és valósággal éhezett, mikor az öreg maga mellé vette. Nem bánta meg soha, mert Várday jóravaló fiúnak mutatta magát. Csetkó megkedvelte, de még jobban megkedvelte Zsófika.

Ebből ádáz családi harcok támadtak, mert Csetkóné, Zsófika édesanyja, hallani sem akart Várdayról. Azt mondta : komisz hozományvadász ! Az öregúr viszont úgy vélekedett, hogy nem baj, ha Várday szereti a pénzt, azt minden okos ember szereti, — azért még Zsófikát is szeretheti és csakis ez a fontos.

Az öreg azonban csak jóakaró semlegességet mutatott a fiatalokkal szemben, nyiltan ő sohasem ellenkezett a feleségével és Zsófikának magának kellett kiharcolnia a boldogságát.

Félévi huzavona után a leány makacssága győzött az anyja konoksága fölött. Zsófika Várday Gyuláné lett és Csetkóné ezentúl csak úgy emlegette a vejét, hogy : az az ember, aki elrabolta a leányomat.

De azért eljárt Várdayékhoz. Igaz, hogy fagyosan

bánt a vejével és ha valami kis háborúság volt a fiatalok közt, akkor azt mondta: Én igazolva vagyok!

Mikor Csetkó Zsigmond már ennyire jutott a visszaemlékezésével, hirtelen rányitották az ajtót és belépett Julis szolgáló. Hogy mi légyen kérem azzal a kisasszonnyal, aki künn ácsorog a pitvarban?

Miféle kisasszony? Vagy úgy, — a Róza! Teremtő Isten, arról egészen megfeledkezett! Azt mondta Julisnak, a kisasszony nagyon fontos dologban jött, reggel majd minden el fog igazodni, addig adjanak neki valami ennivalót, aztán fektessék ágyba, szegényke nagyon fáradt lehet az úttól.

Olyan hangon mondta, mintha megszokta volna, hogy parancsokat osztogasson ebben a házban és mivel a szobában sötétség volt, nem is lehetett látni, hogy milyen arcot vág hozzá Julis.

Az öreg aztán maga is bevonult a vendégszobába, amelyet papi szobájának nevezett Zsófika. A szobának fehérlakkos bútorai voltak, a falakat és a székeket pedig virágos kretonnal vonták be; mivel azonban itt egész télen nem fűtöttek, dideregtető pincelevegő fogadta a vendéget.

Nagyon éhes volt. Füllentett, mikor az imént azt mondta Zsófikának, hogy ő nem szokott vacsorázni. Nagyon is szokott! Jó volna, ha most becsöngetné Julist és kérne valamit. A baj csak az, hogy Julis holnap jelenteni fogja az asszonyának és akkor Zsófika azt fogja hinni, hogy papi már maga sem tudja, mit beszél.

Nem csöngetett, hanem óvatosan átsompolygott az ebédlőbe, hátha találna valamit a kredencben. Nesz nélkül ment, mint a tolvaj és mikor a sötétségben nekiment valami bútornak, szívdobogása lett.

A pohárszékben semmi sem volt, csak tányérok, kések, villák. Vajjon hol tartják ezek a kenyerüket ? De igen, az egyik fiók sarkában zsemlyét talált ! Száraz és kemény volt, de azért mégis a zsebébe rejtette és visszasietett zsákmányával a szobájába.

Miközben a kemény zsemlyével viaskodott, fölfedezett a szoba sarkában valamit, ami eddig elkerülte a figyelmét. A márvány Kupidó volt. Ugyanaz a szobor, amelyet ő születésnapi ajándékul adott Zsófikának.

Egy méter magas szobor, «igazi márványból», elég drága is volt, Csetkónak annak idején roppantul megtetszett és Zsófika is szemmelláthatóan megörült az ajándéknak. Most mégis ide tették a vendégszobába. Restelték a szalónjukba állítani. Miért ? Az öreg nem tudta, de a fiatalok bizonyára tudták.

Lefeküdt és mivel fázott a vékony paplan alatt, magára takarta a felöltőjét is. Tíz perc mulva aludt, de harminc perc mulva megint fölébredt és ekkor már tudta, hogy ma éjjel nem lesz komoly alvás.

Hiszen könnyű dolog azt mondani : ezentúl már pihenni és szórakozni fogok ! — Hogyan pihenjen az ember, mikor éjszakánként nyitott szemmel fekszik az ágyában és fejében egyre forog a nagy kerék ? És hogyan szórakozzék, mikor biztosan tudja, hogy a következő órában a veszedelmek és bajok lavinája zuhan majd a nyakába ?

Biztosra vette, hogy mostani útja is száz bajnak és kellemetlenségnek lesz a bevezetője. Ő tegnap reggel azzal a szesszel kapott föl az autójára, hogy kipróbálja az új Daimlert. Eredetileg az is volt a terve, hogy csak leszalad Hatvanba, ebédre megint hazajön. Arról azonban már nem szólt a feleségének, hogy Hat-

vanban föl akarja keresni Csetkó Rózát, aki újabban megint kétségbeesett levelekkel bombázta.

Klára, amint maga mondta : nem bírta el urának vidéki atyjafiait, akiknek emberi mivoltát nagyon megtaposta már a balsors és akik mindig csak siránkoztak és mindig csak kértek valamit.

Az öreg tehát lekarikázott Hatvanba és miután meggyőződött róla, hogy ezúttal nem egyszerű kolduslásról, hanem egy család végleges összeomlásáról van szó és mivel a levélíró Róza azt sem tudja, hol fog aludni az éjjel : hirtelen támadt energiával kocsiba ültette a leányt és magával vitte Nyirvárdára.

Az efféle energia-rohamok időközönkint úgy lobbantak ki a lelkéből, mint a tűz a leégett ház romjai alól.

A dolog egyébként egyszerűnek látszott. Zsófika már hetek óta emlegette az édesanyjának írt leveleiben, hogy sürgős szüksége lenne valami megbízható nőszemélyre, aki ért a háztartáshoz, s így bizonyára kapóra fog jönni, ha Csetkó leviszi neki Rózát. Szegény leány egyéb se volt, csak házias és megbízható.

Ez tehát a képzelhető legjobb megoldás, — mondta magában Zsiga úr, miközben ravaszul mosolygott — az ember jótékony is, de hasznát is látja a nemes cselekedetének.

Az autón való száguldás kellemes mámorában — az öregúr újabban nagyon rákapott erre a szenvedélyre ! — igen jól festett a dolog. Most azonban, hogy az álom reménye nélkül ott feküdt fehérlakkos ágyában a vendégszoba kreton-rózsaerdejében és fejében megint zúgva forgott az a bizonyos malomkerék, most sejteni kezdte, hogy baj van, mégpedig nagy baj.

Zsófika mindenkit szívesebben fog látni a házában, mint szegény Csetkó Rózát, aki a rokonságával kompromittálja a nyirvárdai úrilak előkelő tónusát.

Az öreg eddig nem gondolt erre, de most a szívébe döfött a valóság és ő tehetetlenül rogyott vissza a párnáira. A következő pillanatban azonban ijedten fölült ágyában és elálló lélekzettel bámult bele a szoba félhomályába: Klára márványfehér profilja és fejedelmi alakja jelent meg előtte . . . Ő tegnap reggel óta távol jár a feleségétől és semmiféle értesítést nem küldött neki

Mi is volt ez tulajdonképpen? Egy egész életen át csendben megült Klára mellett, de újabban lázas nyugtalanság, leküzdhetetlen kóborösztön erjedezik benne és ez őt vén fejjel arra ösztökéli, hogy mondva-csinált ürügyek alatt napokig elkalandozzon hazulról. Az autózás mámorában — mert őt mámorossá teszi, ha ötvenhatvan kilométeres sebességgel száguldoz az országutakon! — megfeledkezik mindenről, leginkább Klárról . . . Ebből aztán furcsánál-furcsább dolgok sülnek ki.

Csetkó Zsigmond fölkelt, bevett egy veronálport és ekkor egyszerre megint eszébe jutott, amit a felesége nemrégiben a háziorvosnak mondott és amit ő véletlenül hallott meg: «Az öreg néhanapján már nem tudja, mit csinál . . .»

Való lenne, hogy betegsége megtámadta a szellemi képességeit? Lássuk csak! Számolni még tud, úgy mint fiatal korában, de ha üzleti összeköttetéseinek bonyolult hálózatára próbál gondolni, akkor zavart és félelmet érez.

Ó, az ilyenekből ő csakugyan kivénült már.

Különben sem bánná, ha ezt a legújabb kalandját holmi beszámíthatatlanság rovására lehetne írni.

Ha erre a lehetőségre gondolt, akkor valami édes és meleg biztonsági érzés fogta el, mint kisfiú korában, mikor valami ostobaságot követett el és édesapja pálcája elől az édesanyja ölébe bújt.

De hiszen ő tudta : akár beteg, akár egészséges, neki már nincs hová bújnia, mindenért helyt kell állania, mindenért meg kell fizetnie. A meleg és édes irgalom ideje elmult.

Pedig rettegése érthetetlen, hiszen Klára sohasem szokott veszekedni. Ha egyáltalában büntet, akkor a hallgatásával büntet ; igaz azonban, hogy a hallgatása szörnyű, elviselhetetlen. Egyébként is hűvös lelke olyankor jéggé dermed, Csetkó pedig elolvad a forró szánakozástól és megsemmisül a megbánás súlya alatt.

A Csetkó szánakozásának köszönheti az asszony az ő óriás fölényét. Az öreg elgondolkozva feküdt ágyában : igen, ez már a házasságuk előtt kezdődött ! És a forgó malomkerék, amelyet a veronál sem tudott megállítani a fejében, régismert képeket sodort feléje . . .

Klára leánya volt Gedeonnak, az «ismert politikusnak és sportembernek». Csetkó véletlenül egy házban lakott velük és a leányt első ízben kocsin látta, amelynek lovait az akkor még délceg Gedeon hajtotta. Alkalmasint lóversenyre mentek . . .

A leány szépsége, de még inkább elegánciája, amely úgy zengett bele az élet szürkeségébe, mint ezüsttrombiták hangja, valósággal elbűvölte Csetkót és titokzatos nosztalgiával töltötte el egy szebb, színesebb és nagyobb stílű élet után.

Midőn egy közös asszonyismerősük félig tréfásan azt mondta neki : Lássa, Zsiga, ez éppen magának való

feleség lenne! — Csetkó olyan képtelennek találta az ötletet, hogy gúnynak vetta.

Az asszony azonban csökönyösen vissza-visszatért az ötletére és aztán — — Aztán? Ami *aztán* volt, arra az öreg ma is úgy emlékszik vissza, mint egy mesére, amely sokkal szebb, semhogy valóság lehetne. Pedig valóság volt: Gedeon Klárából Csetkó Zsigáné lett.

A későbbi események prózai magyarázatát adták a meglepő fordulatnak. Ugyanis Klára édesapja, rögtön az esküvő után, visszavonult a nyilvános szerepléstől, de ezzel már nem tudta útját vágni az óriási botránynak, amely bizonyos megdézsmált közpénzek körül kerekedett.

Gedeon politikai ellenfelei lángoló buzgalommal kezdték keresni az elsikkadt pénzt. Azt ugyan máig sem találták meg, fáradozásuk azonban mégsem volt hiábavaló, mert mire leülepedett a nagy lárma, egy erkölcsi halott feküdt a fórumon.

Csetkó most már megértette, miről van itt szó: Gedeon, midőn a vesztét érezte, az utolsó pillanatban még coûte que coûte gondoskodni kívánt a leányáról. Ez a házasság egy léha ember nagylelkű gesztusa volt... Bizonyára fájt neki, hogy jobb kérő hiányában meg kellett elégednie Csetkóval, de hát a süllyedő hajón nem igen lehetett válogatni a pártíképes lovagokban. Igy történt, hogy Csetkó Zsigmond, bár körülbelül az ellenkezője volt annak, amit szépnek, előkelőnek és gazdagnak szokás nevezni, mégis bekötötte a fejét a híres Gedeon Klárának.

Midőn Csetkó bepillantást nyert a saját házasságának kulisszái mögé, fanatikus szerelme nem hűlt ki, hanem egy újabb érzéssel gazdagodott: a forró nagy

részvéttel, amelyet Klára iránt érzett. Tisztában volt vele, hogy *ilyen* nő nem lehet boldog *ilyen* férfi oldalán és ezért szinte meggyűlölte önmagát. Egyébként egy emberöltőn át tartó házasságában mindig megmaradt boldogtalan szerelmesnek, és midőn már gyermeke volt Klárától, még mindig azon törte a fejét, hogyan nyerhetné meg az asszony vonzalmát.

Lakodalma után jókora meglepetésben lett része: kitűnt, hogy Klárának valami vagyona is maradt az édesanyja után, amit az árvaszék szerencsésen meg tudott védeni Gedeon úrral szemben. Nem volt sok, nem több annál, amit a képviselő akárhányszor föltett már egy kártyalapra, de mégis akkora összeg, amelyet polgári körökben már bizonyos tisztelettel emlegetnek.

Ez a pénz rontotta meg végleg Csetkó házasságát. Klára az urára bízta a vagyonát és Csetkó, akit akkoriban dühös vágy emésztett a gazdagság után, — mert mire való az arany, ha nem arra, hogy foglalatul szolgáljon az asszonyok gyöngyének ? — Csetkó a felesége tudta nélkül *dolgozni* kezdett a pénzzel. Egy előre nem látható kis rendellenesség a tőzsdegépezet működésében elég volt arra, hogy a szabadságtéri nagy szivattyútelep az utolsó fillérig felhörpintse Csetkóék minden pénzét.

Midőn Klára végül megtudta azt, amit tovább már nem lehetett titkolni, egy rossz szót sem mondott az urának, éppen csak új kifejezés jelent meg az arcán, amely a keresztény megadás, a nemes büszkeség és a lefékezett türelmetlenség ellentétes motívumaiból keveredett össze. A Csetkó férfiúi önérzete most már hangyányivá töpörödött.

Meg kell egyébként mondanunk, hogy jellem dol-

gában Klára egyenes ellentétje volt az édesapjának. A Gedeonok családfáján sok volt a könnyelmű férfi, akik valami titokzatos élettani törvény alapján kötelességtudó és áldozatkész nőket szoktak magukhoz vonzani, és Klára tulajdonképpen a több nemzedéken át kitenyésztett női mártír típusának képviselője volt. Az életet ő inkább túlsúlyosan vette, mint túlkönnyen. A szenvedélyes gazdasszonyok fajtájából való volt, a hitvesi hűség ellen pedig soha egyetlen gondolatával sem vétett.

Csetkóéknak csak egy gyermekük lett : Zsófika, aki ma már Várday Gyuláné. Ennek a kisleánynak születése eggyel szaporította Csetkó Zsigmond reménytelen szerelmeinek számát, mert Klára, aki magának követelte a gyermeknevelés minden jogát és kötelességét, jóformán csak messziről mutogatta Csetkónak a leányát.

A gyermeknek ugyan jóval melegebb és vidámabb természete volt, mint Klárának, édesapjával szemben azonban mindig az anyja oldalán állott.

Valami vallásos érzésből kifolyóan tisztelte, sőt szerette az öreget, komolyan azonban sohasem vette. Az édesanyja előtt haptákban állott, az apját azonban — persze csak a mami távollétében — hátaslónak használta.

Értelmes gyermek lévén, akiből tízesztendős korában már kiütközött a jövendő nő, korán tisztában volt vele, hogy papi nem tartozik sem az elegáns, sem az imponáló apák sorába és nem is tudta megérteni, mami mért ment feleségül hozzá. Mami szent volt, mártír, magasztos kivétel a nők között, Zsófika azonban papival, bár sokat veszekedett vele és elég rossz élcet faragott rá, mégis csak több közösséget érzett.

Olykor úgy látszott, hogy a pajtási viszony, amely Zsófika és az öreg között szövődött, a leányt teljesen át fogja csábítani az apa oldalára. De csak úgy látszott, mert Zsófika a döntő pillanatban mindig észbe kapott megint, láthatóan megbánta, hogy kész volt megtagadni édesanyját, s a hibáját jóváteendő, megint a régi, humorosan kicsinylő hangot ütötte meg az öreggel szemben.

A háború kitörése után különös és meglepő dolog történt Csetkóék házában. Az öreg, bár egyszer már megégette magát, megint beleugrott mindenféle vakmerő vállalkozásokba. Erős kereskedői ösztönök erjedhettek benne, ha a kis vagyont (Zsófika hozományát !); amit évek során nagynehezen összekuporgatott, kockára merte tenni a felesége tudta nélkül.

Ezúttal sikerült neki. A gazdagság, amelyet ifjúkorában oly forrón áhított és amely csökönyösen menekült előle, most az öregedő ember nyakába vetette magát. Minden, amihez az új Midás király nyúlt, arannyá változott.

Azokban a forró napokban Csetkó olyan alakban lépett a világ elé, amilyennek eddig senki sem ismerte. Energikus és vakmerő volt, akár egy condottiere ; olyan nagystílű sejtő- és kombinálóképességet mutatott, mint a legnagyobb üzletemberek. A felesége megpróbálta egyszer-kétszer, hogy beleszóljon a dolgaiba, Csetkó azonban életében először és utoljára, renitens volt és erélyesen leintette az asszonyt.

Mire elkövetkezett a pénzügyi általános összeomlás, ő már biztonságba hozta a maga zsákmányát és imponálóan nagy vagyon ura volt.

Nevezetes, hogy míg Csetkó tekintélye és nép-

szerűsége az üzleti világban módfölött megnövekedett, addig otthon semmit sem változott a helyzete. Az aranymilliók, amiket Klára asszony lába elé szórt, nem tudták elfeledtetni azt a tizenkétezer forintocskát, amit ifjú férj korában elprédált. Az asszony lelkébe már beidegződött a kicsinylés Csetkóval szemben és ezen nem lehetett változtatni.

Erről sohasem beszéltek, de ha beszéltek volna, Klára akkor is be tudta volna bizonyítani, hogy neki van igaza, mert hiszen itt nem pénzről van szó, hanem erkölcsi elvről! Könnyelműséggel nem lehet jóvátenni a lelkiismeretlenséget. Mert amit *akkor* Klára vagyonával tett, az lelkiismeretlenség volt, a mostani nagy nyereségét pedig — ebből nem engedett Klára — a hazárdőr könnyelműségének köszönhette . . .

És Csetkó a szép családi házban, amelybe beköltözött, az antik bútorok közt, amiket a hölgyei összehordtak, a finom cselédek és a nemkevésbbé finom vendégek társaságában, akiket az immár eladó leánnyá lett Zsófika a házba vonzott, olyanformán élt, mint a látogatóba jött szegény rokon. Azok közé tartozott, akik nem tudnának a pénzükkel mit kezdeni, ha asszonyok nem volnának a világon, akik megeszik az aranyat.

Ő mindig érezte a maga parvenű-voltát, a kiállása, a járása, de még a nadrágja szabása is parvenű volt, erről a témáról száz viccet tudott mondani, megelőzvén azokat a kevésbbé szellemes, de annál harapósabb megjegyzéseket, amelyeket felebarátai hullattak el.

Azért mégis sok gyönyörűsége telt Csetkónak újsütetű gazdagságában, mert most már megengedhette magának, hogy ajándékokkal árassza el az ő szép gyer-

mekét. Ékszereket vett neki, ruhákat, bundát, régi porcellánt a kelengyéjébe, végül kastélyt és ezerholdas birtokot.

Zsófika, aki csinos kis fruska volt, de távolról sem az a világcsoda, akinek az apja nézte, Zsófika oly élvezettel állotta az aranyesőt, mint a liba a nyári záport. Most már «imádta» az öreget, és ha Klára, akit talán a féltékenység bántott, valami fulánkos megjegyzést tett Csetkóra, Zsófika hozzáfűzte: Igen, igen, — de azért papi mégis nagyszerű ember!

Csak *egy* dologra nem volt kapható Zsófika: hogy rokonainak érezze a szegény Csetkókat.

Bakfis-ábrándjaiban szerette önmagát tragikus összeütközések központjába képzelni és néha olyasmiről álmodott, hogy őérte a Gedeonok és Csetkók családi géniuszai ádáz harcot vívnak, mint Faust doktor lelkéért a világosság és sötétség hatalmasságai.

Gedeonék, — eltekintve szegény jó Gedeon nagyapa «szerencsétlenségétől», amelyről Zsófika nem sokat tudott, — Gedeonék felsőbbrendű emberek voltak: nagystílűek, derűsek és könnyed életfelfogásúak; Csetkóék pedig pinceemberek: kicsinyesek és irígyek. És olyan tehetetlenül vergődnek a szegénységben, mint darázs a csirizestálban.

Csetkó Zsigmondra olyan hatással volt a nők merev állásfoglalása, hogy szégyelte és titkolta a hatvaniak iránt érzett szánakozását, mint valami bűnös gyöngeséget. És nem is segítette őket annyira, mint a lelkiismerete kívánta volna.

— Papi adjon nekik pénzt, de minket hagyjanak békében. — Zsófika ilyen szavakkal tett pontot a Csetkókról szóló fejezet alá.

De éppen a pénzzel volt baj ! Papi, ha nem Klárról és Zsófikáról van szó, valami átöröklött fanatikus ösztönénél fogva, inkább a fogát húzatná ki, semhogy pénzt adna.

Ő maga is szégyelte a fukarságát, de nem tehetett róla, sok évi szegénysége nagyon is a fejébe kalapálta, hogy a pénzével együtt, mit az ember kidob az ablakon, az erejének, a becsületének és a szabadságának egy törmelékét is kidobja.

. . . Hajnal felé motorzúgást hallott papi : Zsófiék most jöttek meg Nyiregyházáról. Az öreg lámpát gyujtott és miután sokáig válogatott zsebpatikája altató és csillapító szerei között, végül beszedett még egy brómport.

De azért napfölkeltéig félálmában oly nyugtalanul fetrengett a vendégágyban, mintha az ravaszul szerkesztett kínzó gépezet volna, amelynek minden kereke és rúgója arra való, hogy szétmorzsolja és megőrölje az ember életkedvét.

A fiatalok.

Másnap reggelinél találkozott a gyermekeivel. Elég későn, mert azok, miután Nyiregyházán a filharmónikus zenét még egy kis cigánymuzsikával leöblítették, tízig édesdeden aludtak.

Mikor az öreg belépett az ezüsttől és kristálytól csillogó angol ebédlőbe, a tisztaság, a melegség és a béke benyomását nyerte. Zsófika ott ült az ablakon beözönlő tavaszi napfényben és elmélyedve kente a vajaskenyeret.

Csetkó szívét tulajdonképpen a fiatal asszony ruhája nyerte meg. Világoskék flanel volt, kizárólag várdai használatra készült, ahol Zsófika csak olyankor viselte, ha nem volt vendég a háznál. A ruhának az volt a becsületesen bevallott rendeltetése, hogy eltakarja és melegen tartsa a fiatal asszony testét, mikor a kertben, a konyhában és a malacólak tájékán jár, azért kimondottan vidékies benyomást is tett.

Hiszen Zsófika titokban már arra is gondolt, hogy délelőttönként pizsamát kellene viselnie, de tudja Isten, ha Tálasné szúrós két szemét és félelmetes nagy száját látta a mosókonyha ajtajában, akkor rögtön az inába szállt minden bátorsága.

Akárhányszor mondta is Várday Gyula, Zsófika sohasem akarta elhinni, hogy ebben a ruhájában sok-

kal csinosabb, mint azokban a valószínűtlen pesti divatkosztümökben, amelyek az ő fiatal testét olyan kegyetlenül kiszolgáltatták az ezerszemű nyilvánosságnak, pedig az — fásultan hasonló látványok tömegétől — már nem is volt reá kíváncsi.

(Gyula szerint a női divatban nem az a megalázó, hogy meztelenre vetkőzteti a nőt, hanem hogy a férfi már oda se néz neki.)

Egyébként nemcsak a Zsófika ruhaszabásában, de az arckifejezésében is volt valami biedermeieresen tiszta, meleg és édes. Valami határozatlanság és állandó zavar, amely nőiesen és kissé vidékiesen hatott és amely a bakfisból hirtelen úriasszonnyá előléptetett nő bájos fontoskodásából s valami ösztönszerű és oktalan gyávaságból konstruálódott össze, hogy hátha megint visszaveszik tőle az urát és a szép ruháit és azt mondják neki: mars az iskolába!

— Milyen volt a hangverseny? — kérdezte papi.

A fiatal asszony nem válaszolt, hanem maga is kérdezett:

— Mi van azzal a leánnyal, akit magaddal hoztál?

Csetkó a homlokához kapott. Tessék, már megint megfeledkezett a boldogtalanról! Ez már hozzátartozott a szegény Csetkók tragikumához: olyan könnyű volt róluk megfeledkezni.

— Hát izé, a Rózi — Csetkó Rózi...

Zsófika szürke nagy szeme még nagyobb lett, amint rámeresztette papira.

— Csetkó Rózi! És minek hoztad ide?

— Hát izé — Hatvanban már nem maradhatott — kitették a szállásából — és azt gondoltam: legjobb lesz, ha idehozom...

— Ha idehozod ? Az én házamba ?

— Mivel te azt írtad édesanyádnak, hogy szükséged lenne valami megbízható nőre . . .

— Azért hoztad ide Csetkó Rózát ? !

Ezt is az édesanyjától tanulta Zsófika : a saját szavaival bekeríteni az öreget. Ha nyomatékkal ismétlik azt, amit mondott, akkor ő maga is gyanakodni kezd, hogy nem mondott-e valami sületlenséget.

Máris olyan megszeppent nyúl-arcot csinált, az ismert kopóhangok hallatára, hogy a fiatal asszony megsajnálta volna, ha otthon nem nevelték volna beléje, hogy papiban van valami veszedelmes gyöngeség, amelynek nem szabad teret engedni, különben Isten tudja mi lesz.

De beleszólt Gyula. Ő eddig az ablakban állott és két macskakölyök játékát nézte a kertben, most azonban Zsófika széke mögé lépett és a két tenyerét rátette az asszony vállára.

— Elég volt ! Most már csak *egyet* szabad mondanod, Zsófika : igenis, papi, úgy lesz, ahogy akarod !

— Úgy lesz, ahogy akarod ? Mért lenne úgy ? — csodálkozott Zsófika.

De a következő pillanatban nagyon megijedt, mert Gyula két marka vaskapocsként szorította az ő vállát.

— Mért ? Mert szégyen, hogy ez az öreg ember úgy áll előtted, mint a megszidott cseléd . . . Ki látott ilyet ? Hiszen az édesapád ! Ha ide akarja ültetni Csetkó Rózit, akkor ültesse ide, jussa van hozzá, ezt a házat, ezt a földet ő ajándékozta neked, a széket, amin ülsz, az ezüstvillát, amit a kezedben tartasz, a ruhát, amely a testeden van — mindent ő adott . . . Ha nem dolgozik helyettünk, ha nem szerez vagyont, akkor mi

lesz velünk ? Te ma tanítónő vagy, én pedig vigéc . . .

Zsófika ijedten nézte az ura arcát, ilyennek még sohasem látta, de aztán megértette, miről van szó : ez az első összeveszés ! Ő azonban nem akart összeveszni. Az ura hajnali csókjaitól még melegen, a szerelemtől fanatizált asszony szent jellemtelenségével, amely nem vesz komolyan semmit, csak a saját szerelmét, fölkelt a helyéről és békülékeny mosollyal mondta :

— Róza itt marad ! Persze hogy itt marad !

Gyula azonban már odavetette a gyeplőt és nem tudta hirtelen megállítani a sárkányokat. Kétszer fölalá kellett járnia a szobában, míg le tudta nyelni a dühét, amelynek most már nem lehetett hasznát venni.

Az öregúr meg egészen elérzékenyedett. Hogy szepegett ő ettől a pillanattól és most minden olyan símán megy !

Zsófika megértette, hogy ez az ő órája. Most ütnie kell a vasat, hogy száz újabb lánccal magához kovácsolja Gyulát.

Papihoz fordult.

— Milyen leány az ? — kérdezte kedvesen. — Hogy bánjak vele, mondd ?

Az öreg most már beszédes lett.

— Milyen leány ? Olyan, amilyennek akarod. Ha jól bánsz vele, akkor a tűzbe megy érted. A legbiztosabb módszer : próbáld megszeretni.

Ez az öregúrnak régi bogara volt : az életben minden a szereteten fordul meg. Szeretet nélkül még üzletet sem lehet csinálni. Mert — mellékesen legyen mondva — nem volt ember, aki annyira szomjazta volna a szeretetet, mint ő.

— Ha házvezetőnőt akarsz, akkor ültesd az asztalodhoz és bánj vele mint rokonoddal és barátnőddel. Mert ha cselédszámba veszed, akkor összefog ellened a többi cseléddel.

Gyula abbahagyta a sétáját és azt kiáltotta:

— Ez így van! Szórul-szóra így van!

Zsófika ujja időközben megtalálta a villamoscsengő gombját. Hogy hozzák be neki azt a kisasszonyt, aki az öreg nagyságossal érkezett . . .

Öt perc mulva betántorgott Róza. Járni is alig tudott nagy zavarában és komikusan hatott az időjáráshoz mérten túlkönnyű ruhájában, amelyet azért vett magára, mert nem volt neki más.

A háziasszony most már maga volt a jóság.

— Hát te vagy Csetkó Róza? Ne csókolj nekem kezet, lelkem, hanem ülj ide, kérdezni akarok egyetmást.

Nem kérdezett semmit, nem is engedte szóhoz Rózát, mindig ő beszélt, kedvesen, elhencegvén a háztartási tudományával . . . Megmondta Rózának, mi lesz a dolga: a leányokra ügyelni, a spájzból kiadni, vigyázni, hogy a férficselédek megkapják a magukét, főleg a kocsis, mert azt a szakácsnő utálja, — egyáltalában mindennel törődni, ami előfordul a háznál; nem boszorkányság az egész, Róza majd beletanul . . .

A sok szónak az lett a vége, hogy egy ruhát ajándékozott a házvezetőnőnek.

— Még egész jó, csak kinőttem belőle . . . csodálatos, mennyit nőttem, amióta férjnél vagyok . . .

Egy mámoros pillantást vetett az urára, mintha meg akarná neki köszönni.

Gyula úr eltűnt, majd megint visszajött egy indiá-

nus színű bőrbekecsben. Egy kicsit körülnéz a gazdaságban, — papi nem jönne vele ?

Dehogynem ! Az öreg semmit sem szeret annyira, mint gazdálkodni . . . A hetedik ükapjának sem volt soha egy virágcserépnyi földje, de azért ő valóságos nosztalgiát érez a szénaszagú, üde szellő után, amely végigsuhan a fiatal vetéseken.

Az ő szemében mindennek, ami a gazdasághoz tartozik, embernek, állatnak, épületnek, növénynek, valami különös, előkelő nimbusza van. Csak *egy* úri élet van : a gazdáé !

A dűlőutakat megnyomorította az esős tavasz, nem is autón, hanem bricskán mentek. Várday hajtotta a két szürkét, az öregúr mellette ült és gyönyörködött a két fiatal állat izomjátékában. De élvezte a nedves föld illatát is, az üde levegőt, a verőfényt, és hosszan elnézte a könnyed íveket, amelyeket szálló vércsék a jegenyefák csúcsa körül vontak . . .

Leginkább gyönyörködött abban a nyugodt és erős fiatalemberben, aki mellette ült a bakon. Különben nemcsak ő, de vadonat idegen emberek sem tudtak ellenállni a vonzóerőnek, amely Várday Gyula egyéniségéből kiáradt. Pedig nem volt szép ember, csak az, amit jókiállású legénynek szokás nevezni. Még a kopott ruha is előkelően állott rajta. Minden mozdulata a megfékezett erő benyomását tette, ami, úgy látszik, a férfi-elegáncia netovábbja.

Nagyon férfias volt, a nélkül hogy érdes lett volna, és értelmes, a nélkül hogy szellemes lett volna. A szellemességet nála éles megfigyelőképessége és előadásának csendes és furfangos humora pótolta.

Először a ludasi hídépítést nézték meg, de ott senki

sem dolgozott, csak egy elkeseredett vén cigány járkált a fűzfák alatt ; a cigány tojásnyi ezüstgombjai mutatták, hogy ő a vajda.

A várdai vályogvetők közösbe vállalták a híd-építést, aznap azonban összevesztek egymás közt és sztrájkba léptek a vajdájuk ellen. A vajdát, aki annak idején pillarebbenés nélkül nézte az európai császári házak alkonyát, annyira megrendítette népének illojalitása, hogy megjósolta a világ végét.

Az áteresztőtől elhajtottak a Szúnyog-tanyához. Gyula el akart dicsekedni a svájci borjúival. A borjúk szépek is voltak, de akadt ott más látnivaló is : az új hombár, amelyet Csetkó olyan áhítattal bámult meg, mint évekkel ezelőtt a Westminster Abbeyt.

Megint kocsira ültek és elhajtottak az ihászi «erdő»-ig, amelyet azért kell macskakarmok közé fogni, mert teljes faállománya nem több ötven régi kőrisfánál. Az «erdőn» túl húzódik a birtok határa.

— Az a tábla odaát Csepi Miskáé, — magyarázta Gyula. — Eladó. Százhetven hold, éppen belevág a mi földünkbe . . . Hiszen ha pénzem volna . . .

Nem folytatta, hanem szerényen az apósának engedte át a szót. Az öreg azonban nem válaszolt, talán nem is hallotta, ő csak elmerengő szemmel és fájdalmas mosollyal az arcán hallgatta a vadgalambok búgását. (A vadgalambok mindig nagy csapatokban szállották meg az «erdőt».)

Forró, panaszos hangjuk olyan volt, mintha az elmult ifjúságukat siratnák. Papi — Gyula úr meglepetésére — egyszerre hangosan elnevette magát : honnan jönnek az ilyen bolond ötletek ? !

Hát bizony Várday abban reménykedett, hogy a

Csetkó Róza-ügyben tanusított lojális viselkedésével hálára kötelezte az apósát . . . Holdanként hat millióval kínálgatta Csepi a földjét, ami csakugyan nem pénz . . . Mikor ő reggelinél síkra szállott Róza mellett, akkor meggyőződésből tette, nem is gondolt a földre (egyáltalában nem volt számító ember), igaz azonban, hogy most nem minden szándékosság nélkül hozta erre az öreget . . . Hat millió igazán nem pénz !

Hazamenet a fiatal úr messziről egy szikes táblát mutatott. Kállay Péter azt mondja, ott halastavat kellene ásatni.

Nem is lenne utolsó tréfa, ha azon a haszontalan földön potykákat lehetne növeszteni a nyíri uraknak. Délután kimennek és alaposan körülnézik a síket.

Gyula mindig teli volt tervekkel. Minduntalan fölkapott egy-egy ötletet, egy ideig magával hordta, forgatta és nézegette, aztán elejtette, elfelejtette és más dologgal bibelődött. Bolondot azonban nem igen csinált.

Mikor a ház előtt kocsiról szállottak, még mindig a fejében volt a Csepi-féle tábla. Holnap is lesz nap, — gondolta.

— Tudja mit, papi ? Maradjon velünk vagy egy hétig. Meglássa, milyen jó dolgunk lesz ! Nappal együtt gazdálkodunk, estére meg áthozatjuk a papot alsózni. Maradjon, nem mulaszt el otthon semmit.

Az öregnek fölragyogott az arca. Bizony Isten jó lesz ! Csakugyan nem mulaszt semmit . . .

Zsófikával a folyosón találkoztak. Mi történt már megint ? Olyan gőgös pofácskát vágott, hogy papi tüstént a feleségére gondolt.

Az történt, hogy távirat érkezett Budapestről. Csetkóné telegrafált a leányának.

«Apád két napja eltünt hazulról. Ha hírt hallasz róla, rögtön értesíts.»

Klára bizonyára tisztában volt vele, hogy az ura nem is lehet másutt, csak a leányánál. Az *eltűnt* szót csak azért használta, hogy minél sötétebb színben tüntesse föl az öregúr könnyelműségét. Vagy lelketlenség volt ?

Ezen a dolgon már Gyula is megütközött.

— Hát a mami nem tudta, hogy idejön ?

— Mikor Hatvanba indultam, még magam sem tudtam . . .

— Telegrafálni csak lehetett volna ?

Az öreg hallgatott, mint a hazugságon ért iskolásgyerek . . .

— Miért is tesz mindig ilyeneket, papi ? ! — szörnyűködött Zsófika.

Bizony ez egészen furcsa dolog, nem is lehet róla beszélni, úgysem hinnék el : ő csakugyan megfeledkezett Kláráról ! Azaz talán nem is feledkezett meg a szó szoros értelmében, mert valahol, mélyen benn a lelke ködös homályában, ott állott valami hideg, büszke és kemény alak, amelytől ő szándékosan elfordult, mert ha fölismerné, hogy ki az, akkor egyszerre vége lenne a kalandozásnak és a szabadságnak.

Azt mondta : ebéd után rögtön autóra ül és hazamegy Pestre. Gyula úgy vélekedett, ennyire talán még sem kellene sietnie. Táviratot lehet küldeni maminak és papi induljon holnap reggel. Délután még együtt gusztálhatnák a halastónak való táblát.

Az öregnek azonban már nem volt nyugta. A távolból érezte megint Klára szörnyű erejét. Az pányvát vetett a nyakába és rángatta maga felé. Nem is próbált

ellenkezni, megadta magát. Megint nagyon kicsi emberré lett. Az önérzete hangyányira töpörödött.

A fekete kávét sem várta meg, hanem sietve fölkapaszkodott a Daimlerre. Mikor kocsija elkanyarodott a cselédházak mögé, Zsófika, aki az urával a pitvaron állott, elszomorodva mondta :

— Mindent elfelejt, ha aztán eszébe juttatják, akkor szégyelli magát. És ez a kapkodás, az örökös nyugtalanság !

— Hogy mi lett abból a nagyeszű emberből ! A doktor azt mondja : érelmeszesedés, — elmélkedett Gyula.

A Zsófika karja alá fűzte a kezét és az asszonyka, akit ez az érintés boldoggá tett, mámoros szemmel nézett föl reá . . .

— Szegény papi, — rebegte ugyanazzal a mosollyal, és látható volt, hogy az esze egészen, de egészen másutt jár.

Egy hete mult Csetkó papi garabonciás látogatásának és Zsófika máris beismerte, hogy igen kellemesen csalódott Rózában. Ezt a leányt maga a jó Isten is házikisasszonynak teremtette.

Ezt meg is írta édesanyjának és levele útközben kereszteződött egy másik levéllel, amelyben Klára asszony élesen elítélte papit, hogy a kisasszony-kérdésben fait accompli elé állította a leányát, egyszersmind azt az anyai tanácsot adta neki, hogy fizesse ki Rózának a kétheti bérét, aztán fel is út, le is út. «Mert én ismerem a Csetkókat !»

Arról azonban már szó sem lehetett, hogy Zsófika meg tudjon élni Róza nélkül. Az dolgos volt, mint a hangya, eltalálta az asszonyka gondolatait is, a mellett

meghatóan szerény maradt, szerény a kutya-alázatosságig.

Várdaynét főleg azzal bájolta el, hogy nem emlegette a rokonságukat, még a cselédeknek sem dicsekedett vele. Egyébként valóságos bálványimádást művelt Zsófikával, és ami szabad ideje maradt, azt a hímzőráma mellett töltötte, hogy kézimunkákkal lephesse meg asszonyát. Az ilyen meglepetésektől azonban Zsófika hamarosan eltiltotta, mert szó ami szó : a Róza díványpárnái nagyon is vidékiesek voltak.

Csetkó Róza csakugyan életmentőit tisztelte Várdayékban. Mielőtt idekerült, már-már összecsaptak feje fölött az élet zavaros hullámai.

Róza Hatvanban varrásból élt, megrendelői kispolgári asszonyok voltak. Az utolsó félesztendőben azonban már nagyon rosszul ment a sora. Egy Pestről jött pisze kis nő személyében elszánt vetélytársa akadt, aki *Robes-Modes* fölírású cégtáblát szegzett az ajtaja fölé és a szélescsípőjű, hatgyerekes asszonyságoknak párizsi ruhákat szabott, amelyeknek modelljeit degenerált fiú-leányok számára komponálták. Olcsó anyagot használt, de szabás és színek merészsége dolgában túlfranciázta a párizsiakat is.

A pesti nő egykettőre kitúrta Rózát a kuncsaftjai kegyéből. A lódoktorné és az exekútorné hűtlenek lettek hozzá és Róza öngyilkosságra gondolt.

A várdai élet azonban jó hatással volt rá, egyszerre csinosodni kezdett. «Jól kivakaródzik !» — mondta Gyula úr.

A *kecskefejő* szája ugyan semmivel sem lett kisebb, de haja most már dúsabb volt és fényleni kezdett, arcbőre pedig olyan finom és fehér lett,

hogy megirígyelhette volna akármelyik rokokó-hercegnő.

A szeme meg éppen gyönyörű volna, csak ne nézne mindig olyan furcsán! Afféle kegyelmet könyörgő, a hűségtől és az alázatosságtól haldokló állatszeme volt. Tekintete ragadós, mint a megcukrozott méz; ha ráveti az ember arcára, szinte nyálas nyomot hagy rajta, mint a kisgyerek csókja.

Várday azt mondta: degutáns nézése van! — Zsófika meg: hagyd szegényt!

Egy hét mulva a fiatalok expressz-levelet kaptak papitól és a levél úgy csapott közéjük, mint a sistergős mennykő.

Azt írta, hogy bekövetkezett a katasztrófa, amelytől már olyan régen fél. Részleteket nem árulhat el, mivel kémektől és besúgóktól van körülvéve, de talán meg fogják érteni, ha azt mondja: Nagy Katalin őt a Bastille-ba készül záratni. A cárné haragjának oka: a gombák már kinőttek a földből és így nem lehet tovább titkolni, hogy a talaj, amelyen járunk, csupa trágya. Ő, Csetkó papi, ezt régóta tudja, és éppen ez az, amit ő felsége sohasem fog neki megbocsátani. Nem vár segítséget Várdayéktól, egy ócska hajóroncsért nem szabad kockára vetni a jövőt, csak arra kéri őket: ne higgyék el a tények rágalmait. Mert nem az emberek, hanem a tények terjesztik a rágalmakat. Aláírás: A ti volt apátok.

Mindketten összenéztek. Mi ez?! Rossz tréfának, felültetésnek nem lehet venni, a kusza és kacskaringós sorokból valami megrendítő fájdalom árad feléjük.

— Szegény papi megzavarodott! — Zsófika hangosan elsírta magát, mikor az ura ezt kimondta, Gyula

pedig, aki alapjában véve nagyon kedvelte az öreget, nem tudta, mivel vigasztalja a feleségét. Hogy papi beteg, az már megszokott gondolat volt, de senki sem hitte, hogy betegsége ilyen sötét mélységekbe vezessen.

Elhatározták, hogy holnap a reggeli vonattal fölsietnek Pestre, azonban este, mikor Zsófika már elkészült a csomagolással, távirat érkezett és az abbahagyatta velük a készülődést. A telegrammot Klára asszony küldte: «Várd meg a levelemet.»

Másnap megjött a várva-várt posta.

Klára asszony azért telegrafált, mert megneszelte, hogy papi levelet írt Várdára. Hogy mi van a levélben, azt nem tudta, — az inas, aki postára adta, csak utólag tett neki jelentést — nagyon szeretné azonban, ha Zsófika megküldené neki azt a bizonyos írásművet . .

Csetkóné megerősítette a leányát abban, amit már tudott : szegény papi megzavarodott. Klára asszony ezt előre látta, régóta várta már, gyöngédségből azonban titkolta a dolgot, de most már nem lehet tovább . . .

A professzorok azt mondják : aggsági jelenség. Mert némely ember korábban nyüvi el szervezetét, különösen az olyan, aki sok izgalmon ment keresztül, — pedig a papi egész élete a felesleges izgalmak láncolata volt. Hányszor mondta Klára asszony neki — és a többi ! Most már nincs egyéb hátra, mint szanatóriumba vinni . . .

Zsófika egyelőre ne jöjjön fel, látogatása csak újabb izgalmakkal járna ; majd később, egy-két hét mulva, ha papi már megszokta új környezetét — és a többi !

A mami mindig csak egyesszámot használt a leveleiben, mindig : te ! sohasem : ti ! Ő azon az elvi

alapon állott, hogy Zsófika egymagában kapál krumplit és nevel csikót Szabolcs megyében ; Gyula úrról mint emberről ugyan tudomást vett, a férji mivoltát azonban következetesen szabotálta.

Gyula egyébként jó fiú és úriember volt, de rögtön söpredékké lett, mihelyt az anyósáról volt szó.

— Te, — kérdezte a feleségétől — szerette valamikor édesanyád azt a szegény embert ?

Zsófika arca vérvörös lett, mintha nyakonütötték volna.

— De Gyula !

Gyula gondolkodó ráncokba vonta a homlokát.

— Amennyire visszaemlékszem : az édesanyád ritkán szokott beszélni papiról, de ha előttem beszélt, akkor mindig az volt az érzésem, mintha száz farkasverem lappangana a szavai között . . . De hiszen ez a levél is teli van vermekkel ! Nézd csak ! Szinte vádolja szegény öreget, hogy szándékosan nyűtte el a szervezetét. Idő előtt nyűtte el, merő pajkosságból. Azt mondja : «felesleges izgalmak» ! Szóval papi megkapta azt, amit keresett . . . Nekem úgy tetszik, kiérzem a levélből a diadalmas erény allelujáját : lám, te könynyelműen elnyűtted a szervezetedet, de én takarékoskodtam a magaméval !

Zsófika szeme könnyben úszott.

— Gyula, igazán borzasztó, hogy miket beszélsz !

Gyula azonban egy ismeretlen igazságot üldözött és a férfi vadászszenvedélye magával ragadta.

— Szegény papi levelében is van egy-két mondás, amely gondolkozóba ejtheti az embert . . . A Bastille, ahol el akarják zárni, mindenesetre a szanatórium . . . De mi a talaj, amelynek titka van ? Titka, amiről sen-

kinek sem szabad tudnia ? A titok a trágya ! Senkinek sem szabad tudnia, hogy a cárné hermelines uszálya a trágyát söpri . . . Szóval : a talaj a házasság, szegény papi házassága . . .

Zsófika az asztalra csapott. Most már elöntötte a pulykaméreg.

— Nem tudod, mit beszélsz ! Papi mindig példásan élt mamival !

— Csak mami élt példásan, papi egyáltalában nem élt, ő elfojtotta magában az életet, alkalmazkodott és vegetált. Úgy látszik, betegsége széttörte a fegyelem lakatját, most kitör az igazság, a letiport önérzet, az elfojtott szabadságvágy . . .

— Szegény papi, nem is tudja, mit ír !

— Nem egészen úgy van. Nekem egyszer azt mondta egy elmeorvos barátom, hogy a betegekből mindig az robban ki, ami bennük van. Zavaros, torz, elnagyolt formában, de minden hóbortjuk mélyén ott lappang az igazság. A jólelkű ember, ha nagyzási hóbortjában királynak képzeli magát, fűnek-fának rendjeleket és hivatalokat ajándékoz. A komisz ember, ha uralkodónak álmodja magát, halálos ítéleteket hoz . . . Papiból most kitör a szabadságvágy . . .

Várday elhallgatott. Most vette csak észre, hogy a vadászat hevében messzibbre vágtatott, mint akarta. Az asszonyka fuldokolva és reszketve, ökölbe szorított kezekkel állott előtte. Ó, hogy szeretett volna szörnyű, sértő szavakat mondani, hogy szerette volna Gyulát egyszersmindenkorra összetörni, de nem találta meg a szavakat, csak szepegett, hebegett, sírt.

És a fájó az volt, hogy minden, amit az ura mondott, igaznak látszott. Titokban, mélyen lent az ön-

tudata alatt, Zsófika már találkozott ilyenféle álomképekkel. De mindennek nem szabad igaznak lennie, különben kisül, hogy hazug volt még a napfény is, amely megaranyozta az ő gyermekkorát.

Várday sietett a maga módja szerint elejét venni a veszedelemnek. Mit is veszkődik ő ? Ő nem tartozik az igazság fanatikusai közé és egy csepp kedve sincs, hogy akárcsak tréfából is mártírrá legyen. Az igazság kedvéért ő nem mond le semmiről, még Zsófika egyetlen mosolyáról sem. Erőszakosan magához kapta rugdalódzó feleségét és szemérmetlenül azt mondta neki :

— Látod, öreg Zsófi, nekem csak jár a szám, csak jár, de lehet, hogy mindez szamárság. Én különben fütyülök az egész világra ! Igaz csak egy legyen : hogy te vagy a Várday Gyuszi felesége !

Az asszony még egyideig birkozott vele, mivel azonban nem bírt az erős medvével, odatámasztotta arcát a mellének és elkezdett édesdeden sírni. Igy aztán az összeveszés szépen elintéződött, ami nem nehéz dolog, ha olyan két emberről van szó, aki semmit sem vesz komolyan, csak egymást.

Nem várták be a Klára asszony által adott határidőt, az egy-két hetet, hanem az ötödik napon fölrándultak a fővárosba. Az érkezésüket jelző táviratot a vasútról küldték maminak, nehogy ideje maradjon leinteni őket.

Klára asszony legutolsó levele arról szólt, milyen jót tesz papinak a szanatóriumi élet. Lehet, hogy ezzel önmagát akarta megnyugtatni, de bizonyos, hogy a fiatalokat teljesen megnyugtatta.

Egyik közbeeső stáción Gyula úr fővárosi lapokat

vett és a pesti mulatóhelyek műsorát kezdte böngészni. Azt mondta:

— Békeffit megint megnézzük. De azokhoz a nigger-görlökhöz is el kell mennünk . . .

Zsófika borús méltósággal nézett rá:

— Gondolj szegény papira!

— Na ja, csak úgy, ha nincs nagyobb baj . . .

Miután átöltöztek a szállodában, taxiba ültek és kivitették magukat a budai szanatóriumba. Verőfényes vasárnap volt és Budapest szívfájdítóan szép volt tavaszi pompájában.

Mikor az autó áthaladt a Lánchídon, a királyi vár zöld rézkupolái fölött fényes fehér felhők vitorláztak.

Mindenütt jól öltözött emberek, akik az új ruhájukat sétáltatják . . . A divat akkoriban már a női lábat hangsúlyozta és az aszfaltot úgy ellepték a formás lábak, mint a sárga pitypang a réteket.

— De szép is lehetne az élet! — sóhajtotta Zsófi kéjesen.

Persze, ha nem volna a halál és mindaz, ami vele jár . . . Horatius *fekete gondja* azonban ott kuporodik nemcsak a lovas háta mögött, hanem az autótaxi benzintartányán is.

Az intézet kapuja előtt találkoztak az igazgatóval, éppen be akart szállani elefántcsontszínű Mercedesébe. Idősebb úr volt, kiborotvált barkót viselt, azelőtt bronzszínűt, újabban feketét, de vérbeli *dandy* volt, mint az ő idejében mondták, nemkülönben híres, szinte már hírhedt nőbarát.

Mikor meglátta Zsófikát, aki igazán jól festett tavaszi kosztümjében, föltette a monokliját és kalauzává szegődött.

— Magam fogom elvezetni legkedvesebbik páciensemhez!

A szanatóriumnak szép, nagy parkja volt. Amint hárman végigsétáltak a sárga kavicsúton, fehér virágokkal borított, hatalmas vadcseresznyefa alatt, virágos orgonabokrok között, váratlanul megpillantották őket, akiket kerestek: papit és mamit.

A fejedelmi tartású, délceg asszony, klasszikus metszésű márványprofiljával, karján vezeti a fehérhajú, megtört aggastyánt. Arany verőfényben járnak, csupa tavaszi virág között. A kép megható és fölemelő.

Mami — Zsófika egy villámgyors pillantással megállapította, hogy az új fekete kosztümje jól sikerült — mami lassú, óvatos léptekkel vezeti az öregurat, közbe halk, gügyögő hangon szól hozzá, arcán az irgalmasság meleg és lágy kifejezése ül, egyébként pedig megrakódott mindenféle célszerű holmival: takaróval, párnákkal, könyvekkel, ásványvízzel.

— Bele kell szeretni ebbe az asszonyba! — tört ki a lelkesedés az igazgatóból.

Lelkesedése azonban plátói természetű volt, neki komolyan csak a harminc éven aluliak tetszettek.

Csetkó papi figyelmesen és némán nézte a fiatalokat. Mikor Zsófika a nyakába borult és csókokkal meg könnyekkel áztatta, megsimogatta az arcát, de nem mosolygott. De aztán megölelte Gyulát és szó nélkül megcsókolta.

Klára asszony leültette az urát egy kerti karosszékbe. Zsámolyt tett a lába alá, takaróba csavarta és közben — teljesen fölösleges módon — letérdepelt a kavicsos útra.

— Ez az ápolónő dolga! — tiltakozott az igazgató.

— Ez a feleség dolga ! — válaszolt komolyan Klára asszony.

Ekkor megszólalt papi. Várday Gyulára nézett, azt mondta :

— Hol az operatőr ?

Mami lemondó tekintetet vetett a fiatalokra : lám, milyen zavaros ! Az igazgató pedig évődni kezdett Csetkóval.

— Hál' Istennek, nincs szükség operatőrre ! Itt csak belgyógyászok vannak és a belgyógyász azért jobb az operatőrnél, mert amit ő rendel, az olyan, mint a habos kávé : az ember meg is ihatja, de ott is hagyhatja.

Várdaynak azonban úgy tetszett, hogy ő megérti az öreget. Az tudja, mit beszél. Nem sebészre, hanem filmoperatőrre gondol. A tüntetve térdeplő asszonyság csakugyan olyan látványosság, amely a moziba kívánkozik.

Úgy érezte, az *operatőr* szóval titkok kulcsát kapta a kezébe és olyan közvetlenül, olyan látó szemmel kezdte vizsgálgatni az anyósát, mintha ma látná életében először.

A szája ! Kissé lefelé görbített, keskeny szája primitív és fanatikus kifejezést ad a profiljának. Egy középkori inkvizitor szája. Az álla csupa erő — Napoleon ! A szeme azonban kicsike, fénytelen, savószínű. Cselédszem ! Ha a látószerv a lélek tükre, akkor az imperátori önhittséggel egy takarítónő intelligenciája párosul.

Ez a nő rendületlenül hisz magában ; ő sohasem gondolt még arra, hogy tévedhet ; aki pedig vele ellenkezik, az föllázad az isteni és emberi jogrend ellen.

Várday most már megértette, honnan a csökönyös ellenszenv, amellyel Klára asszony őt megtiszteli. Zsófika az édesanyja háta mögött szerette meg az urát ; az ő házasságuk afféle magán-akció volt ; ha ez a frigy nem fullad előbb-utóbb botrányba és szégyenbe, akkor nincs logika a földön, akkor megrendül Klára asszonynak a maga csalhatatlanságába vetett hite.

Nem is tekintette Gyula urat komoly vőnek. Ez csak Zsófika ideiglenes eltévelyedése. De majd ennek is vége lesz és a boldogtalan Zsófika — mert nagyon boldogtalan lesz ! — számíthat az édesanyja bűnbocsánatára és segítségére.

Várday persze tudta, hogy Klára soha egy pillanatig sem szerette az urát. Valószínű, hogy éppen az elnyomott és elnyomorodott asszonyisága tette olyan fanatikussá. Bizonyára sokat szenvedett a házasságában és az igazság úgy kívánta, hogy az urának se legyen kedve nevetni.

Szegény papi annak idején mint rajongó szerelmes közeledett ehhez a gránit-menyasszonyhoz, — no hiszen egykettőre össze is törte magát ! Kötelességtudó asszony volt, amennyiben rendben tartotta a cselédjeit, az első években gombokat is varrt az ura mellényére és sohasem tartott udvarlókat. A városban kitünő híre volt, nemcsak a férfiak, az asszonyok is egyhangúan magasztalták, leghangosabban azok, akik semmiben sem kívántak hozzá hasonlítani. Ime egy nagyeszű és nagyszívű feleség ! A magasabbrendű asszony !

Ilyen magasztalásokat hallani, az emberek arcán a hódolat kifejezését látni : ez volt Klára asszony tulajdonképpeni életcélja.

Hogy a gloire-nak ezt a fajtáját elérje, nem rettent

vissza a színjátszástól sem. A napi programmja gyakran láncolata volt az olyanféle komédiáknak, aminőt ma is rendezett a szanatórium parkjában, mikor letérdepelt Csetkó papi mellé.

A nélkül hogy maga is tudta volna, kétféle életet élt : egyet befelé, egyet meg a közönségnek. A közönséggel mindent el tudott hitetni, azt is, hogy irígylésreméltóan boldoggá teszi az urát, hogy rendkívül eszes és nagyműveltségű nő, sőt azt is, hogy a Csetkó vagyonszerző üzleti műveleteihez ő adja az ötleteket.

Várday Gyula mindent látott és mindent megértett, csak egyet nem : hogyan nem jutottak eszébe ezek a dolgok már azelőtt is ? Olthatatlan kíváncsisággal nézte az anyósát, nézte és aggódva kérdezte magában : mit örökölt Zsófika az édesanyjától ?

Termete ugyanaz, csakhogy fiatalosan vékony és hajlékony kiadásban. Szája, hála Istennek, nem a spanyol inkvizitoré, hanem egy csinos és élveteg nő szája. A szürke szemét pedig — azt bizonyos megkönnyebbüléssel állapította meg Gyula — az elmés, tüzes és kissé fantasztikus szemét, Csetkó papitól örökölte.

Ha jól meggondolta, akkor a fiatal asszony jellemében ugyan rügyeztek némely palánták, amelyeknek magját Klára asszony vetette el, de a vő Vergilius mondásával vigasztalta magát : omnia vincit amor.

A fiatalok vacsoráig a szanatóriumban maradtak. Amíg sütött Isten napja, addig együtt ültek a beteggel a nagy vadcseresznyefa alatt. Mindennapi dolgokról beszélgettek, az asszonyok ruhákról, cselédekről.

Papi csendesen ült mellettük, olykor lehúnyta a szemét és a mellére eresztette az állát. Néha azonban

belevegyült a társalgásba. Eleinte egészen jól ment, de aztán letért a logika útjáról, elragadta fantasztikus hátasa és ő árkon-bokron át kalandozott. Kisiklásai rendesen azzal kezdődtek, hogy kicsinylően legyintett a kezével — ez mind nem ér semmit, majd én megmondom ! Minél izgatottabb lett, annál zavarosabb dolgokat beszélt.

Zsófika valami összekoccanását mesélte a járási főbírónéval. Ő nagysága el akarta csalni Várdayék régi szobalányát.

— Én a te helyedben elmentem volna hozzá ! — mondta a mami.

— Mégis — resteltem, — szerénykedett Zsófika.

— Ugyan mit ? Akinek igaza van, az fölemelt fejjel léphet az emberek elé !

Ekkor megszólalt papi. Lehúnyt szemmel beszélt :

— Akinek igaza van, az szégyelje magát !

Ijedt csend . . . Klára asszony szánakozva bólintott a beteg felé, — ennyire vagyunk már ! De papi most kinyitotta a szemét, vizsgálódva nézte Zsófit és fölemelt hangon mondta :

— Óvakodjál attól, hogy igazságos légy !

— Hát milyen legyek, papi ? — kérdezte Zsófika gügyögő hangon, mintha kisgyerekhez szólna. Meglátszott rajta : bármit mond is papi, ő igazat fog neki adni.

A beteg arca paprikavörös lett. Rossz néven vette a gügyögést . . .

— Jó légy, jó, te disznó !

Zsófika ijedten elsírta magát . . . Eddig mindig úgy beszélt vele papi, mint egy vérbeli hercegnővel, aki megtiszteli az ő polgári házát, most pedig — ó Istenem !

Gyula úr azonban föllángoló érdeklődéssel nézte az öregurat. Lám, ez elbástyázta magát a betegségében, mint a trójai hősök Ilion várában és onnan lődözi a nyilait . . . Pedig biztos, hogy beteg, de úgy látszik, maradt benne egy darab egészséges furfang . . . «Óvakodjál attól, hogy igazságos légy!» Hányszor hengerelhette le Klára asszony az ő erkölcsi fölényével, míg az öreg annyira megutálta az «igazságot» !

Mikor már esteledni és hűvösödni kezdett, papinak be kellett vonulnia a szobájába. A két nő beszélgetve előrement, az öreg pedig a vejét karonfogva követte őket.

Papi egyszerre egy kis papírcsomagot nyomott Várday kezébe.

— Itt vannak a gombák ! — hörögte mély torokhangon. — Meg ne lássa az illető !

— Gombák ?

— A mérges gombák . . .

Megvárták, míg az öreg ágyban fekszik, azután átmentek Pestre.

Zsófika ezúttal nem csókolta meg papit, még apprehendált a «disznó» miatt.

Klára is átment — ő csak nappal volt a szanatóriumban — előbb kurtán visszautasította Várdayék ajánlatát, hogy hazaviszik taxin, és egyedül kapaszkodott föl a villamosra. Nehogy Várday elbízza magát !

Gyula oldalát majd kifúrta a kíváncsiság : mi lehet papi titokzatos ajándéka. Zsófikának egyelőre nem szólt és mivel úgyis meg kellett borotválkoznia, a fodrásznál bontotta ki a kis csomagot.

Néhány gépírásos levelet talált benne ; a német

levelek egy müncheni ingatlan-ügynökség cégfelírását viselték.

Ezek volnának a mérges gombák ? Szegény papi csakugyan nem tudja már, mit beszél . . .

De amint tovább forgatta a lapokat, egyszerre világosság támadt az agyában ! A levelek Klára asszonynak szólnak. Csetkóné már régebben megbízást adott az ügynökségnek, hogy keressen neki Münchenben egy kertes lakóházat, igenis, lakóházat, lehetőleg a Izárnegyedben, esetleg a Maximilian-park tájékán . . . A ház ne legyen nagy, mert ő nagysága egyedül fog ott lakni, persze a cselédségével . . . Nagyon jó volna, ha autógarázs volna a házban . . . Az üzletet körülbelül hat hónap mulva lehetne «perfektuálni». A borítékon látható volt, hogy a levelek poste restante érkeztek.

Lám, lám, lám ! Csetkóné, aki soha nem engedte magát az események által meglepetni, a jó gazdasszony előrelátásával készült az ura halálára.

Neki régi, kedves ötlete volt : Münchenben lakni ! Ezt a várost ő, ki tudja, miféle régi benyomások alapján, nagyon kedvelte. Bár apai és anyai részről is magyar volt, mégis minden magyar vagy pláne budapesti az ő szemében idegen, ellenszenves és értéktelen volt.

Most már tudta Gyula, miféle gombák nőttek ki Csetkóék házaséletének talajából. Igen, ezek csakugyan mérges pöfetegek, és ha Klára asszony ilyen koszton tartotta az urát, akkor nem csoda, hogy megzavarodott szegény.

Várday némi küszködés után abban állapodott meg, hogy «egyelőre» nem mutatja meg a leveleket a feleségének. Mert ha megmutatja, akkor valószínű, hogy Klára asszony mindent kivallat a leányából, amiből viszont

szegény papinak nem lesz haszna, de neki, Gyulának, annál több része lesz családi izgalmakban és veszekedésekben.

És akkor elmarad a ma esti kabaré is, pedig ha az ember Nyirvárdáról Pestre jön, akkor nem akar a tyúkokkal feküdni.

Azzal a tudattal rejtette tárcájába a leveleket, hogy neki most már egy negyvenkettes mozsara van, amellyel diadalmasan visszaverheti anyósának minden offenzíváját.

Zsófikának egyébként nem volt kifogása az éjjeli Budapest megszemlélése ellen, hiszen az igazgató úr becsületszavára mondta, hogy papi állapota nem ad okot közvetlen aggodalmakra. De a «disznó» miatt különben is orrolt az öregúrra . .

Miközben tehát Várday fölvette az új szmokingját — «a gyöngyös gombokat hozzá, Gyulus!» — addig az asszony belebújt a bordó kis ruhájába, amely olyan komoly és a mellett olyan elragadóan szemtelen volt.

Éjfélig együtt kacagtak és együtt szörnyűködtek a kabaré-publikummal, azután elmentek egy előkelő ebédlőterembe, ahol jazz-muzsika mellett táncolt a jóllakott emberiség.

A terem előkelőségével járt, hogy ott a nők félmeztelenül jelentek meg, mintha meg akarnának fürödni.

Vacsorához megittak egy kis üveg pezsgőt, majd mind a ketten cigarettára gyujtottak és olyan jóízűen eldiskurálgattak, hogy senki sem nézte volna őket házastársaknak.

Zsófikának kedve szottyant táncolni és Gyulus úr erős karral végigkormányozta őt a jazz-band ütemére ugráló meztelenségek tömegén.

Egyszerre azt mondta :

— Tudod, ki van itt ?

— Na — ?

— Dicső anyád.

— Uggyan !

— Egy kopasz, monoklis emberrel és egy hosszú, sovány asszonysággal

— Rozválék ! Most mindig velük van. Milyen ruha van rajta ?

— Szürke . . Annyi bizonyos : így messziről nézve egy angol hercegné . .

— Odamenjünk az asztalához ?

— Isten ments ! Éppen kivonulófélben vannak . . . Még egyszer körültáncolunk, addig tiszta lesz a levegő...

Rozválék tagjai voltak a Klára asszony «rajongó gárdájának». Neki voltak ilyen lelkes tisztelői, emberek, akiket vagy Csetkó gazdagsága, vagy pedig Klára előkelő híre vonzott.

Ezek a jóbarátok nem tudták elnézni, Csetkóné hogyan áldozza föl magát a beteg uráért. Időközönként rátörtek és akkor hiába védekezett Klára, ők szeretetreméltó erőszakkal elvitték színházba, vagy vendéglőbe, «hogy egy kicsit rendbe jöjjenek az idegei».

Mami kivonulása a vendéglőből ellenséges tüntetésszámba ment. Várday Gyula ellen demonstrált és a tüntetést az a véletlen kényszerítette rá, hogy éppen javában ócsárolta Rozváléknak a vejét, mikor a fiatalok a jókedvtől ragyogva, betoppantak az étterembe.

Nem lehetett megreszkírozni, hogy nevető arcukkal az asztalukhoz jöjjenek és kompromittálják az anya fájdalmát.

Egy napig maradtak még a fővárosban. Reggel is,

este is átmentek a budai szanatóriumba, napközben azonban a pesti utcákat rótták, kirakatokat néztek és komissióztak.

Közben jó egyetértésben mustrálgatták az utcán kószáló pesti nőket, és ha valami csinosat láttak, akkor könyökön taszították egymást. Zsófika nem féltette az urát, ő biztos volt a maga dolgában, de meg : «az ember sok mindent eltanulhat tőlük !»

Papi a második napon egészen apatikus volt. Lehúnyt szemmel ült ; ha szóltak hozzá, nem válaszolt.

— Ez még évekig eltarthat ! — mondta az anyós.

De ezt ő maga sem hiszi, legföljebb még félesztendőt ad neki, különben nem irkálna a müncheni ágenseknek.

Vénusz karja.

Harmadik nap reggelén, miután előző este a csokoládészínű táncosnőket is megnézték, a fiatalok hazavonultak Szabolcsba.

Az volt a tervük, hogy szeptemberben utazni fognak, «ha közbe nem jön valami — unberufen» ! — azért egész nyáron ki sem akarnak mozdulni Várdáról.

Közeledett az aratás.

— Nem lesz valami extra ! — szerénykedett Gyula, de aztán háromszor megkopogtatta az asztalt, nehogy odafenn szaván fogja Valaki.

Egész nap a munkásai után járt. Valami atavisztikus ösztön lehetett az nála, hogy olyan kimondhatatlanul jól érezte magát, a «kasza-mobilizáció», a gazda lázas és virtusos erőkifejtése napjaiban.

Lehetetlen szabású vászonruhát viselt, sokat ordítozott a szérűk és magtárak körül, barnára sült és parasztabb volt minden parasztnál, ha pedig esténként fülig porosan, farkasétvággyal, a fáradtságtól tántorogva hazavetődött, csak úgy dőlt belőle az erő és az egészség szaga.

Egész nyáron fullasztó hőség feküdt a Nyírségen. És köröskörül, mérföldnyi távolságban, áhítatos kánikula-csend.

Hajnalban a kertben még csak hívogatták egymást a rigók, de napközben már csak a távoli cséplőgép egyhangú morgása hallatszott

Zsófika nem mert kimenni, úgy élt, mintha a házuk izzó kohó torkában allana. Nappal az elsötétített szobákban lappangott és egyetlen látogatója a fekete kis macskája volt. Ha valahol megmozdult az ablaktábla, a júliusi hőség arany kopjákkal döfködött be a homályba.

Az asszony minden héten levelet írt édesanyjának és mindig ugyanazt a megnyugtató választ kapta : papi állapotában semmi változás ! A leveleket még mindig tüntető egyesszámban írta az anyós, Gyulus úr teljes ignorálásával.

— Annyi baj legyen ! — legyintett a gazda.

Úgy érezte, a markában tartja ő nagyságát, aki Münchenben házat keres — autógarázzsal !

Ha este megjött a gazdaságból, mielőtt asztalhoz ült volna, előbb fejest ugrott a kertben levő vízmedencében.

Ezt tavaly rakatta és Biarritznak nevezte, némi humoros éllel Zsófika ellen, aki sokat emlegette a nagy világfürdőket.

Gyula fanatikusan hitte, hogy a *levegőzés* és a *napozás* csodákat tud művelni az emberi szervezetben és hitvallásának megnyerte Zsófikát is.

Eszükbe jutott, hogy tavaly nyáron még együtt fürödtek papival és hogy az öreg akkor milyen jól érezte magát.

— Tulajdonképpen le kellene hozni Várdára, — indítványozta Zsófika, nem sok meggyőződéssel, inkább csak azért, hogy jó gyermekhez illő dolgot mondjon.

— A napfürdő biztosan jót tenne neki ! — duplázott rá Gyula.

Ő hitt a napsugár csodatevő erejében és elképzelhetőnek tartotta, hogy itt a várdai kertben kedélyes fordulatot vehetne papi betegsége.

Zsófika a legközelebbi heti jelentésében, amit az édesanyjának küldött, szóbahozta a tervüket, postafordultával azonban jéghideg zuhanyt kapott : papi az utóbbi hetekben annyira elgyöngült, hogy járni se tud egyedül.

Zsófika megint sírt egy verset. Az ember végre mindent meg tud szokni, azt is, hogy a papija zavaros fejjel ül a budai szanatóriumban, de a gondolat, hogy közeledik a nap, mikor szegény papi már sehol sem fog ülni, mégis nagyon szomorú.

Az ilyen sötét felhők azonban hamar továbbvitorláztak megint. Amíg az ember fiatal és szerelmes, addig a halál gondolata csak arra való, hogy magasabbra szítsa az élet lángjait.

Hogy visszatérjünk Csetkó Rózához : az új kisasszony az aratás mozgalmas napjaiban is bevált. Időközben nekibátorodott, de tanult is egyetmást, és most erős kézzel kormányozta a háztartás gályáját a tarajos vizeken. Zsófika azt mondta : Mostanában gyönyör a nagymosás !

Nemcsak Zsófikának, de magának az úrnak is segítségére volt. Kisült, hogy jó fejszámoló, s ha ő ott volt, mikor az embereket fizették, akkor a férfiak nem zavarodtak bele a nullákba.

Várday most már rábízta a házipatikája kulcsát is, amit a nehézfejű ispánnal sohasem mert megtenni, mert a patikában ijesztő koponyákkal jelzett mérgek is vol-

tak, szublimát és különböző kártékony férgek ellen való szerek.

A gazda néhanapján el is beszélgetett a házikisasszonnyal, azon a bizonyos évődő hangon, amely magyar vidéken dívik és amelynél sohasem tudni, hol végződik a simogatás, hol kezdődik a karmolás.

— Maga mért nem fürdik, Róza ?

— Hogyne fürödném ! — mosolygott a leány, kimutatva mind a harminckét hófehér, erős fogát.

— Hol ? Az alsó fürdőházban ? Nem ér semmit ! A kertben kell, a napon, a fák alatt . . . Hadd érje a bőrét a szél . . .

Róza jóleső zavarában illegette magát.

— Nincs is fürdőruhám, — mondta szerényen.

— Adok én !

És Zsófika hozta is már a fekete trikóját, amelyet nem viselt már, amióta a Lidón borszínű és fehér összeállításokat látott.

— Ezentúl mindennap fürödni fog, hallja ? — rendelkezett Gyula. — Ha renitens, akkor megverem !

Néha adta a parlagi gavallért, de csak nőkkel szemben, mert megfigyelte, hogy azok szeretik, ha egy kicsit komiszkodnak velük.

Róza búgva nevetett, mint a vadgalamb. Mintha már a férfikéz ütésének elképzelése is gyönyörűség volna neki.

Azután elkotródott, a Zsófika fekete trikójával a karján.

— Szeretném a fürdőben látni, — mondta gúnyosan Zsófika, miközben nyujtózkodva megfeszítette a maga hosszú, szép bakfis-alakját.

— Én nem ! — szólt Gyula úr és olyan arcot csi-

nált, mintha valami ízetlen gyümölcsbe harapott volna.

Másnap korán reggel, mikor a gazda már kiment a cséplőgéphez, az asszony pedig még édesdeden szundított, a házikisasszony a fekete trikójában már ott szemérmeteskedett a kerti bokrok közt. (Ezt a vigyorgó szobalány jelentette az uraságnak.)

Azontúl mindennap fürdött a kertben és Gyula úr megelégedéssel vett tudomást róla, hogy sikerült az ő közegészségügyi elméletének új prozelitát szereznie.

A nyiregyházai királyi bíróság akkoriban váratlanul határnapot tűzött a Povolny—Várday-pör tárgyalására.

Gyula úr dühös volt, hogy éppen a legnagyobb munkaidőben zaklatják ilyen haszontalansággal, másrészről azonban örült is, hogy végre megmondhatja Povolny úrnak a maga véleményét.

A szóban forgó Povolny, aki a pörben mint fölperes szerepelt, afféle vízszabályozó mérnök volt. Midőn Nyirvárdán foglalkozni kezdtek a birtokon ásandó halastó kérdésével, Povolny, akivel Gyula úr leginkább a nyiregyházai gőzfürdőben szokott barátkozni, nagy érdeklődést mutatott a dolog iránt.

Kettőjük között azután hosszú és tanulságos megbeszélések folytak a gőzfürdőben és ilyenkor mindig Gyula úr, aki sokat olvasott és hallott már a mesterséges haltenyésztésről, volt a tanár és Povolny úr a hálás tanítvány.

Várday egyízben ki is autóztatta a mérnököt a birtokára, amely alkalommal jó ebédet adott neki, somlai borral, török kávéval, magyar havanna-szivarokkal.

A mérnök később terjedelmes emlékiratot küldött Várdaynak, amely iratban kitért a kérdés minden részletére. Színes helyzetrajzokat, lejtmérezési számításokat és statisztikai táblázatokat is mellékelt memorandumához, amelyben összefoglalta mindazt, amit Várday Gyulától hallott.

Gyula úr, hogy viszonozza a jóleső figyelmet, a Várday-nemzetség címerével ékes cigarettatárcát küldött Povolnynak, aki viszont udvarias levélben megköszönte a baráti ajándékot, egyszersmind azonban mellékelte a maga költségjegyzékét, amelynek *Követel*-rovatában olyan számokat vonultatott föl, hogy Nyirvárda urának karikát hányt a szeme és hangosan hahotázni kezdett, egyszersmind azonban földhöz is csapta a sapkáját.

A kedélyes diskurzusokat, amelyeket a fürdő gőzkamrájában folytattak, mint szaktanácskozásokat számította föl, a várdai látogatását pedig, amely alkalommal olyan nagy pusztítást művelt szíves házigazdája somlai borában, mint a helyszínre tett tanulmányutat óhajtotta díjaztatni.

Ebből lett a pör, amelyet Povolny, saját bevallása szerint, csak azért indított meg, hogy rászorítsa Várdayt a szellemi munka megbecsülésére, és amelynek az alperes azzal a kegyetlen elhatározással ment neki, hogy elrettentő példát fog statuálni minden vízszabályozó mérnök számára.

Szombaton lesz a tárgyalás. Gyula úr korán reggel már ott állott a fürdőszobában, beszappanozott állal és zsilettel a kezében, az ablakkeresztre akasztott borotváló tükör előtt. A hálószoba nyitott ajtaján keresztül láthatta Zsófikát, aki álmos-tehetetlenül feküdt a dupla-ágy jobb sarkában.

Várdaynak megvolt az a rossz szokása, hogy öltözködés közben mindenáron társalogni akart a feleségével, aki viszont beletanult a védekezésnek olyan módjába, hogy artikulálatlan dünnyögésekkel jelezte a maga érdeklődését, anélkül, hogy végleg kiragadta volna magát az álomisten karjai közül.

— Nem is olyan csúnya, mint hinné az ember — mondta egyszerre a gazda.

Elismerő megjegyzése Csetkó Rózának szólt, aki lenn a kertben, a fürdőmedence lépcsőjén najádoskodott és éppen a lába hegyével próbálgatta a hideg vizet.

De Gyula úr tovább is verte a trubadúr lantját:

— Termete jobb, mint hinné az ember... Ha nem volna olyan harcsa-szája, egész jó kis bőr lenne...

Zsófika valamit mondott erre, ami úgy hangzott, mint «két kiló tarhonya», a másik nő pedig, odalenn a kertben, aki nem is sejtette, hogy őt nézi valaki, magasra emelte a két karját, hogy kontyba csavarja a kibomlott haját. Hosszú, ércfényű haja volt, amely a kopaszra nyírott kultúr-nők korában úgy hatott, mint az ősvadon asszonyának forró és lázító emléke.

Várday egyszerre elkezdett toporzékolni a fürdőszobában.

— Hamar, Zsófika, hamar, gyere!

— Na?

— Nézd a karját... Igazán ritka szép karja van...

Az asszony azonban sértődötten fordult a fal felé. Micsoda bolond beszéd az? Hát van olyan vászoncseléd a világon, akinek felső végtagjai kedvéért érdemes egy lépést tenni?

Odaát a fürdőszobában csend lett. Aztán egy áhítatos hang:

— Becsületemre mondom : olyan karja van, mint a milói Vénusznak . . .

Miért, miért nem, de erre Zsófika szeméből kiröppent az álom. Fölült az ágyában.

— Milói Vénusz ? Hiszen annak hiányzik mind a két karja !

— De ha volna neki, akkor ilyen volna . . . Azt is mondhatnám : megtaláltam a Vénusz hiányzó karjait, amelyeket olyan régóta keres a tudomány . . .

— Igazán régóta keresi ? — gúnyolódott Zsófika.

Fölkelt, magára vetett valamit és mezítláb az ablakhoz szaladt. Egy hideg asszonypillantást vetett a fürdő lányra és bosszúsan mondta :

— Juj, de buták a férfiak !

— Miért ? — kérdezte Várday ártatlanul.

Zsófika azonban nem szólt többet és az ura is hallgatott, mert éppen az orra alatt vakarta a szőrt.

Gyula úr aztán bekapta a reggelijét és mivel már késő volt, mozgó állkapcsokkal a kis Fiát kormánya mögé ült — és gyerünk !

Zsófika mostanában rendesen unatkozott az ura távollétében. Munkához nem jutott Róza miatt, és nem is lehet mindig regényt olvasni. A regény : életpótlék. Ha megvan az élet, minek a regény ?

Tíz óra felé lement a varrószobába, ahol a kisasszony éppen az úr városi ingeit vasalta. A finom vasaláshoz is értett.

Zsófika, araszos hosszú szipkából cigarettázva, elnézte. Egyszerre azt mondta :

— Tudod, mit mondott rólad az uram, Róza ?

— Én rólam — ? ! — ijedezett a házikisasszony.

— Látott a fürdőben : olyan karod van, mint a milói Vénusznak.

Róza arca egyszerre bíborszínű lett.

— Nono, — szólt Zsófika — nem szégyen az, ha valaki csinos . . .

És az alamizsnaosztó királyné elégedett mosolyával kiment a kamrából.

Ebéd előtt megjött az alperes.

Semmi sem történt Nyiregyházán, a tárgyalást el kellett napolni, de a gazda azért gyöngykedvében volt, jogászbarátai minden jóval biztatták és a bíróság előtt valamelyes erkölcsi győzelemben is volt része : ugyanis Povolny nagyon udvariasan köszönt neki, «majdnem alázatosan», amit ő, Várday Gyula, hideg fejbiccentéssel fogadott. Valószínű, hogy a fráter megbánta az egész dolgot ; Nyiregyházán már senki sem veszi úriemberszámba . . .

Csetkó Róza, aki elméletben ugyan az uraság asztalánál evett, a gyakorlatban azonban minduntalan talált rá ürügyet, hogy elmaradjon az ebédlőből, ezúttal is a vasalódeszka mellett falatozott. Hogy ő nem ér rá most felöltözni !

Vacsorára azonban megjelent az angol ebédlőben, sőt ezúttal az új vászonruhája volt rajta, amelyet Nyirvárdán még egyszer sem viselt, hanem Isten tudja, miféle extra-alkalomra tartogatott. Kivételes gonddal fésülködött meg és szokása ellenére erősen beillatosította magát.

Zsófika persze mindjárt keresztüllátott a szitán : a jó leánynak a fejébe szállott a milói Vénusz ! Az egész zászlódísz és kivilágítás pedig Várday Gyulának szól !

Gyulusnak egy szót sem szólt, — nem kell fel-

világosítani a férjeket! — hanem titokban humoros és kaján kíváncsisággal kezdte figyelni Csetkó Rózát.

Az nem kacérkodott a gazdával — ahhoz, szegény, sokkal gyámoltalanabb volt! — de valami végtelenül gyáva, áhítatos gyöngédséggel hízelegte körül

Boldog volt, ha valami személyes szolgálatot tehetett neki. Azzal a szesszel, hogy a cselédek nem tudnak bánni a sárga cipővel, megkaparintotta magának Gyula úr nyári cipőinek gondozási jogát.

Zsófika aztán valósággal megrémült, mikor a kis Julis szolgáló azt újságolta neki, hogy megleste a kisasszonyt, mikor az, reggeli cipőtakarítás közben, megcsókolta a nagyságos úr vastagtalpú amerikaiját. Igenis, kérem, megcsókolta a szájával!

— Szamárság! — mondta Zsófika.

De tudta, hogy ez csak akkor szamárság, ha minden szerelem az. Valósággal meghatotta a leány, de meg is ijesztette . . . Nem mintha féltené tőle Gyulust — ó, hogyisne!

Biztos azonban, hogy ez már régebbi dolog . . . Róza alkalmasint első látásra beleszeretett Gyulusba, mint ő maga is, Zsófika, mikor meglátta papi irodájában és beleesett, mint a kútba . . . Eddig reménytelen volt Csetkó Róza szerelme, de a milói Vénusz-eset óta . . . Zsófikát hirtelen elöntötte a méreg: mit gondol a szerencsétlen? Mit hisz, mit remél?

Egyszerre az orrában érezte Róza új illatszerét és ez az émelyítő szag dühbe hozta, mint az idegen nőstény szaga, aki betolakodott az ő erdejébe . . .

Eh, a vége mégis az lesz, amit mami mondott: kifizetni két hetet, aztán fel is út, le is út!

Gyulusnak azonban még most sem szólt . . . Nem,

ő csak maradjon meg a maga ártatlan férfi-szamárságában ! Trónoljon nagymogulként a ház asszonyai fölött és ne sejtse, miféle bősz gondolatcsatákat vívnak körülötte !

Zsófika aludt rá egyet, másnapra kelve már humoros színben látta az esetet. Hiszen ő alapjában véve jó gyerek volt.

Hogy Rózi szerelmes ? Annyi baj legyen ! Visszaemlékezett Rozválnéra, édesanyja barátnőjére, a rettegett minta-gazdasszonyra, aki igen megörült, mikor egyszerre kisütötte, hogy a gépírókisasszony szerelmes az urába. «Legalább pontosan bejár az irodába !»

A fekete kamra.

Ebben tehát meg lehetett volna nyugodni.

Kár azonban, hogy az életben semmi sem nyugszik meg, minden siet a maga teljesülése és befejezése felé. Csetkó Rózi is sietett valahová, mégpedig lehúnyt szemmel. Valami ellenállhatatlan erő sodorta és ő kéjes tehetetlenséggel vitette magát.

Egy nap azzal lepte meg az asszonyát, hogy meztelen karokkal jelent meg az ebédlőben. Igenis, meztelen karokkal. Átalakította a régi sötétkék ruháját, hogy mutogathassa azt, amit most már ő is legszebbnek tartott magán: a milói Vénusz-karjait.

Miféle ízetlenség ez? — mérgelődött Zsófika — Ez a szerencsétlen csakugyan megbolondult!

Annyira bosszankodott, hogy asztalnál alig evett valamit. Ebéd végéig csak lenyelte a mérgét, de a fekete kávénál kipakolt.

A feketét ő maga szokta főzni az urának, az Olaszországból hozott espresso-masinán. Az ezüstös kis gép ott zizegett, pöfögött előtte az asztalon, ő pedig kiszámítottan hideg és fölényes hangon exercíroztatta Rózát. Az is szándékos volt, hogy Gyulus jelenlétében pirított rá. Csak hadd fájjon neki!

— Te Róza, ne csinálj ilyen bolondot magadból! Meztelen karokkal járni: az mindenkinek való, csak

éppen neked nem. Sem állásodhoz, sem korodhoz nem illik . . . És tudod, ha valakinek ilyen kulcscsontja van! Hagyd abba az ilyeneket, mert figura lesz belőled. A leányok máris röhögnek a hátad mögött . . . Aztán tudod, lelkem, szó szerint venni minden bókot, amit a férfiak elhullatnak : az már aztán igazi vénleánytempó . . . — És a többi.

Gyulus ott ült az asztalnál és a sürgős levelet tanulmányozta, amit a nyiregyházai ügyvéd küldött. Kiről is lett volna szó a levélben, ha nem a fatális Povolnyról? Homloka elborult, kétszer is mondta olvasás közben : a fenét! Félfüllel hallotta, hogy az asszonyka valami ruhaügy miatt morog, de hiszen ez sem volt komolyabb, mint minden más asszonyi dolog. Arról persze sejtelme sem volt, hogy a hölgyek mérgezett fegyverekkel vívnak és hogy ő maga áll az amazoncsata központjában.

De Csetkó Róza? Egy szót sem szólt, az arca hirtelen úgy elváltozott, mintha más nő ült volna a székébe. Kővé dermedt, fakó lett, szemét meg úgy kitágította a rémület, hogy pillái közül két fekete lyuk meredt Zsófikára.

Zsófi megsajnálta. De csak semmi gyöngeség, mert abból csak Rózinak lenne kára!

A házikisasszony egy kétségbeesett hullócsillagpillantást vetett Gyulára, mintha tőle várna segítséget, majd fölkelt és lassan kiment a szobából.

A járásán is látszott, hogy össze van törve. Ó, hogy szégyelte a meztelen karját! Bár elhullathatná, mint rák az ollóját!

Zsófikának úgy rémlett, mintha az édesanyja hangját hallaná : Csak semmi gyöngeség!

Valószínű, hogy Róza nem sokat aludt az éjjel. Hogy mit eszelt ki a töprengésektől és tervezgetésektől lázas nyári éjszakán, az nem tudódott ki, de ettől a naptól kezdve hideg és büszke modort affektált az aszszonyával szemben.

Egyáltalában elfalazta magát az egész világtól, hozzáférhetetlenné lett, csak *egy* ajtó volt a védőfalán és ha Várdaynak szeme lett volna, akkor észre kellett volna vennie, hogy a bejárat az ő oldalán van. De bizony őt nem érdekelte az egész ügy.

Zsófika nevetett is, mérgelődött is.

— Úgy bánik velem a saját házamban, mintha én volnék az ő cselédje!

— Egyszerűen kitenni már papi miatt sem lehet, — vakaródzott Gyulus.

— Persze: papi miatt! — Ebben a három szóban annyi vád és gúny volt, mintha csak a kedves mami beszédét kottázta volna le Zsófika.

Szabadulni kell Rózitól; kérdés: hogyan lehetne tisztességgel túladni rajta? — Az udvarias véletlen megfelelt a kérdésre.

Beszaladtak megint Nyiregyházára, hogy végre visszaadják a közjegyzőék látogatását, és a városban találkoztak a szomszéd birtokossal, Rolling báróval.

Ez a kedves és széllel bélelt agglegény híres volt rendetlen háztartásáról és maga szokta mondani, hogy az ő gazdasszonyai rekordot alapítottak a lopás terén. Volt ugyan egy nővére, akivel együtt lakott, egy horgasorrú, egyenes tartású vénkisasszony, de azt a lovagláson és a tenniszen kívül semmi sem érdekelte a világon.

Barátnője is volt, aki már három nagyocska gye-

reket nevelt föl neki, az szerény, házias és ragaszkodó asszonyka volt, de Budapesten lakott, hiányos családfája miatt nem is lehetett feleségül venni és a báró megelégedett azzal, hogy egymásután adoptálta a gyermekeit.

Mikor Rolling meglátta Zsófikát, ugyanazt kérdezte tőle, amit utolsó találkozásuk alkalmával:

— A jó Isten áldja meg, nem tud nekem egy becsületes házvezetőnőt?

Zsófi és Gyula szeme összevillant.

— De mennyire tudok! A házikisasszonyok gyöngyét fogom rekommendálni!

Gyulus hirtelen nekiiramodással átugrott az árkon, elárulván a titkot, amely sokáig úgy sem maradhat titok.

— Szegény rokonunk az illető...

Zsófika valóságos panegirikust zengett Csetkó Róziról. Egészen föllelkesítette vele Rollingot.

— Küldje át minél előbb! — kiáltotta a báró az induló autó után.

Zsófi most már egykettőre túl akart esni az operáción. Otthon a vasalószobában csípte el a házikisasszonyt.

— Te, Róza, találtunk neked kitünő helyet, Rolling bárónál... Garszon-ember, de vele lakik a nővére... Jobb dolgod és nagyobb béred lesz, mint nálunk...

Róza olyan értelmetlenül nézett az asszonyára, mintha most bukkant volna föl az álomtenger fenekéről.

— Én nem akarok innen elmenni, — mondta rekedt hangon.

Zsófi asszony fölemelte az orrát.

— Nem maradhatsz az én házamban! Kár erre több szót vesztegetni, — nem maradhatsz, punktum!

— Miért nem?

De már erre elfutotta az asszonyt a pulykaméreg.

— Ugyan hagyd már ezt a komédiát! Te éppen olyan jól tudod, drágám, mint én, hogy mitől döglik a légy!

Szünet után csendesebben mondta:

— Nem felejtem el, hogy rokonok vagyunk és azért minden úgy lesz, ahogyan neked a legjobb... Nem sürgetlek, ráérsz kényelmesen rendbe szedni minden holmidat... Ha kész vagy — mondjuk: két hét mulva! — levelet írok a bárónak és tisztességgel átkocsiztatlak a kastélyába — ennél többet a nővéred sem tehetne érted...

Két hét mulva! Ha azt mondták volna: két hét mulva meg kell halnia, neki ugyanaz lett volna. Két hét mulva megnyílik a nagy, fekete kút, amelybe minden beleesik és minden megsemmisül.

Két hétig úgy járt-kelt a házban, mint a kísértet. És mindig azok a kétségbeesett, halálra rémült, kegyelmet kérő szemek!

Várday óvakodott tőle, hogy a tekintete találkozzék a leányéval. Ezek a szemek egy igáslovat is idegessé tudtak volna tenni.

Ő különben most már megérezte a pecsenye szagát. A leány ugyan nem volt szép, — mostani állapotában éppen ijesztő és szánalmas volt, mint a hajótörött, aki a bánat tengerében fuldoklik — de azért Gyula úr hiúsága nem maradt teljesen érintetlen. Zsófikát azonban nem akarta megbántani, azért legyen minden úgy, ahogyan ő akarja.

Várday a zsebnaptárát gusztálta.

— Két hét mulva ? Nagyszerű ! Éppen összeesik a Povolny-pör tárgyalásával . . . Huszonnegyedikén ! Majd huszonharmadikán este megyek a városba, úgyis sok megbeszélni valóm van az ügyvéddel. Addig te itt mindent eligazíthatsz . . .

— Meglesz, — mondta Zsófika némi megvetéssel a szívében. Hogy micsoda Nyúlszívű Richárd ez a férfi !

Huszonharmadikán délután Várday csakugyan fölült a vörös Fiátjára és se szó, se beszéd, hatvan kilométeres sebességgel beiramodott a városba. Egyszer sem nézett vissza, nehogy úgy járjon, mint Lóth felesége.

A két nő együtt evett. Hideg vacsora volt, de egyiküknek sem volt étvágya és nem is beszélgettek az asztalnál. Egymás kedvéért nem volt érdemes komédiázniok.

A leány hamar fölkelt, valamit dünnyögött, talán azt, hogy : jóéjszakát. Mikor már a küszöbön volt, Zsófika utána szólt, könnyedén, mintha csak ebben a pillanatban jutott volna eszébe :

— Ja igen, Rolling holnap délutánra vár téged . . Hatkor előáll a kocsi . . . Akkor már nincs olyan meleg . . . Addig szedd rendbe a holmidat . . .

A vizbefúló ember búcsúpillantása volt az, amit Róza az asszonyára vetett. Zsófika azonban a szoba mennyezetét tanulmányozta. Csak semmi gyöngeség ! És az ebédlő ajtaja halkan becsukódott . . .

— Holnap az ágyamban reggelizem, — mondta az asszony a kis Julisnak, aki lerámolta az asztalt. — Reggel majd csöngetek a teáért . . .

Ha későn kel, rövidebb lesz a nap, — gondolta.

Lefeküdt, de nem igen tudott aludni. Érezte, hogy szomszédságában egy veszendő lélek viaskodik a fájdalmak tengerében. A hullámok, amelyek amazt elnyelték, megmozgatták az ő szívét is.

Nyitott szemmel feküdt az éjszakában és rettegve fülelt, nem robbantja-e szét a fekete csendet valami őrületes sikoltozás ? De semmi sem mozdult . . .

Bárcsak túl lennénk rajta ! Bárcsak holnap este lenne és az a poltron Gyuszi már itthon volna !

Reggel felé mégis mélyen elaludt és mikor az órát nézte, már kilencre járt az idő.

Józan reggeli világítás mellett az egész gazdasszony-tragédia jóval ártatlanabbul festett, mint tegnap este. Hisztérikus vénleányok szokták így félreverni a harangokat . . . Biztos, hogy Rollingba is bele fog szeretni, az még mutatós ember ! — Zsófika hangosan elnevette magát az ágyban. — Ó, bár venné feleségül a báró, Zsófika szívesen táncolna a lakodalmán.

A nyitott ablakon fenyőgyanta fűszeres szaga áradt be a kertből . . . Egyszerre megzúgtak odakünn a fák : az este nem hiába ment le vörösen a nap, erős szél kerekedett. A szobamennyezetig nyomta föl a vászon ablakfüggönyöket és izzó leheletet fújt Zsófika arcába : déli szél volt, az mindig esőt hoz.

Zsófika a reggeli után csöngetett, de úgy látszik, Julis nagyot hallott. Másodszor is megnyomta a gombot, harmadszor is, aztán megint és megint . . .

Banda ! Kiugrott az ágyból, hogy egy szál fürdőkabátban, mezítláb kimerészkedjék a folyosóra.

Az előszoba széles és alacsony ablakon át kapja a világítást. Tejes üveglapokkal van kirakva, hogy kívülről ne lehessen belátni. Az ablak — amelyet

Várday Gyula töretett, mikor ide jöttek lakni — a folyosóra szolgál. A folyosó túlsó falán is van ablak, az meg a kertre nyílik és ilyenkor reggeli napfényben ragyog.

Mikor Zsófika még az előszoba ajtajával birkozott, amelyet a szélvész ki akart tépni a kezéből, a tejesüvegen élesen körvonalazott árnyékképet látott. Rögtön fölismerte a Róza kontyát és hegyes orrát . . . A leány a folyosón állott és valami fölé hajolt, ami az ablakpárkányon volt.

Igen : a teáskészlet állott a párkányon. Az árnyékképen föl lehetett ismerni a kanna, a csésze, a cukortartó zömök körvonalait . . . Ma Róza hozza a reggelit ? Eddig sohasem szokta . . . Kedveskedik Zsófikának, talán még kegyelmet remél ?

«Csak semmi gyöngeség !»

Zsófikát, miközben hűvös kíváncsisággal nézte az árnyékjátékot, egyszerre szörnyű rémület rohanta meg . . . Mintha virágzó bokrok közül egy tigris ugrott volna reá ! A szájához nyomta a két öklét, hogy el ne ordítsa magát, azután remegő lábakkal betántorgott a szobába és ész nélkül visszabújt az ágyába, mint valami megijesztett kis állat az odujába. Odakünn meg dühösen felüvöltött a szél.

Nem volt káprázat, tisztán látta : Róza egy kis üvegből valami folyadékot öntött a teába. Zsófika rögtön méregre gondolt.

Méreg ! Halál ! — Jéghideg kéz markolt a mellébe . . . Fázott, a szíve fájt és ő úgy érezte, hogy ezt a didergést és fájdalmat most már mindig érezni fogja.

— Kezét csókolom !

Róza az ajtóval viaskodott, azután halk csörrenéssel az éjjeli asztalra tette a tálcát.

— Magam hoztam, Julist el kellett szalasztanom Tálasnéért . . .

Hangja alázatosan és édesen zengett . . . Elhallgatott, majd újból kezdte:

— Nem találom a frakkhoz való pikémellényeket . . . Tálasnénak tudnia kell, hol vannak . . . Nem akarom, hogy velem takaródzzék, ha később valami hiányoznék . . .

Egy ideig még várt, de mivel Zsófika néma maradt, habozva kiment a szobából. Az ajtóban visszafordult és ekkor két krétafehér arc, két halálrarémült szempár fordult egymás felé.

Most már kétségtelen, az az ábrázat, az a tekintet mindent beismert: Csetkó Róza meg akarja mérgezni! Ó igen: Gyulus rábízta a házipatika kulcsát és ott vannak a halálfejes üvegek . . .

Az ezüst hideg fényétől megbűvölten, mint madár az óriáskígyót, úgy nézte a kannát, amelyben a méreg volt.

Mit kell most tenni?

Kusza gondolatfoszlányok kergetőztek az agyában . . . Gyulus ebéd után fog csak megjönni Nyiregyházáról . . . Róza eltávolította a cselédeket — a folyosó kulcsa nála van . . . Zsófika ki van szolgáltatva ellenségének . . .

Keringett és cikázott, kétségbeesetten kereste a kiutat a veremből . . . Egyszerre — igen — a fekete kamra! Megint elejtette az ötletet — nem, az gyerekség! — de aztán újból visszatért hozzá . . .

A fekete kamra! Ha oda bezárkoznék, mint az

ostromlott várba, délutánig ott ülne, nem látna, nem hallana, csak várna, míg megjön Gyulus ?

A hálószobából egy ajtó a fürdőszobába nyílott — persze, az egész fürdőberendezés is későbbi toldás volt ! — egy másik ajtó a fekete kamrába.

Bolthajtásos kis helyiség volt, alacsony és tömör, mintha sziklába vésték volna, ablaka nem is volt, csak egy keresztráccsal elzárt ovális szelelőnyílása. Nagyon erős, vaspántos tölgyfaajtaja volt, azt belül még bádoggal is bélelték.

A régi urak itt őrizték a családi levéltárat, a későbbi zsiványidőkben az ezüstöt is. Mostanában ritkán használt holmit, főleg bundákat, vadászcsizmákat, útibőröndöket tartottak benne.

Ha Zsófika oda bezárkóznék ? !

De aztán *más*, képtelenül vakmerő ötlet nyilalt át az agyán . . . Megpróbálta, könnyen jár-e a kulcs a zárban, majd bement a kamrába és szétdobálta a bőröndöket. Mikor ezzel elkészült, betöltötte a teát a csészébe, leült az ágy szélére és hosszasan megnyomta a csöngetyű gombját.

Amit ezután csinált, azt tökéletes színésztehetséggel és az oroszlánketrecbe tévedt egérke naiv vakmerőségével csinálta.

Nemsokára bizonytalan lépések kopogtak végig a folyosó tégla-kövezetén. Valaki óvatosan belépett az előszobába és habozva megállott a hálószoba ajtaja előtt. Nem mert benyitni, alkalmasint attól félt, hogy ha megnyomja a kilincset, a halálküzdelem szörnyű képét fogja látni.

Zsófika, hogy bátorságot csináljon neki, hangosan ásított, — erre a kedélyes hangra megnyílt az ajtó

és a küszöbön megjelent Róza. Belépett és egy tétova pillantást vetett a csészére, amelyben az asszony csendesen kavargatta a teát.

Bizony nem hasonlított gyilkoshoz, inkább gyilkosság áldozatának nézhette volna az ember, olyan vértelen, olyan kiszenvedett benyomást tett.

— Julisnak csöngettem, — mondta Zsófika — a kamrából fúj a szél és én nem tudom betenni az ajtót... Gyulus tegnap a lapos táskáját kereste és mindent össze-visszadobált...

Róza nem szólt semmit, csak bólintott és belépett a kamrába.

Zsófika vele ment a küszöbig, ott megállott, egy idő mulva gyorsan és nesz nélkül betette az ajtót és kétszer ráfordította a nagy kulcsot.

A fogaskerékre járó, kétszázéves acélrudak csattanva beugrottak a vastokokba. Csetkó Róza fogva van és ha nincs faltörő-kos a keze ügyében, akkor nem is tud onnan kitörni.

Mindez olyan nagyon egyszerű volt.

Zsófika remegő ujjakkal magára kapkodta a halványkék háziruháját. A tükör előtt egy-két fogással rendbehozta a haját.

Nincs már semmi baj! Egy forró, édes vérhullám áradt a dermedt szívébe: ez a menekülés, a diadal, ez az élet üdvözlete!

Most már elhagyhatta volna a szobát, de előbb még bevitte a mérgezett teát a fürdőszobába és rázárta az ajtót. Nehogy valaki megkóstolja a cselédek közül... De erre különben is szükség lesz, mert ez bűnjel! Igen, bűnjel!

Menni akart, de aztán a küszöbről még egyszer

visszafordult, odasuhant a tölgyfaajtóhoz, hallgatódzva a zárhoz szorította a fülét . . . Vajjon mit csinál odabenn a rab — az ő rabja ? Halálos csend . . . De csitt ! Az élet halk, egészen halk zsongása és kopácsolása, visszafojtott lihegés hallatszik a tölgyfadeszkán túlról . . . Ott is hallgatódzik valaki !

Zsófika érezte, mint borzolódik föl a haja — ész nélkül kiszaladt, végig a folyosón, le a lépcsőn . . .

De aztán megint vissza a házba, csak a földszintre, az irodába és kezébe vette a telefónkagylót.

A főszolgabírói hivatallal kell beszélnie . . . Ennek az a rendje ! Maga a főbíró jelentkezett.

— Édes Macskássy, nem küldhetne csendőröket ?

— Csak nincs valami baj ?

— Ebben a pillanatban nincs, de — szóval : bajos azt telefónon elmondani . .

— Nem érne rá ebédutánig ?

— Ha éppen muszáj —

Ebédután Macskássy maga fog benézni a kastélyba, úgyis arra visz az útja, dolga van a vejével . . .

A főbíró abban a meggyőződésben akasztotta szögre a telefónkagylót, hogy Zsófikának elveszett valami aranytűje, most a szobalányát gyanusítja, de a tű majd elő fog kerülni a szemetes ládából.

Azonban a férfihang érces zengése, ha huszonöt kilométer távolságból is, megnyugtató hatással volt Zsófikára. Nincs már semmi baj ! Zsófika nagyon fölényesnek és körültekintőnek érezte magát.

Az ura íróasztaláról egy könyvet vitt magával. Francia regény volt, Gyulus nem akarta, hogy olvassa : nem gyereknek való ! A hársfák alá ült, a mélyen lehajló lomb arany-zöld homályába.

A szél már elállott és rettenetes hőség lett.

Jött Julis és a kisasszonyt kereste.

— Az most nem ér rá. Dolga van.

Julis, aki újabban igen elszemtelenedett, vállat vont és hetyke bakaléptekkel elment. A szakácsnő is jelentkezett az ebéd dolgában. Zsófika nem éhes. De valamit csak kell ennie a nagyságának ? Hát valami csekélységet, akármit . . . És a kisasszony ? Az ma nem ebédel itthon. — Nem ? — A szakácsnő nagyot nézett és eltűnt.

Az idő kétségbeejtő lassúsággal múlik . . . Máskor ügetve sietnek a percek a karkötőórában, most kúsznak, mint a lábatlan nyomorékok . . .

A hársfák lombjából idegen, nagy madár bukkan ki. Ércesfényű, fekete tolla és szúrós szeme van ; kísérteties ügyességgel és nesz nélkül síklik át a lombrostélyon.

Zsófika egyszerre Csetkó papi hangját hallja :

— Jó légy, te disznó !

Olvasni kezd és mikor már a könyv második lapján tart, rájön, hogy a szavaknak nincs értelmük. Ő legalább semmit sem ért belőlük.

Vajjon mit akar itt az idegen fekete madár ?

A kosárszékben ül és valami kemény, súlyos tárgyat lóbál a kezében. Ja igen, a kulcs, a fekete kamra kulcsa . . .

A kosárszékben ül és a házat nézi. A ház megváltozott. Azelőtt olyan volt, mint valami hű, kedves rokon, — most idegen és gonosz pofája van. Fenn az oromfalán ovális, fekete lyuk ásít, azt eddig még sohasem vette észre, de most tudja, hogy a fekete kamra szelelője. Nem tudta róla levenni a szemét . .

Az idő végtelenségéből szakadatlanul mállanak a porszemnyi percek és Zsófika lelke is mállani kezd, ő maga mind kisebb, puhább és gyávább lesz.

Tanuló korában érzett ilyesmit, algebraórán, mikor nem tudott megbirkózni a leckével. Mert ő sohasem volt valami híres tanuló . . Nem, ő azt nem érti, ő ezt nem bírja ! Miért éppen ő ? Hagyják őt, ne bántsák . . . Istent játszani, emberi sorsot formálni, igazságosnak lenni, büntetni, — nem, ő azt nem bírja !

A feje zavaros, a szíve fáj . . . Ez ellen csak egy segítség lenne : jónak lenni, irgalmasnak lenni, mindent elfelejteni és meg nem történtté tenni . . . Hiszen rokon ! És leány ! Szerelmes volt ! Megbolondult ! És ezért csendőrök és szolgabíró ? Jézus Mária, most már tudta, papi mért nevezte őt disznónak . . .

A házba szaladt. Ott szembe jött vele Julis.

— Te, összepakolta már a kisasszony a holmiját ?

— Nem pakolt az semmit !

— Hát akkor eredj a szobájába és szedd össze mindenét . . . És szólj Péternek, fogjon a sárga hintóba, át fog hajtani a Rolling-kastélyba . . . A régi zöld ruhámat is csomagold a kisasszony holmijához, azt régen neki szántam . . . És a kockás plédet is . . . És a fehér lódenkabátomat és a hozzávaló sapkát, azokat már úgysem viselem ! A téli kis halinacsizmámat is neki adom, az nagyon tetszett neki . . . Majd kesztyűt is keresek . . .

— Kesztyűt is ? – Julis majd megpukkadt mérgében, úgy utálta a kisasszonyt.

Zsófika fölszaladt a lépcsőn, be a hálószobába.

Egyenesen a tölgyfaajtóhoz.

— Róza ! Róza !

Fojtott hangon kiáltotta bele a kulcslyukba.

— Rózi!

Semmi válasz. Persze, szégyeli magát.

— Róza, már nem haragszom . . . Ne félj semmit: senki sem tud róla . . . Nem is fogom megmondani senkinek — csak Gyulusnak, vagy annak sem! Róza, hiszen mi rokonok vagyunk . . .

A zárba tolta a nagy kulcsot. Az ajtó nyikorogva fordult a sarkában. Zsófi megszeppenve hátrált, olyasmitől félt, hogy a homályból valami tüzesszemű szörnyeteg fog kirohanni.

— Róza! — mondta sírásra hajló hangon.

Benézett, nem látott senkit. De hiszen itt kell lennie!

Igen, ott van, az ajtó mögött, a ruhafogas alatt áll . . . furcsán, mereven, a fejét a mellére hajtva, a felső testével előredőlve . . .

Zsófika a torkában érezte szíve dobogását.

— Rózi! — mondta könyörögve. — Édes Rózi!

Megfogta a kezét, az hideg volt, — ijedten elereszte és Róza karja megindult, mint az óra ingája és föl-alá kezdett lengeni.

És a nyakán szíj . . . és a ruhafogas . . .

Zsófika éles vércsevisítással rohant ki a házból . . . Lehunyt szemmel botorkált le a lépcsőn és csoda, hogy össze nem törte magát . . .

A konyhából kiszaladtak a lányok, az istállóból a legények — mi baj? De Zsófika csak szepegett: jaj Istenem, jaj Istenem!

De ekkor beszaladt a vörös Fiát az udvarra. Soha jobbkor! Gyula vezette a gépet, mellette ült Macskássy.

Az imént találkoztak az úton és mikor Várday

megtudta, hogy felesége csendőrök után telefonált, lehúzta a főbírót a négyese bakjáról, maga mellé ültette és veszett tempóban hajtott haza.

Zsófika az ura nyakába borult. Eddig csak szepegett, de most elkezdett zokogni.

— Mi baj, életem ?

— A kamra ! A fekete kamra !

Várday és a főbíró fölsiettek az emeletre. Sokáig maradtak, míg végül Gyula lekiáltott az ablakon, hogy jöjjön föl a kocsis és még valaki, ahány férfi van a háznál, mind jöjjön föl ! A leányok is föl akartak rohanni, de azokat a pokolba küldte a főbíró úr.

Nehéz lépések hallatszottak odafenn, az emberek valami terhet vittek, döngő csizmákkal végig a folyosón, le a hátsó falépcsőn.

— A pálinkaégető konyhába, az most üres, — rendelkezett a gazda.

Ahány asszony és lány ácsorgott a ház előtt, az mind eliramodott a pálinkaégető konyha felé.

Gyulus és Macskássy ott beszélgettek két lépésnyire Zsófikától. Az asszony megértette minden szavukat, de mintha nagy távolból beszéltek volna.

— Öngyilkosság, öngyilkosság, — mondta a főszolgabíró, — abban nincs kétség. De az ok ?

— Boldogtalan szerelem . . . Erről nem szívesen beszélnék, öregem . . .

— Értem ! Ez afféle hiszterika volt, mi ?

— Olyanféle, igen . . .

— De mért telefonált reggel a nagyságos asszonyka? — élhetetlenkedett Macskássy. — Csendőrséget kért és akkor még egészen nyugodt volt a hangja, — akkor még nem tudott a szerencsétlenségről . . .

Gyulust idegesítette ez a hivatalos szőrszálhasogatás. Tudta, hogy neki valami köze van a dologhoz és azért szeretett volna hamar túlesni rajta.

— Azért telefonált, mert egyedül volt a házban és bizonyára megijesztette Róza furcsa viselkedése . . . Az olyan hiszterikánál sohasem tudja az ember . . .

— Jól van, — mondta Macskássy, — most már vitess át a vőmhöz, onnan kitelefonálom a járásorvost, ő majd rendben eligazít mindent . . .

Mikor a főbíró fölkapaszkodott a sárga bricskára, még azt mondta Várdaynak :

— Azt ajánlanám, pakold autóba őnagyságát és vidd be éjszakára Nyíregyházára, mert ebben a házban aligha lesz alvás az éjszaka !

— Fene pech ez ! — morogta Gyula elkeseredetten.

Macskássy azonban a fekete égboltot nézte és csendesen mondta !

— Az éjszaka eső lesz . . . A kapásoknak már nagyon kell . . .

Gyula leült a felesége mellé, aki most már egy kissé összeszedte magát.

— Meghalt ? — kérdezte félénken.

Várday legyintett a kezével.

— Meg az ! Csak azt szeretném tudni, miért éppen a kamrában ?

— Mert én odazártam.

— Mit csináltál ? Odazártad ?

— Csendőrkézre akartam adni.

— De miért, az Istenért ?

— Gyula, — mondta Várdayné, — eredj föl a hálóba, az éjjeli szekrény fiókjában van a fürdőszoba kulcsa, — a fürdőszobában van a reggeli teám, — a

tea érintetlen a csészében, — azt öntsd ki és ne szólj senkinek . . .

— Te, mit jelent ez ?

Zsófika az ura füléhez tette a száját.

— A tea meg van mérgezve.

— Biztos ?

— Kis üvegből beleöntött valamit . . .

— Róza ?

Zsófika bólintott a fejével.

Várday a homlokát kezdte maszirozni.

— A fekete kamrában találtunk egy fél üveg szublimátot, — a földön volt, — azt hittük, ő itta meg, hogy annál biztosabb legyen a dolga, — az üveg az én patikámból való . . .

— Gyulus, — könyörgött az asszony, — tegyük meg azt, amit Macskássy mondott : menjünk be Nyiregyházára, vagy akárhová — csak innen el !

Egy óra mulva a kis Fiát megint útban volt a város felé. Ezúttal Zsófika ült az ura mellett az amerikai tető alatt. Az eső csakúgy szakadt.

A hosszú, sárga utcai falnál csapatosan állottak a parasztasszonyok és a gyerekek. Halottat nézni jöttek, de nem eresztették be őket. Odalapultak a falhoz és káprázó szemmel nézték a vakító villámokat. Úgy gondolták, valami összefüggésnek kell lennie az égi háború és az öngyilkosság között.

Csetkó Rózi pedig némán feküdt a homályos pálinkaégető-konyhában. Nyitott, fénytelen szemekkel leste a fölcikázó villámokat. A festetlen ajtószárnyon feküdt, amelyet erre az alkalomra kiemeltek a sarkából és két kis hordóra helyeztek.

Nem tudni, véletlen volt-e, vagy szándékosság,

hogy Róza ezen a napon megint az ujjatlan ruháját viselte. Két karja úgy világított a homályban, mintha csakugyan pároszi márványból faragták volna.

Ezek a karok, a milói karjai, immár betöltötték a hivatásukat és megkezdték útjukat az enyészet országa felé, ahová előbb-utóbb minden földi szépség eljut.

A konyha hullámos bádogteteje pedig úgy zúgott és harsogott a zápor alatt, mintha ezer katonai dobos verné az indulót.

A boldog pestiek.

Az első éjszakán, melyet Várdayék a nyiregyházi fogadóban töltöttek, Zsófika hirtelen fölsírt a sötétségben. Vakítófényű igazság villámlott keresztül az álmán.

— Gyulus, én öltem meg Csetkó Rózit!

— Talán meszet ettél? — rivalt rá az ura, akit méltán fölháborított, hogy még éjjel se hagyják aludni.

Az asszony utólag restelte patétikus kifakadását és nem is beszélt többet erről, de annál többet gondolt rá. Tulajdonképpen mindig erre gondolt.

Ébren és álmában, ebédnél, séta vagy olvasás közben, gondolatai hátterében állandóan ott érezte a félszeggé merevedett, őrjítően komikus alakot, amely a fekete kamra sarkában lógott.

Néha, ha elszórakozott, hirtelen eléje pattant a rém és megakasztotta a szíve verését. Éjjelenként pedig forró könnyáradatban olvadt föl szánakozása és megbánása.

De mit jelentett ez a kísértetjárás? Mért sírta vissza bakfiskorának tisztaságát? Hiszen Zsófika nem volt oka semminek.

Akárhogy is: életén, amely addig egyszerű és derűs volt, most már egy sötét hatalom uralkodott, mint a gránithegy a rónaságon.

Mit kellene tenni ? Zsófika csak egyet tud : Várdára ő nem megy vissza.

A fekete kamra, a hálószoba, a folyosó kísértetek tanyája lett. Sárgán, mereven és alattomosan vigyorogva, fürtökben függnek a fogasokon, a csillárokon, a függönyrudakon, mint az alvó denevérek csapatja.

És künn, a falusi temető sarkában, kopár sír dísztelenedik. Alázatos kis cselédsír, melyet a szigorú esperes úr csak akkor engedett a szentelt földből kihányatni, mikor Várday Gyula és Macskássy főbíró úr ünnepélyesen és úri becsületszavukra mondták, hogy az a boldogtalan csakugyan őrült volt . . .

Gyulus szerette a falusi életet, — «a városban az ember nem él, csak tartózkodik !» — azért rossz néven vette, hogy őnagysága annyira irtózott Várdától.

Mikor azonban a doktorral beszélt, beadta a derekát. Az azt mondta, nem szabad Zsófikát kényszeríteni, idegei adhatnák meg az árát.

Tehát úgy alkudtak meg, hogy jövő tavaszig Budapesten maradnak. Tavaszi szántáskor majd elválik, mi legyen tovább.

Addig Gyula a fővárosból kormányozza a gazdaságot, levelek és telefonüzenetek útján, ha pedig nagyon fölgyülemlik benne a méreg, akkor két napra lemehet Szabolcsba, hogy a helyszínén kikáromkodja magát.

A természetes az lett volna, ha az öregeknél vesznek szállást ; amióta papi a szanatórium lakója lett, a Dorottya-utcai lakás különben is üresen unatkozott.

Várday azonban hallani sem akart róla, hogy felesége, aki különben is anyás természetű volt, megint

Klára asszony befolyása alá kerüljön. Ismerte az ő Zsófiját : ha annak tízszer ugyanazt mondják, akkor végül is elhiszi, hogy az ura erkölcstelen viszonyt folytat Kleopátra királynéval.

Inkább penzióba mennek. Két szobát béreltek fürdőszobával.

Ennek ugyan az lesz a következménye, hogy Gyulust minden szombaton, mikor megkapja a heti számlát, a guta fogja kerülgetni. Zsófika azonban majd azzal igyekszik elütni a dolgot, hogy ez nem végleges megoldás, csak ideiglenes állapot.

Ami az anyóst illeti, aki a saját lakásával olyanféle alárendelt viszonyban volt, mint a sekrestyés a templommal : ő napokon át rosszkedvű volt, mikor még azt hitte, hogy a fiatalok a Dorottya-utcába kívánkoznak, — «Várday ki fogja égetni a szőnyegeket az ő örökös cigarettázásával !» — midőn azonban megtudta, hogy mégis penzióba mennek, ezt ellenséges aktusnak minősítette és megint napokon át kedvetlen volt.

A fiatalok ebéd előtt mindennap átmentek a budai szanatóriumba. Nagyon megijedtek, mikor első ízben viszontlátták papit.

A parkban sütkérezett, öblös karosszékébe süppedve. Bő felöltőjében, amelynek redőibe egészen beleveszett lesoványodott teste, mészfehér arcával a széles karimájú kalapja alatt, idegen ember benyomását tette rájuk.

Nehezen tudták csak elhinni, hogy ez a kis viaszfigura az ő öblöshangú, nagyétű, vidám papijuk.

Lehunyt szemmel ült, az ember azt hihette volna, hogy alszik, ha nem dobolt volna szakadatlanul az ujjaival. Mindig a katonai indulót verte, annyi türel-

metlenséggel a csontos ujjaiban, mintha már nem győzné várni az indulási vezényszót.

Az öreg úr semmi jelét sem adta, hogy fölismeri a gyermekeit. Akárcsak egy sírt látogattak volna. Néha azonban, nagyritkán, valami kínosan lihegő pincehang szólalt meg a sír öléből.

Második látogatásuk alkalmával beszélt először. Azt dünnyögte :

— Róza is Isten leánya !

Zsófika arca elfehéredett . . . Rémülten nézett az édesanyjára. Számonkérés ez ? ! Hát hallott az öreg egyáltalában a várdai szerencsétlenségről ? !

Klára asszony a fejét rázta.

— Maga sem tudja már, mit beszél !

A furcsa az volt, hogy beszámíthatatlannak tartotta az urát, de alkalomadtán mégis haragudott rá. Valami gyanú lappangott benne, hogy Csetkó papi visszaél a saját beszámíthatatlanságával. Komiszkodik velük, de számon kérni nem lehet, mert elrejtőzik a betegség mélységeiben, ahová Klára asszony nem bukhat le utána.

Az asszony még mostanában is elbájolta és meghatotta az idegen embereket az önfeláldozó betegápoló szerepében, bizalmas körben azonban élesen kikelt papi némely újabb keletű rossz szokása ellen. Meg volt róla győződve, hogy a betegség kellemetlen szimptomái nagy részben az öreg úr rosszakaratára vezethetők vissza.

Egyszer ki is öntötte szívét a leánya előtt.

— Legújabban azt eszelte ki, hogy éjszaka, ha nem tud aludni, égnie kell a lámpának ! Persze, hogy más se aludjon tőle ! És csak meleg vízzel engedi

magát mosatni... Nyár közepén! Pedig a hideg lemosás jót tenne az idegeinek... Mondtam is a kedves nővérnek: ne hallgasson rá, a beteg sohasem tudja, mi használ neki...

— És mit szól a doktor? — kérdezte Gyula.

Úgy látszik, a doktor más véleményen lehetett, mint Klára asszony, mert ez kicsinylően legyintett a kezével.

— A doktorok tízféleképpen is beszélnek. Mindegyik mást mond.

A beteg megint fölriadt zavaros álmodozásából. Talán fölriasztotta az ellenségeskedés, amely olyan keményen csendült ki Klára hangjából.

Amióta a közeledő halál feloldozta rabbilincseit, azóta az ő lelke az erdőbe szökött rabszolga állati életét élte. Saját beszámíhatatlansága mögött lappangott, az öntudat keskeny résein keresztül azonban bosszúszomjasan szemmel tartotta üldözőjét.

Most lihegve megszólalt:

— Majd csak akkor beszélek, ha két méter föld lesz fölöttem...

Az asszony egy gonosz mosolyt harapott el.

— Akkor beszélsz? Igen —?

Sokatmondóan intett Zsófikának.

— Mindig ilyen konfuzus dolgokat mond!

Gyula azonban gondolkozóba esett. Igen, lehet, papi nem tudja már mit beszél... De ha a végrendelete esetleg valami meglepetést tartogatna Klára asszony számára? Akkor ő két méter mélységből csakugyan kimondja az utolsó szót ebben a szörnyű polémiában. Hiszen maga Klára asszony is bántónak találta, hogy az ura, amíg eszénél volt, sohasem akart

vele a végrendeletéről beszélni. Még azt sem mondta meg, melyik királyi közjegyző őrzi az érdekes okiratot.

Úgy látszik, őnagysága számolt azzal az eshetőséggel is, hogy a müncheni kertes házat (a hozzávaló autógarázzsal!) pör útján kell kiharcolnia, mert több alkalommal elhullatta azt a megjegyzést, hogy Csetkó papi akkor, mikor végrendeletet csinált, már nem lehetett beszámítható állapotban . . .

Az öreg füle hallatára mondott ilyeneket, de annak egy arcizma sem rándult meg. Megint visszabújt homályos kriptájába és csak a fonnyadt ujjai dobolták gépiesen a katonai indulót.

Az indulás jelét majd az úti marsall fogja megadni, aki láthatatlanul és dermesztő hidegséget lehelve, ott áll már papi karosszéke mellett.

Budapesti tartózkodásuk második napján alkalmuk nyilott a fiataloknak, hogy fölújítsák egy régebbi ismeretségüket.

A szanatóriumból jövet, be akartak ülni egy autótaxiba, mikor észrevették, hogy ugyanakkor a kocsi túlsó ajtajának kilincsére egy úriasszony teszi rá kesztyűs kezét.

Zsófika mindjárt megismerte :

— Hiszen ez Karola!

Csalányi Edéné volt, akivel ők annakidején, rövid nászútjuk napjaiban, a Semmeringen barátkoztak össze.

Karola elég csinos, igen kellemes és mindenekfölött elegáns asszony volt.

Ellentétben a modern női típussal, ő meleg, behízelgő és halk szavú, szóval : nőies nő volt. Ezt a hatást még fokozta az a körülmény, hogy kissé vér-

szegény volt. Arcát állandóan valami édes, szenvedő mosoly szépítette meg, egész valóját gyermekes élhetetlenség és poétikus ügyefogyottság jellemezte, ami érdeklődést és részvétet keltett.

Drágán és merész eredetiséggel öltözködött, de azt állította, hogy erről ő nem tehet, szabónője erőszakolja rá ezeket a ruhákat.

Ő egyáltalában teljesen passziv és védtelen az élettel szemben, ha nem adnak neki enni, akkor éhen hal, ha nem hozatnak neki francia modelleket, akkor hálóingben sétál a Váci-utcán.

Viteti magát az árral és az élettől igazán nagy udvariasság, hogy mindig pont odaviszi szegény Csalányinét, ahol jól lehet mulatni.

Tulajdonképpen mindenütt ott volt, ahol asszony egyáltalában lehet : színházban, táncteremben, kiállításon, sportünnepen, korzón, társaságban, fürdőhelyeken, a képviselőház karzatán. És mindig bágyadtan mosolyogva, kevés helyet elfoglalva és mindig két-három, szédületes elegánciával öltözött, de bizonytalan foglalkozású gavallér kíséretében.

Ha ma még a régi mértékkel mérnék az asszonyokat, akkor Karola talán könnyűnek találtatott volna, mert az volt a híre, hogy udvarlóival szemben éppen olyan védtelen fatalista, mint a sors támadásaival szemben ; modern gondolkozású társasága azonban javára írta, hogy jószívű, vendégszerető és hogy sohasem beszél rosszat a barátnőiről.

Úgy látszik, az ura is leginkább ilyen erényeiért becsülte. Csalányi Ede magasrangú állami tisztviselő volt.

Éleseszű, vasenergiájú és rettenetesen erőszakos

ember hírében állott, a kormány kezében ő volt a sujtó bárd és ha mint vizsgáló biztost valamelyik vidéki törvényhatóság nyakára küldték, akkor szörnyű írtóháborút indított a hivatalnoki kar emberi gyöngéi ellen.

Otthon azonban mint valami pléhhüvelyt a fogasra akasztotta a «vasembert» és a ház barátai ámulva látták, hogy Karola asszony, a maga szelíd és bágyadt mosolyával milyen arcátlan megterhelési próbáknak veti alá urának türelmét.

A rettegve várt mennykő azonban sohasem csapott le és beavatott körökben az a meggyőződés kerekedett felül, hogy Csalányi «mindent» tud, de a filozófiának olyan magaslatára emelkedett, ahol az ember már nem haragszik és semmit sem bán.

Miután Várdayék és Csalányiné az autótaxi előtt kezet fogtak egymással, mind a hárman beültek a kocsiba és a fiatalok hazakísérték barátnőjüket.

Karola megtudta, hogy nekik nincs semmi különös programmjuk és könyörögni kezdett, ebédeljenek vele. Csalányi úgyis vidéken van, hivatalos küldetésben. Nagyon egyszerű ebéd lesz, de legalább kidiskurálhatják magukat . . .

Olyan kedvesen kérte őket, hogy nem lehetett vele ellenkezni.

Csalányiék a saját házukban laktak.

Karola fővárosi pátriciusok ivadéka volt és a jómód megszokása meglátszott a diszkrét művészi fényűzésen, amellyel otthonában körülvette magát.

A verőfényes, tágas szobákat régi bútorok, értékes szőnyegek, meglepően eredeti ízléssel összeválogatott festmények ékesítették.

— Csupa olyan holmi, amit a nyakamba varrtak

a kereskedők, — mosolygott Karola, aki semmitől sem fázott annyira, mint a gondos és praktikus asszony nyárspolgárias nimbuszától.

A rögtönzött ebéd egyszerű, de finom, a porcellán régi, az ezüst tömör, a cselédek viselkedéséből pedig arra lehetne következtetni, mintha az asszony erőtlen kis keze ugyancsak keményen fogná a kormány gyeplőit.

A fekete kávét a könyvtárba vitték, amely dohányzó is volt. Augusztus havában voltak, de esős napok jártak és Karola térdre ereszkedett a kandalló előtt, hogy sajátkezével meggyujtsa az elkészített fenyőforgács-máglyát. A lobogó tűzfénytől ragyogni kezdett a sok könyvhát aranya köröskörül a falon.

A szikrák kavargása a kandallóban, az ópiumos dohányfüst és az erős francia likőr együtt, kellemes kis mámort okozott nekik.

De maga Karola is úgy hatott a vendégeire, mint valami finom narkótikum.

Az ő szemével nézve, csodálatosan egyszerű és könnyű volt az élet. Olyanformán érezte magát a világban, mint a gyermek a gyümölcsösben. Minden az enyém! Jobbra-balra, fenn és lenn annyi az édes és kívánatos holmi, hogy az ember sohasem fogy ki belőle.

Az élet mélységei és posványai fölött pedig olyan könnyedén siklott el, mint a madár, amely híréből sem ismeri a szédülést.

Eszes asszony volt, tudta, hogy az, amit a társaságban szellemességnek neveznek, tulajdonképpen az emberszólás művészi formája és ezért állandóan csak önmagát rágalmazta, ami megint a jólelkű és szeretetreméltó emberek elméssége. Kifogyhatatlan volt apró,

mulatságos történetekben, amelyek mind az ő saját ügyetlenségét és felsüléseit tették nevetségessé.

Szóval: ők hárman ott ültek, vagyis inkább ott feküdtek a könyvtár hatalmas klubszékeiben és nagyon jól érezték magukat.

Azok a szörnyű szavak, amiket a haldokló öreg ember a kripta küszöbéről visszakiáltott, és amelyek napok óta fájdalmas remegésben tartották Zsófika lelkét, nem hallatszottak el ide.

— Mit csináltok ma este? — kérdezte a háziasszony.

— Még magunk sem tudjuk...

— De én már tudom! Van egy páholyom a Királyba... Színház után vacsora a Ritzben, onnan a Denevérbe megyünk...

— Mi a Denevér? — kérdezte Gyula.

— Ó szent vidéki ártatlanság! Mi más lehetne, mint bár? Ma éjjel lesz a megnyitása... Azt mondják: isteni jazzband!

Helyes, lumpoljunk! — örvendezett magában Várday. Esténkint Zsófikát mindenféle furcsa és szomorú gondolatok szokták megrohanni, olykor hajnalig is ébren forgolódik az ágyában, — nos, majd jobban fog aludni, ha egy kicsit elszórakozik és kifárad.

Karola kirschwassert töltött vendégeinek. Azt mondta:

— Számítok rá, hogy sokat leszünk együtt a nyáron. Pest mostanában egészen tűrhető, a város még teli van emberekkel, az idén nem akaródznak elmenni. Kezdenek rájönni, hogy ez jó nyaralóhely és inkább tavasszal és ősszel mennek utazni... Majd összehozlak Pándyékkal... A nevet biztosan hallottátok már? Nagyon

híres festő . . . Én ugyan nem bírom a képeit, de majd meglátod, milyen mulatságos csirkefogó . . . Különben úriemberek : az asszony gazdag, Veszprémi-Veszper leány . . . Blanka nagyon rendes asszony, — tudod, én utálom az affektált nőket . . . Egy pár gavallérunk is van — na, nem valami mesebeli királyfiak, — dehát, szegény asszony vízzel főz . . . Különben Pándy is fiatal embernek számít . . .

Az asztalon álló nagy márványtál szélére nyomta a cigarettát és mindjárt másikra gyujtott, egyiket a másik után szívta, — azután az ő bágyadt kisleány-mosolyával nézett a Zsófika szemébe.

— Te, nekem tetszik az urad, — baj ez ? — kérdezte az ő stilizált naivságával.

— Nem baj ! — nyugtatta meg Zsófika nagylelkű mosollyal.

Nem, erre a kis asszonyra nem tudna féltékeny lenni, inkább büszke az urára, aki minden egyszerűsége mellett olyan előkelőnek és minden lágysága mellett annyira férfiasnak hat.

Későn kerültek a penziójukba és rövid pihenés után éppen csak annyi idejük maradt még, hogy sietve esti ruhába öltözzenek, mikor már értük jött Karola, ahogyan ígérte.

Gyula addig kissé morgott a felesége túlságosan rövid és ijesztően kivágott ruhája miatt, de amint megpillantotta Karolát esti díszben, mindjárt elhallgatott.

Csalányiné, tekintettel az esős időre, prémes kabátot viselt, amely színben és szabásban egyformán merész, egyébként nagyon szép volt. Alatta azonban jóformán meztelen volt.

Szokása szerint megint önmagát gúnyolta : hogy

ő nyilvános helyen alig meri levetni a köpönyegét, mindig attól fél, a rendőrséggel gyűlik meg a baja.

Lenn, a kapu előtt várakozó autóban két úriembert hagyott vissza Csalányiné.

Másfél mázsás kolosszus volt az egyik, elegánsan öltözködő és meglepően könnyed mozgású szörnyeteg, talán az ősmocsarakból csalták ki, hogy társas lénnyé idomítsák.

Valószínűtlen széles ábrázatának merész, szellemes és epés kifejezése újból rácáfolt azokra, akik kövér felebarátaikról azt állítják, hogy azok lusta, kedélyes és korlátolt emberek.

Ez az energikus, kedélytelen és eszes óriás, aki mellékesen Budapest egyik leggonoszabb nyelvű embere volt, lehetett vagy negyven esztendős. Nikolaynak hívták és foglalkozására nézve nemzetgyűlési képviselő volt.

A másik úr — vékony, magas és vállas cambridgei atléta-alakjával — fiatalabb volt a politikusnál. Igazi luxusember volt, amennyiben semmi hasznos dologhoz nem értett, de koszorús doktora volt az összes felesleges tudományoknak, a mahjongjátéknak csak úgy, mint a tangótáncnak, a korcsolyázásnak nem kevésbbé, mint a cocktail vegyítésnek.

Rendes foglalkozása nem volt, egyelőre még az autó- és a filmszakma között ingadozott, és mivel hazulról gyöngén látták el pénzzel, némileg parazita életet élt, amit azonban a társaság, amely sokféle hasznát látta, nagylelkűen elnézett neki.

Ezt az ifjút Rolling Dénesnek hívták, ő, miként Várdayék rögtön kisütötték, házasságon kívül született fia volt ama bizonyos szabolcsmegyei báró Rollingnak.

Édesapja csak nemrégiben adoptálta, a bárói címet azonban nem ruházta rá, ennek állítólag közjogi akadályai voltak.

Az öreg nagyon szerette volna, ha Dénes vidékre megy és beletanul a gazdálkodásba. Hogy csábítóbb színben tüntesse föl a szabolcsi életet, még egy háromlámpásos rádiót is kilátásba helyezett neki, — Déneske azonban nem tudta elképzelni, művelt ember hogyan élhet meg kávéház és jazzband nélkül és bizonyos fokig meggyőződésének vértanuja lett, amennyiben az öreg úr, ha fölbosszantották, rögtön beszüntette a pénzküldeményeket.

Egy Bécsből importált operettet néztek végig, öten egy fecskefészeknyi páholyban szorongva. A szövegíró ötletei nem voltak éppen újak, különösen az az ötlete nem volt új, hogy egy férfiéhes vénleányt hozott a színpadra.

A koros hősnő, miután a tenorista ész nélkül megfutott az ő szerelmi esküi elől, öngyilkosságon töri fejét és az operett-humor hegycsúcsán állva, hurokba fűzött kötéllel a kezében, valami gyászos paródiát énekel.

Várday ijedten nézett a feleségére, Zsófika nagyon zavartan forgatta a fejét, nagyobb baj azonban nem lett belőle.

Talán jó is, hogy Zsófika ilyen bolond torzító tükörben látja viszont a valóságot ? Lehet, hogy ez az egész operett-kultusz értelme : a méltóságától megkopasztani, vizenyős zenében föláztatni, kompromittálni és nevetségessé tenni az életet.

Az étteremben, ahová vacsorázni mentek, Pándyék már várták őket. Színházba nem jöhettek, mert Blankának szerda volt a fogadó napja.

Pándy «híres» festő volt. Hírnevét azonban nem annyira a művészetének, mint inkább szervező és agitáló képességének köszönhette. A képzőművészek különböző mozgalmainak mindig ő volt a lelke. Voltak szép számmal, akik jobban tudtak festeni, mint ő, írni és beszélni azonban senki sem tudott úgy. Egy új működési kört teremtett magának: a művészet-politikát.

Életének legnagyobb sikere mégis a felesége volt. Ez a szép, művelt és kellemes asszony, aki leánya volt Magyarország leghatalmasabb bankárjának, azért élt, hogy Pándyt imádhassa.

Az ő házasságuk különben valami félreértésen épült föl. Veszprémi-Veszper Blanka kisleány kora óta rajongója volt a művészetnek. Zenével, festészettel és irodalommal foglalkozott, szent áhítattal és lángoló lelkesedéssel, de egyikben sem tudott kiemelkedni a műkedvelés lapályaiból.

Ő Pándyn keresztül tulajdonképpen a művészettel lépett frigyre és csak nagysokára vette észre, hogy az ő urának ugyan édeskevés köze van a művészethez, annak csak egy, valóban ragyogó tehetsége van: elegánciával és kellő feltünéssel tudja költeni az apósa pénzét.

— Egy igazi gróf olcsóbb lett volna, — mondta Veszprémi-Veszper papa.

De ezt minden él nélkül mondta, mert alapjában véve kedvelte a vejét, aki nagyszerű szónoki képességével meg tudta győzni Blankát arról, hogy ő igen boldog asszony.

Az asszony szép volt, de azért mégis valami félszeg benyomást tett. Ő ugyanis a nyugodt, szelíd, fehér nők közül való volt, de az ura kívánságára férfivérre szomjas démonnak maszkírozta magát.

Zsófika azt a benyomást kapta, hogy ő és az ura mindenkinek megtetszettek. Főleg persze Gyulus, aki pedig, ha társaságban volt, nem verte magát költségbe senki fia kedvéért. Puszta jelenléte azonban valósággal fizikai jóérzést szerzett az embereknek.

Az étteremből az immár jókedvűvé és hangossá melegedett társaság a Denevérbe vonult.

Ez volt a főváros első kubista lokálja; igaz azonban, hogy a forradalmiaknak gondolt dekorációk a kivitelben megalkudtak a pesti kávéházi stílus tiszteletreméltó motivumaival.

Jézábel és Holofernesz, egy külföldi művészpár, táncokat lejtettek, amelyeket a műsor a *szimbolikus* és *misztikus* jelzőkkel illetett és amelyek tulajdonképpen lélekzetet elállítóan szemérmetlenek voltak.

Tudja az ég, a háború óta mindenütt, ahová az ember lép, erotikus tűzláng csap ki a föld alól, mint a nápolyi *solfatara* talajából. Ez a tűz ott izzik az úrinők pirosra festett száján; ott az arany- és ezüstkelmékből kifeslő meztelenségeken, amelyeket boldogan mutogatnak, amióta a divat az exhibicionizmus pártfogója lett; a tűz ott ragyog a kopasz és őszhajú «fiatal emberek» szemében, mert nagyvárosban a «fiatal ember» szó nem korosztályt, hanem életmódot, sőt foglalkozást jelent.

Később a vendégek is táncoltak. Nikolay képviselő Karolával táncolt és valóságos csoda volt, a monoklis szörnyeteg milyen nesztelenül és pehelykönnyen siklott végig a parketten.

Zsófika, miközben elnézte őket, azt a biztos benyomást nyerte, hogy a honatya gyógyíthatatlan szerelmese Csalányinénak. És arra is megesküdött volna,

hogy Karolának nem kell a kolosszus, alkalmasint utálja is, de mégsem ad túl rajta, mert az ilyen szerelem mégis csak érték. Néha van az ember szekrényében valami ruha, amit a világért sem viselne, de amit elajándékozni is sajnál, mert ahhoz még nagyon is jó.

Pándy azután fölkérte Zsófikát és Gyula egy helybenhagyó tekintettel megadta az engedélyt.

A festő tüneményesen jó táncos volt, Zsófika azt hihette volna, hogy partnere maga a súly és test nélküli zefir, illusióját azonban mégis megrontotta az a körülmény, hogy mellétől a térdéig állandóan érezte táncosának hozzátapadó testét. A melegség, amely a ruháján keresztül perzselte, a solfatara tüze volt.

Később a kis Rollinggal is táncolt, az talán még szorosabban hozzátapadt. Úgy látszik, ennek ez a módja ? Legjobb úgy tenni, mintha az ember semmit sem venne észre, a forró emléket pedig el kell raktározni abba a titkos fiókba, amely ott van a legtisztességesebb asszony szívében is, és amelynek kulcsát még semmiféle férj nem találta meg.

De aztán egyszerre megszeppent és dühbe jött. Mit, — hát Gyulus is így táncol az asszonyokkal ? ! Az ura éppen most hozta vissza Karolát . . .

— Gyere, Gyulus !

Ravaszul táncra vitte, hogy kitanulja a módszerét. Megnyugodott : az ura sokkal tisztességesebben táncolt, mint a pestiek. Az úgy fogta a táncosnőt, mint a virágot ; ezek meg : mint ragadozó a prédát.

Azon az éjszakán Zsófika, a virrasztástól, a tánctól fáradtan, úgy aludt, mint a halott.

Lefekvéskor még a fülükben csengtek Csalányiné búcsúszavai :

— Holnap menjetek korábban a szanatóriumba, hogy ebéd előtt még a korzón sétálhassunk!

Majd minden este együtt voltak az új barátaikkal.

— Mit csinálunk ma? — ez lett az ő pesti életük állandó problémája.

Ha olykor únottak és rosszkedvűek voltak, akkor is éjszakáztak, mint a szenvedélyes dohányos, aki utálja a nikotint, de azért csak tovább füstöl.

Zsófikára határozottan «jó» hatással volt az új életmódja. Ha akart volna, akkor sem gondolhatott volna mindarra, ami az életében szomorú és baljóslatú volt, egyszerűen azért nem, mert nem ért rá. Ami kevés időt otthon a penzióban töltött, az alvásra és öltözködésre kellett.

A «sötét emlékek gránithegyét», amely fenyegetően emelkedett az életük fölé, nem tudták eltüntetni, de megkerülni tudták.

Az embernek óvakodnia kell, nehogy sokat legyen a saját énje társaságában, akkor köd ereszkedik mindenre, amitől fél és amire nem akar gondolni. Az önmagaddal való találkozást pedig legbiztosabban úgy kerülöd el, ha minél több időt töltesz idegenek társaságában.

Látni, hallani, mozogni kell, mindig mozogni, a napi divat által diktált ritmus szerint, kacagni a mulatókkal, ásítozni az unatkozókkal, szaladni a rohanókkal, «élni», a mának és a holnapnak élni, — akkor jóleső, puha közömbösség takarja el a tegnapot.

Hiszen a fővárosi élet könnyedén megoldja mindezeket a nehézkes kérdéseket. A pesti emberek úgy dolgoznak és úgy mulatnak, mintha örökké önmaguk elől futnának.

Ők ösztönszerűen érzik, hogy a természet az ő halálos ellenségük, — a nagy magányban az ember gyakran találkozik önmagával, — azért csak zsúfolt gyorsvonatokon merészkednek ki a természetbe és óriás hangyaboly-szállodák erkélyéről nézik a hegyek és vizek magányát.

Tehát fejest ugrani a nagyvárosi életbe! Ez az életnek olyan formája, melyet az ember saját lelkének távollétében is élhet.

A fekete porta.

Augusztus vége felé rosszabbodott az öreg úr állapota.

Várdayék nagyon megijedtek; szerencsére megint csak vak lárma volt. Ők akkoriban vacsorát adtak barátaiknak a margitszigeti vendéglőben és a szanatóriumból érkezett riasztó hírek hatása alatt hajlandók voltak a vacsorát lemondani. De már késő volt, nem lehetett.

Igy aztán, mivel már együtt kellett lenniök a farkasokkal, együtt is vonyítottak velük. Értsd: egészen jól mulattak a szigeten.

Mindenki ott volt, csak az egy Blanka nem; ő újabban, mindenféle ürüggyel, el-elmaradozott tőlük. Ez azonban nem akadályozta meg Pándy mestert, hogy nagyszerűen ne érezze magát.

Pándy egészen nyiltan udvarolt Zsófikának, de ezt sok szeretetreméltósággal és bizonyos öniróniával tette, úgy, hogy magának Várday Gyulának is kedve telt benne. A vidéki férjekben különben is megvan a hajlandóság, hogy feleségük sikereit a magukénak tekintsék. És a *solfatara* tüze, amely Pándy szemében fölcsillant, valahányszor Zsófikát nézte, végre is «siker» volt.

Vacsora után Pándy táncra vitte Zsófikát. (Terpsychore istennő akkoriban már tanyát vert Budapest

minden sarkán.) Valami lassú táncot jártak, amelyet a korábbi nemzedék bizonyára «gyászindulónak» nevezett volna ; a festő mestere volt ennek a parodisztikusan kéjelgő táncnak. Egy néger-tenorista valami érzelmes dalt énekelt a talpuk alá.

— Holnap mit csinál ? — kérdezte tánc közben Pándy.

— Nem tudom. Gyula reggel elutazik. Három napra Szabolcsba megy.

— Tudja, mi lenne jó ? — indítványozta ártatlan arccal a festő. — Van egy új műtermem a városligeti fasorban. Tartsunk ott zsúrt.

— És ki lesz ott ?

— Maga és én.

Zsófika még most sem értette meg, de Pándy igen fesztelenül kimagyarázta magát.

— Legalább megtanulja, mi a különbség a férj és az udvarló csókja közt.

Most már megértette az asszony, de nem sértődött meg, — újabban szerzett nézetei szerint ezzel csak nevetségessé tette volna magát. Nem pityeregni, hanem visszavágni kell ilyenkor.

Kis szünet után alattomos mosollyal kérdezte :

— Mondja, Pándy, mit szólna maga, ha valaki ilyen ajánlatot tenne a feleségének ?

A festő elnevette magát. Ezt a polémikus fogást ismeri minden kikapós férj.

— Hogy mit szólnék ? Megkérdezném Blankát, tetszik-e neki az ajánlattevő ? Ha igen, akkor fölhatalmaznám, hogy tegyen, ami jólesik, csak ügyeljen, nehogy feltünés és botrány legyen belőle.

Ezt a festő, persze, abban a biztos meggyőződés-

ben mondta, hogy az ő Blankája sohasem fogja őt ilyen dilemma elé állítani.

— Jól van, értem, — hagyta rá Zsófika. — De mivel maga nem tetszik nekem, tehát tárgytalan az ajánlat.

— Téved, — mosolygott Pándy, — én igenis tetszem magának. Maga tagadja, de én az ellenkezőjét érzem.

Csakugyan érezhette, hogy nem kell a Zsófika lázadozását tragikusan vennie, mert ugyanakkor, szorosan és lágyan Pándyhoz simulva, pehelykönnyen teljesítette annak minden táncos szeszélyét.

Az egész beszélgetés különben tréfásan kötekedő hangon folyt, — mind a ketten nyitva hagyták maguknak a hátsó ajtót.

— Elég volt a táncból, gyerünk az uramhoz, — mondta az asszony.

— Kár zavarni szegény Gyulust, — élhetetlenkedett a festő.

— Mért kár ? És miben zavarom ?

— Nem mondtam semmit ! — hátrált meg Pándy.

Zsófika vállat vont. Az urát akarja gyanuba keverni ? Ezt a fogást is ismerte. Még tréfának is gyönge ; Zsófikában semmi hajlandóság a féltékenységre.

Meglátta Gyula fejét, amint Karola válla fölé hajolva, mosolyogva beszélt le hozzá. Ez komikus volt : ezt a fölényes és gyöngéd mosolyt eddig csak olyankor látta az ura arcán, mikor a Móric-kutyával évődött. Volt Gyulusnak egy nagyon eszes és fölötte szemtelen dáklija, amely egyideig valósággal zsarnokoskodott rajta, — sajnos, tavaly az autó alá került és elpusztult.

De most, mikor Zsófika Csalányiné mellé telepedett, az ura egyszerre fölemelte a hangját és kissé erőltetett módon a nagy kárról kezdett beszélni, amelyet a jazz-láz a magyar zenének okoz. Zsófikának legalább úgy tetszett, hogy annak a fölényes és gyöngéd dáklimosolynak semmi köze a nemzeti zene-művészethez.

Valami ingerültség lappangott az asszony szívében és az a legközelebbi napokban ki is robbant, természetesen egészen másutt, mint ahol várni lehetett.

Divatárus- és szabószámlákat hoztak és Várdayt a guta kerülgette, mikor beléjük pillantott. Ebben ő igazi férj volt: az asszony járjon elegánsan, de ne költsön sokat. Pedig mi is az elegáncia? Az, hogy tetőtőltalpig mindene új legyen az asszonynak.

Neki különben már jóideje főtt a feje a sok költségtől, amivel a pesti élet járt. Újabban nagyon megcsappant a jövedelme. Azelőtt, ha pénz kellett, Zsófika egy pár elejtett szava elég volt arra, hogy papi előkeresse a csekkönyvét. Most azonban az anyós retiküljében volt a könyv és Klára asszony, mint mondta, nem érezte magát feljogosítottnak, hogy beteg urának vagyonát költse.

— Ez rémes! — hörögte Gyula, miközben kidülledt szemmel nézte a szabószámlát. — Rongyokra ennyi pénzt!

— Az *én* pénzem! — mondta őnagysága.

Olyan hidegen és fulánkosan mondta, hogy rémült csend lett utána.

Iyen hangon ők még nem beszéltek egymással. Gyula meglepetten nézte a párját... Úgy vette észre, hogy annak gyermekesen határozatlan és lágy arcát most a megvetés kifejezése keményítette meg.

A következő napok egyikén Csalányiék revancheképpen kirándulást rendeztek Visegrádra. Nagy stílben csinálták, egész napra kis csavargőzöst béreltek, amelyet zászlókkal és tarka lámpásokkal ékesítettek. Egy cigánykvartettet is vittek magukkal.

A kirándulás alkalmával Várdayék végre szemtőlszembe látták Csalányi Edét is, Karola sokat utazó urát, akit eddig csak híréből ismertek. A «vasember», ahogyan országszerte nevezték, vézna, rövidlátó és korán megőszült férfiú volt. Egyébként nem sok vizet zavart és szemmelláthatóan abban merült ki minden ambiciója, hogy kiérdemelje magának a felesége barátainak elismerését.

Későn este jöttek vissza, mivel megvárták a holdkeltét és midőn a hajóról meglátták Budapest távoli lámpáit, eloltották a hajó lampionjait, hogy élvezhessék a városi éjjeli képét. Enyhe, tündöklő éjszaka volt és a partokat szegélyező meg a sötét hegyekre fölfutó lámpasorok egy világváros körvonalait sejtették, egy világvárosét, amely Párizsnál szebb, Londonnál nagyobb és Newyorknál merészebb.

A cigány muzsikált és Nikolay, a monoklis szörnyeteg, akiből senki sem nézett volna ki ennyi tehetséget, szép bariton hangján énekelt. A csalódott szerelem dalát fújta és éneke olyan lágyan és tüzesen zokogott, mint valami elefánttá fölfúvódott fülemiléé.

Zsófika szemével az urát kereste. Gyula ott ült a hajó orrán, Karola asszony társaságában. Egész nap mindig külön vonultak és úgy viselkedtek, mintha megrészegedtek volna a természet szépségétől. Most olyan közel voltak egymáshoz, hogy a hold, amelyet Zsófika

elől eltakartak, válltól könyökig alig ujjnyi széles fénysávval választotta csak el őket egymástól.

De mi volt ez ? Most eltünt a fénysáv, a két kar egyetlen sötét tömegbe olvadt össze. Karola válltól könyökig odatapadt Gyulához és mind a ketten szinte megdermedtek az érintés édességétől.

Vagy káprázott volna a Zsófika szeme ?

— Jaj, a kis bestia ! – dühöngött magában ; ő is, mint annyi más asszony, ilyen esetekben mindig a nőt okolta. A férfi, az csak szamár.

Fölkelt és lassan, cserkészve, a hajó orra felé közeledett, de akkor kitünt, hogy mégis tévedett, vagy pedig azok ketten résen voltak, mert a karjuk jó arasznyira volt egymástól és ők éppen azon tanakodtak, hogy hol is van az égen az Androméda köde ?

Zsófikának azonban már el volt rontva a kedve. Újból szemlét tartott az elmult napok apró-cseprő eseményei fölött és most már úgy látta, hogy az ő kedves Karola barátnője egyebet sem tesz, mint Gyulusra horgászik.

Persze, az ő szelíd, passzív modorában, amelynek alapja azonban – Zsófika szerint — az elképesztő cinizmus. Hiszen Csalányiné nem is nagyon titkolódzott. Első találkozásuk alkalmával megmondta, hogy Várday tetszik neki. Ami azóta történt, az ebédek, a kirándulások és korhelykedések, az mind csak alkalomszerzés volt. Ők valamennyien hajtók voltak Karola vadászatán. Maga Zsófika is.

De Gyula ? Hiszen Gyula szereti a feleségét ? Persze, szereti, de amit annakidején Zsófikának a legénykori dolgairól elmondott (önmagát vádolva és mellékesen kissé hencegve), az nyilvánvalóvá tette,

hogy a házasember, aki adott esetben a hitvesi hűséget hangsúlyozná, komikus figurává lenne.

Szerencsére véget ért a végtelen hosszú kirándulás is. Mire hazaérkeztek a penzióba, Zsófika már a robbanásig megtelt keserűséggel. Olyan volt, mint a villamostelep : Gyulának csak hozzá kell nyúlnia, hogy szikrák pattanjanak ki belőle.

Gyula azonban nem nyúlt hozzá. Álmodozva járt-kelt a szobájában és arcán ott világított az a bizonyos mosoly, amellyel már elbájolta Móric kutyát és Csalányinét.

Zsófika álomba sírta magát és az éjjel azt álmodta, hogy kihullottak a fogai, ami tudvalevően nem jelent jót.

Várday másnap reggel csakugyan leutazott Nyirvárdára. Harmadnapra megint visszajött és ekkor az volt első kérdése, hogy nem jött-e levele ?

Eddig még nem jött, de félórával később egy vén hordár jelentkezett a penzióban, gépírásos címzésű levéllel a kezében.

Zsófika gyanakodni kezdett . . . Az ura fölbontotta a borítékot, belenézett a levélbe és azt mondta :

— Igen, a szenzál — a gyapjú miatt . . . — A levelet azonban nem tette az asztalra, a többi íráshoz, hanem a mellényzsebébe dugta . . .

Zsófika éles szemmel tartotta minden mozdulatát, mohó tekintetétől majd hogy ki nem égett az ura mellénye.

Négy felé átöltözött Várday, a levetett ruháját odatette a székre, maga pedig bevonult a fürdőszobába, a nélkül, hogy a levélre gondolt volna.

Zsófika ekkor nesz nélkül odaosont és nyílsebesen

átkutatta a mellény zsebeit. Egy üres papírlapot talált, csak a sarkában volt egyetlen gépírásos számjegy : 5.

— Mit jelent az 5 ?

Gyula megint kijött a fürdőszobából, odabenn símára borotválkozott és magára vette a legelegánsabb utcai ruháját. Antilopbetétes lakkcipő volt a lábán és az egész ember csakúgy illatozott az Eau de Cologne Russe-től.

Valami sanda fény égett a szemében, amint Zsófikára nézett :

— Na, szervusz mama, vacsora előtt itthon leszek !

— Hová mégy ?

— A Meteor-kávéházba, szenzálokkal kell találkoznom, tudod, a gyapjú miatt . . .

A szenzálok kedvéért csíkos selyemharisnyát is viselt . . .

Most már tudta Zsófika, mit jelent a gépírásos ötös. Karola öt órára várja. Hol ? Azt is tudta : otthon, a lakásán ! A vasember biztosan megint úton van és Zsófika nem felejtette el még barátnőjének egy cinikusan naiv mondását :

— Úri asszony csak otthon ad légyottot.

— De a kíváncsi cselédek ? — kérdezte valaki.

— A jól fizetett cselédek nem kíváncsiak, — mosolyogta akkor Karola.

A férj tehát elment, elegánsan, illatosan, a feleség pedig, bár szeretett volna eléje feküdni a küszöbre, büszkeségből és gyávaságból hallgatott, közbe meg úgy érezte, hogy ez a világvég kezdete.

Tehát ezentúl már minden másképen lesz. Ami eddig volt, azt el fogja nyelni a nagy katakliszmosz . . . A szerelmet, a boldogságot, a hűséget, a családot, helyeseb-

ben : a házastársak szokványszerelmét, a langymeleg boldogságot, a kényszerű tisztességet, amely mögött gonoszul pislog az asszonyi tudás macskaszeme és a család, — értsd : az otthon káposztaszagú bálványai.

Ezentúl mi is fölvilágosodott emberek leszünk, kiábrándult és megértő mosollyal, egy csepp poétikus fanyarsággal a szívünkben, mohóság és félelem nélkül ballagunk majd az élvezeteink után.

Mi az élvezet ? Talán egy séta a nizzai pálmák alatt, talán egy édes opera-ária, amely tüzes crescendoban szikrázik szét, talán egy könyv, egy Paquin-féle ruhamodell, egy egyiptomi cigaretta füstje, vagy egy elmés és gonosz férfiszáj csókja. Egyik sem ér többet a másiknál, de lemondani egyikről sem kell . . .

No lám, ki fog sülni, hogy Gyula a bűnben is csak fantáziátlan nyárspolgár, de ha egyszer Zsófika rákezdi, ha egyszer odaveti a gyeplőt a vágtató lovaknak !

Előbb azonban biztos akart lenni a dolgában. Látni akarta a mocsárt, amelyre majd ráépíti a jövendő életét.

Felöltözött és sétáló léptekkel elment Karolához. Mért ne látogassa meg az ő kedves barátnőjét ?

A cseléd, aki ajtót nyitott, (egyike a Csalányiné «jólfizetett cselédjeinek»,) azt mondta : a méltóságos asszony elment hazulról és csak későn este fog visszajönni. Természetesen ! — Zsófikának úgy tetszett, mintha a leány gonoszul mosolygott volna. Vagy rémeket látott ?

Nem ment haza. Sikerült egy üres bérkocsit fognia, azt odaállította az utca-sarokra, ahonnan szemmel tarthatta Csalányiék kapuját, maga pedig beleült és várt.

Esti nyolcig ott maradt és mindig a rézveretű, zöld kaput strázsálta. Zavaros, kuszált gondolatok vonultak

át a fején. Eleinte nagyon boldogtalan volt, később dühbe jött, végül már a keserűség oceánjában fuldokolt.

Mikor a közeli templom órája nyolcat ütött, az utca sötét volt és Zsófika szívére is ráhengeredett a sötétség. Most már tudta, hogy hiába várt egész délután.

Valami rémlett neki, valamit hallott, mintha Csalányiék udvara mögött kert volna... Ha a kert a szomszéd utcáig terjed? Ha a kerítésen ajtó volna?

Elhajtatott a szomszéd utcába: igen, a cementszínű fal fölé lombos fák hajolnak. És a falon kátránynyal bemázolt keskeny vasajtó: a fekete portán szökött ki Várday Gyula!

Egyszerre nagyon gyáva és szomorú lett. Hazament. Csak akkor egyenesedett ki harciasan, mikor a penzióban meglátta az urát. Gyula házikabátban fogadta, szivarral a szájában, esti újsággal a kezében. Szinte tüntetett vele, hogy milyen régen van már otthon és milyen jól érzi magát.

— Hát te hol jártál olyan sokáig? — kérdezte.

Zsófika a szemébe nézett.

— Egész délután Karolánál voltam, — mondta a dühtől remegve.

Gyula nem mutatott meglepetést.

Jóideig farkasszemet néztek, de egyikük sem tudott olvasni a másik arcán.

A kétség úgy marta az asszony szívét, mint a választóvíz. Ha egész biztos lett volna benne, hogy Gyula megcsalja, az talán nem bőszítette volna annyira, mint a gyötrő bizonytalanság. Mert az mindennél roszszabb, a fekete reménytelenségnél is, a halálnál is.

— Megállj ! — mondta magában, — te is fogsz még sülni ezen a lassú tűzön !

És ami gonoszság volt benne, ahány sárgaszemű, alattomos, tolvaj macskaféle lappangott a lelke homályos odúiban, az most mind nyujtogatta a karmait és miákolt a vágytól, hogy napvilágra bujjon.

Éjjel sokáig nem tudott elaludni. Fantáziája kóborolni kezdett a homályban és sorba látogatta a mostani férfiismerőseit.

A kis Rolling ? — Csinos fiú, de inas cambridgei termete mellett is van benne valami émelyítő, leányos lágyság . . . Zsófika undort érzett, ha az őzszemére és eperajkára gondolt . . .

Pándy ? — Az más ! Nem szép, de a zöldes halszemével úgy tud nézni az asszonyokra, hogy arcukba kergeti a vért. Tekintete csupa gonosz tudás . . . És síma, hűvös, világfi-modora mögött, valami titokzatos és váratlan brutalitás lappang, valami, ami elszédíti és fölizgatja a nőket.

Másnap délben Várdayék kimentek a budai szanatóriumba. Szegény papi megint nagyon rosszul volt. Ágyban feküdt, nem hallott és nem látott, csak nyugtalanul forgatta a fejét és mély hangon feleselgetett valami pártnerekkel, akik láthatatlanul állották körül az ágyát.

A fiatal inspekciós doktor begombolkózott és rejtvényekben beszélt, az ápolónők és a családtagok azonban bizonyos fokig már blazirtak voltak az ilyen krízisekkel szemben.

— Júliusban még rosszabbul volt és mégis kiheverte, — vélekedett Gyula.

— Nagyon szívós természete van ! — mondta Klára

asszony és az ember nem tudta, hogy ez örömet, vagy bánatot okoz-e neki.

Papi szívós természetében bízva, a fiatalok este elmentek a Pándy-szoáréra. Blankáék nem a lakásukra, hanem a Fasorban levő új műterembe invitálták a társaságot.

Az új műterem pompás volt (Veszprémi-Veszper papa ezúttal mélyen belenyúlt a zsebébe), a gobelinek, bronzok, selyemszőnyegek és régi bútorok «múzeális értékűek» voltak, az egész művészi zsibvásáron házkapunyi nagy márványkandalló uralkodott, amelynek párkányát igazi római szárkofág koronázta meg.

Szinte furcsa volt, hogy a művészet arany trónteremében csak egy-egy fakó kis tanulmány készült: «Leány kék kendővel», vagy «Sára néni vasal», vagy «Fürdő fiú».

Blanka édesapja, Veszprémi-Veszper, ugyancsak eljött a vacsorára és mindenkit meglepett fiatalos külsejével. Fiatalabbnak látszott a vejénél és a sorozó orvos szakértő tekintetével mustrálgatta a hölgyeket.

Csalányinéra szemmel láthatólag mély hatást tett a bankelnök cikornyás lovagiassága, amely a régi szép időkre emlékeztette az embert, de amelyet Veszprémi-Veszper egyébként csak a leánya szalónjában mutatott be, — az apa azonban nem vett tudomást Karola mosolygó pillantásairól, mert neki elvei voltak és ezek közé tartozott az is, hogy a leánya barátnőivel nem!

A bankelnök azt mondta, hogy ma este még angol barátaival kell tárgyalnia és asztalbontás után elvonult. Ezt azonban csak tapintatból tette: a fiatalok hadd mulassanak a maguk módja szerint.

Élesszemű ember volt és az asztalnál észrevette,

hogy Pándy és Zsófika közt valami készülődik. Ez ellen nem volt lényeges kifogása, azt szokta mondani a vejének: megcsalhatod, megcsalhatod, de azért soha se feledd, hogy mégis Blanka a te feleséged! — Ő is megcsalta Blanka édesanyját és jól járt vele, mert ezek olyan kedvesen korlátolt, olyan középkoriasan primitív fehérnépek voltak, hogy álmukban sem gondoltak revanche-ra.

Asztalbontás után hangulatosra tompították a világítást és a társaság a nagy kandalló elé telepedett. (Pándy székein nem lehetett ülni, csak feküdni.) Cigarettáztak, ittak, a zenét hallgatták.

Az após távozása, a patakokban folyó pezsgő, a bohémes levegő, amely körülvette őket, vagy amelyet talán csak beleképzeltek a műterembe, fölforralta a vérüket. — Ma görbe estét csinálunk!

Merész és elmés szavak röpködtek a meleg félhomályban, mindenkinek szárnya nőtt, mindenki sziporkázott és a társalgásból meteorok bálja lett.

Valaki azt indítványozta, hogy rögtönözzenek kabaréelőadást. Kiki azt csinálja, amit tud, de senki sem vonhatja ki magát.

A háziasszony kezdte. Az Ibachhoz ült és az egykori tiszta jeles apácanövendék virtuozitásával eljátszott egy szonátát. Játéka olyan volt, mint ő maga: szelíd, hűvös, jelentéktelen és nagyon korrekt.

Nikolay képviselő magyar nótákat énekelt. Lágy hangon, zokogó tűzzel, de jóval édesebben, mint az ilyen masztodontól eltűrhető.

Azután a kis Rolling következett. Valami indulót játszatott a cigánnyal, majd levetette a frakkját és tótágast állva, két kezén körülmasírozta a termet.

Utána Várday Gyula került sorra. Ő néhány kártyakunsztot mutatott be, elég ügyesen és nagyon mulatságosan.

Csalányiné kivette kezéből a kártyát és azt mondta, ő is tud bűvészkedni. Ugyanazokba a mutatványokba kezdett, mint Gyula, de mindegyiket szándékosan elügyetlenkedte. Ezt azonban annyi ötletességgel és gráciával csinálta, hogy a terem harsogott a tapstól és a kacagástól.

A házigazda Montmartre-dalokat énekelt gitárkíséret mellett. Sem énekhangja, sem zenei hallása nem volt, mivel azonban úgy vélekedett, hogy az ilyesmi hozzátartozik a vérbeli bohém életéhez, szívós szorgalommal megtanult annyit, hogy türhetően el tudott pengetni egypár dalt.

Végül Zsófika került sorra, miután azt kérte, hogy utolsónak hagyják. Az ura nem bírta elképzelni, hogyan fogja magát kivágni a bajból, hiszen semmiféle társas tehetsége nem volt. Talán jó kabarészám lenne, ha töltött káposztát főzne ? Ahhoz csakugyan ért.

Azt mondta : táncolni fog. Rolling partnerül ajánlkozott, de ő kisiklott a karja alól és egyedül keringett a teremben.

Csakhamar valami furcsa, torz ritmus hullámzott a mozdulataiban : nyilvánvaló, hogy utánozza valakinek a táncát. Igen, ilyen peckes-magyarosan Gyula járja a tangót. Ilyen komor, szinte fenyegető arcot Rolling szokott csinálni. Efféle sima és affektáltan lágy zökkenésekkel pedig Pándy mester forgatja a táncosnőjét.

A nézők egyszerre hemperegni kezdtek a kicsattanó jókedvtől : a Zsófika táncában ráismertek a tár-

saság monoklis szörnyetegének pehelykönnyű léggömbszökkenéseire.

Zsófika, akinek fantáziáját a dicsőség mellett a pezsgőbor is fűtötte, két táncosnői típust is parodizált. Az egyik a spanyol gitána, aki hidegvérű rutinnal mímeli a féktelen bakhansnőt ; a másik a prüd úrinő, aki csak erőlködve tudja leplezni tüzes mámorát.

A társaságot valósággal elragadta a fiatal asszony szellemes és gonosz rögtönzése. Csak Várday Gyula szeppent meg. Lám, az ő Zsófikája egyebet is tud, mint töltött káposztát főzni ! De honnan veszi a megfigyelőképességét ? Honnan a torzképrajzoló tehetségét? Főleg pedig honnan veszi a bátorságát ?

Hiszen Zsófika a mai napig maga sem tudta, hogy mindez megvan benne, de ma leomlottak a falak és korlátok és ami eddig titokban lappangott, az most az emberek szeme elé kívánkozott . . . Egy pohár bort ivott és azután elhúzódott az alkoholtól fölizgatott társaságtól, ahol mindenki egyszerre beszélt. A lámpák fényéből a fantasztikus árnyékba.

Odafönn, a mennyezet alatt, fagaléria látott. Jó volna onnan lenézni ! Megkereste a keskeny lépcsőt és nesztelen macskaléptekkel fölosont.

Odafönn barna homályban volt és a korlátra könyökölve, sokáig elnézte a kandalló körül táborozó embercsoportot. Gyulus természetesen Karola mellett volt ; úgy viselkedtek, mint a jegyespár.

De hol van Pándy ? Itt van, két lépésnyire tőle . . . A következő pillanatban vaskapocsként ragadta meg két ölelő kar, egy forró, szomjas száj meg odatapadt a szájához.

Gazember ! — A tíz körmét belevájta a nyakába

... De a csók nem ért véget. És Zsófi két keze simogatva babrált a Pándy nyakán. És a csók még mindig nem ért véget ...

Megint lenn volt a kandalló mellett. Egy karosszékben feküdt és senki sem érdeklődött az iránt, hol járt az imént. Az ura legkevésbbé. Ott feküdt az öblös székben, szíve dühösen dobogott és ő, bár lehunyta a szemét, mindig a festőt látta.

Minden pórusa látó szemmé lett és ezer parányi szemével nézte Pándyt, amint mozdulatlanul, lehúnyt szemmel fekszik a kandalló másik oldalán és ugyancsak ezer pórus-szemével őt figyeli.

Ó, hát így is lehet csókolni ? ! Igy is ? !

— Igyék, Zsófika !

Valaki — talán Rolling vagy Nikolay ? — egy teli poharat adott neki és ő kiitta. Mintha egy tüzes kályhába öntötte volna az italt.

— Nagyszerű, hogy győzi az angyal !

Világos reggel volt már, mikor végül hazakerültek a penziójukba. Zsófika oly mélyen aludt, mintha száz ölnyire merült volna az álmok kútjába.

A nap arcába sütött, mikor nagykésőn hirtelen fölriadt álmából. A saját horkolása ébresztette föl. Ijedten körülnézett, hallotta-e az ura ? De odaát, a másik szobában, senki sem mozdult.

Megint lehúnyta a szemét, de ezúttal nem aludt, csak álmodozott. Az a csók ! Hát így is lehet csókolni ? Csak rá kellett gondolnia és rögtön édes tűz sütötte a vérét.

Újból fölriadt ... Egy összegyűrt papírlap van a tenyerében ... Mi az ? Igen, most visszaemlékezett : a penzióbeli szobaasszony adta a kezébe. Talán egy

órával ezelőtt . . . Ő átvette — köszönöm, Lina ! — és rögtön elaludt megint . . .

Felült az ágyában : Gyula ! Hol van az ura ? Ásítva kibontotta a mesterségesen összehajtogatott papírlapot.

Gyula írása volt :

Szegény papi hajnali négy órakor meghalt. A szanatóriumba megyek. Gyere utánam.

A rémülettől, a fájdalomtól, a szégyentől szepegve kiugrott ágyából és remegő ujjakkal keresgélt a ruhái közt.

Jóformán nem is tudta, hogyan jutott oda, mikor a szanatórium halljában találta magát.

Az iroda üvegajtaja mögött meglátta az urát, amint cigarettázva hajolt az elmélyedten számolgató gondnok válla fölé.

Gyula is észrevette Zsófikát. Cigarettájával nyugodtan az emeleti lépcső felé mutatott és megint a gondnokhoz fordult.

Mikor Zsófika belépett a tizenkettes szobába, az édesanyja éppen férfiruhákat pakolt. A bőrönd zárával vesződött, közbe az ápolónővel feleselgetett, aki nem tudott beszámolni szegény papinak egy «ujdonatúj» cipőjével.

A fiatal asszony szeme az ágyat kereste, de az üres volt. Már az ágyneműt is kihordták, és a sárgaréz váz a drótmatráccal üresen és kopaszan szégyenkezett a fal mellett.

Nem mert semmit sem kérdezni, csak zavartan állott a szoba közepén.

Klára asszony jó ideig tudomást sem vett a leányá-

ról, (közbe olyan arcot csinált, amit Gyula úr «a megbotránkozott erény arcának» szokott nevezni,) mikor azonban már elkészült a csomagolással, mégis megszólalt keserű hangon :

— Három órával ezelőtt már levitték . . . A hátsó lépcsőn . . . olyan sietve és lopva, mintha szégyelnék . . .

Ekkor közbeszólt az ápolónő :

— A méltóságos igazgató úr nem szereti, ha meghalnak a szanatóriumában . . .

Klára asszony a leányára nézett és befejezte azt, amit mondani akart :

— Most már csak a temetésen fogod látni . . .

Zsófika kiérezte az anyja hangjából, hogy az bántani akarja. Egy ideig még némán ott állott ; mivel Klára asszony nem szólt hozzá többet, kiment a szobából, le a lépcsőn. Hogy hová ? Maga sem tudta. Nem akart az anyja mellett maradni, de Gyulához sem kívánkozott.

A földszinten hosszú, nyurga alak jött vele szembe. Temerin doktor volt, az első asszisztens. Fehér vászonkabátjának szárnyai szélesen vitorláztak utána. Fütyörészve jött, de amint megpillantotta Zsófikát, hirtelen eszébe jutott, hogy a tizenkettes szám az első emeleten meghalt, azért lojális redőkbe vonta arcát és egypár részvétteljes szót motyogott.

Az asszony meg sem köszönte, csak azt kérdezte : Hová vitték ? — Kit ? Ja úgy ! A hullakamrába, kérem alássan . . .

Zsófika összekulcsolt kezekkel kérte a doktor urat, vezesse oda. Ez azonban lehetetlen volt. A szanatóriumi szabályok tiltják, azután nincs kéznél a

kulcs — de szegény jó papi jelenleg nincs is egyedül a kamrában, hanem izé — szóval : nem lehet.

Az asszony nyügösködött, legalább a kamra ajtaját akarná látni és volt a szemében valami, ami arra kényszerítette a doktort, hogy teljesítse kérését.

Le kellett menniök a pincelépcsőn. Fehérre meszelt, keramittal kirakott, karbolszagú folyosón kongottak végig a lépéseik. Zsófika félénken benézett egy nyitott ajtón : ártatlan mosókonyha volt. Odébb megálltak egy fekete vasajtó előtt.

Temerin doktor fölemelte a kezét : ez az ! Magyarázóan mondta : másik kijárása is van, az udvar felé . . .

A fekete porta szakasztott olyan volt, mint az, amelyet Csalányiék kertfalán látott Zsófika . . .

— Egy kicsit itt maradnék, — mondta halkan és szerényen és letérdepelt az ajtó elé.

Temerin doktor habozott, hogy az asszony mellett maradjon, vagy a dolga után lásson-e, de azután hirtelen eszébe jutott, hogy Weiszmannénak a tizenhetesben görcsei vannak, és hármasával véve a fokokat, fölvágtatott a lépcsőn.

Zsófika tehát ott térdepelt a hűvös keramiton. Szeretett volna imádkozni, de nem mert ; úgy érezte, szemérmetlenség lenne, ha most megszólítaná a Teremtőt.

De azért mégis itt maradt, nem is tudott volna hová menni. Az egyetlen ember, akihez ő tartozik, ott fekszik a fekete ajtó mögött. De kár, hogy ez előbb nem jutott már eszébe !

Egyszerre felnyöszörgött és a vasajtóhoz nyomta az arcát : olyan forró és fájdalmas szánakozás szorította össze a szívét, azt hitte, mindjárt szörnyet kell halnia.

Most egyszerre megértette, hogy ők ketten Klára asszonnyal milyen perfidül bántak el az öreggel. Azt lefegyverezte a gyöngédsége, amit a két nő iránt érzett, ők pedig visszaéltek a védtelenségével, megkopasztották a lelkét, legázolták az önérzetét, alsóbbrendű embert, asszonyok cselédjét csináltak belőle.

A furcsa az volt, hogy Zsófikának, mikor még írónikus fölénnyel védekezett papi gyöngédsége ellen, magának is fájt az, amit tett. Hiszen alapjában szerette, jobban, mint bárki mást.

Miféle sátán szállotta meg őt és mamit, hogy jégveremben tartották az öreget, mikor nem volt ember a csillagok alatt, aki annyira szomjazta volna a melegséget, mint ő ?

A soha többé jóvá nem tehető mulasztás tudata fojtogatta . . .

Amint ott térdepelt, figyelme lassanként a halk és egyhangú nesz felé fordult, amit hulló vízcsöppek okoztak valahol. A fekete ajtón túl rosszul zár a vízvezeték csapja . . . Vagy jég olvadozik odabenn ?

A halottak hazajárnak.

Csakugyan, Zsófika a temetésen látta viszont papit.

A belső koporsófödélnek volt egy négyszögletű üvegablaka, azon keresztül farkasszemet nézett vele egy elefántcsontszínű, idegen emberi arc. Búcsúzva nézett ki védett fülkéjéből, mint utasember a vasúti kocsi ablakán, mikor megkezdi utazását az örök homály országa felé.

Zsófika olthatatlan kíváncsisággal és egyre növekedő iszonyattal nézte . . . Hiszen ez Csetkó Rózi arca! Az alacsony, széles homlok, a vidám, hegyes orr . . .

Húsos nagy szájára ráfagyott ugyanaz az alattomos vigyorgás, amelyet a várdai fekete kamrában látott Zsófika . . .

Az a bizonyos gránithegy, az emlékek sötét tömege, amelyet eddig gondosan elkerült, most írtóztató súlyával ráhengeredett a szívére . . .

Mert most már nem lehet tovább kertelni, ütött az igazság órája: Rózi fölakasztotta magát, meghalt, — és ennek ő, Zsófika, az oka.

Nem lehet kertelni: egy kis jósággal, egy kis szeretettel meg lehetett volna menteni az életét.

Ütött az igazság órája és az igazság szörnyű mezteleségében, kegyetlenül és követelődzve lép a fiatal asszony elé.

. . . A fekete huszárok közben bezárták a koporsót és Zsófika megint ott állott az édesanyja mellett.

Klára asszony egyik karjával a leányára, a másikkal a vejére támaszkodott. Gyulát ugyan utálta, de tudta, milyen megindító csoportkép ez: a fájdalom súlya alatt roskadozó anya, aki a gyermekeiben leli támaszát . . . Közbe egy koszorúszalag fölírását silabizálta . . . (No hiszen Rozválék különbet is küldhettek volna !)

A temetésen talán Gyulus volt az egyetlen, aki tiszta szívvel és nyugodt lélekkel gyászolta az öreget. Ő mindig szerette és gyakran megvédte a női túlkapások ellen . . .

De most megint sötét alakok csoszogtak a család felé; meghajoltak, megszorították a kezüket, valamit dünnyögtek és tovább csoszogtak.

Egyik-másik arc ismerős . . . Karola ? Fekete ruhája aggasztóan rövid, harisnyája olyan vékony, mint a gyér füst, mélabús mosolya pedig rosszul sikerült és sikamlósnak hat. Nem, ez az asszony nem temetési menetbe való !

Azután Pándy bukkant föl a viaszgyertyák fénykörében. Tragikus arcot csinált és erőlködött, hogy tekintetét belefúrhassa Zsófika szemébe. Csakhamar meggyőződött azonban, hogy az asszony ebben a pillanatban olyan messzi van tőle, mintha az óceán túlsó partján állana . . .

Kéken és selymesen kavargó tömjénfüst száll a magasba, — férfikar zümmög, csodásan lágy pianóban . . . A szívfájdítóan édes ének a ködfal mögül szűrődik elő, amelyet a könnyek vontak Zsófika szemére . . .

Vajjon kik az énekesek ? Bús és szelíd árnyékok, akik a negyedik dimenzió kapujában köszöntik az új jövevényeket . . . A rejtelmes tartomány, melynek Mihály arkangyal az előljárója, talán Zsófika könyökénél kezdődik és talán a sarkcsillagig terjed . . . És ha emberi tekintet át tudna fúródni az aranyszikrás ködfalon, akkor Zsófika két arasznyi távolságban meglátná papit és Rózit, amint egymás kezét fogva állanak és figyelmesen nézik őt . . .

No hiszen, ő és a mamája csakugyan jól elbántak azokkal a Csetkókkal !

Circumdederunt me gemitus mortis . . . Zsófika halkan fölsikolt, a szíve föllángol és szétolvad az elkésett szeretettől, a reménytelen megbánástól . . .

Nem, ezt az éneket nem lehet kibírni ! Mást énekeljenek, inkább azt a butát, amit a jazzband fekete tenórja szokott fújni : Yes sir, that's my baby . . .

Ez jó foxtrot . . . Zsófika a jobb lábát a bal elé csúsztatja, azután egyszerre megtántorodik : talpa alól eltünt a föld és ő a semmibe lépett — yes sir, that's my baby — az égő viaszgyertyák hirtelen felszökkennek a mennyezetig és Zsófika nagy koppanást hall, de nem érez semmit, pedig az, ami akkorát koppant a ravatal lépcsőjén, az ő feje volt.

— Elájult ! — kiáltja valaki.

De ő, bár nem lát semmit, mégis tudja, hogy a két kar, amely felölelte a földről, a Gyuláé. Olyan zúgás és sistergés van körülötte, mintha óriás villamgépek dolgoznának szédületes tempóban, de a nagy zajban is fölismeri az ura ijedt hangját : Zsófika, drágám, mi bajod ? !

Ez a Gyula mégis csak jó fiú, tulajdonképpen ő

volt a papi legjobbik gyermeke, — gondolja az asszony, és ezt a kellemes gondolatot magával viszi az ájulásba, amely puhán és sötéten összecsap a feje fölött, mint a fekete bársonytenger.

Nem is látott semmit a temetésből. Mikor papit sírba tették, ő az autóban ült Temerin doktorral, aki, ellentétben a legtöbb orvoskollegájával, el szokott járni a páciensei temetésére.

— Ideges kimerültség, — mondta Temerin, — kímélnie kell magát.

— Persze, — hagyta rá Gyula, — nem is csoda, a nagy izgalom és a kevés alvás . . . Az utóbbi időben sokat éjszakáztunk . . .

A doktor azt mondta: legjobb lenne, ha egypár hétre itthagynák Pestet. Hegyek közé vagy tenger mellé . . . Igen, vélekedett Gyula, erről lehet beszélni!

Egypár napig azonban nem utazhatnak, míg a bíróság közzé nem teszi a végrendeletet. Akkor ott illik lenniök.

Zsófikának nem volt véleménye a kérdésről. Sem erről, sem másról. Napközben csendesen ült és nézte a semmit. Éjjel többnyire ugyanazt tette.

Ismerősöket nem akart látni. Mikor Gyula bejelentette neki Csalányinét, elfehéredett az arca és ijedten hebegte: nem, nem! — Várday aztán jószerrel túladott a látogatón.

Aznap hosszú sétára vitte a feleségét, föl a budai hegyekbe. Ott nincsenek ismerőseik és jó is lesz a Zsófika idegeinek, ha egyszer derekasan kifárasztja magát.

Ezen a kiránduláson különös dolog történt. Az út, amelyen mentek, nyerges hegyháton vezetett végig,

jobbról-balról tőlük fényes fehér felhők úsztak. Fejük fölött táviróvezeték vonult.

Zsófika egyszerre megállott és elhalványodva nézte az egyik táviróoszlopot.

— Hallod ? — kérdezte suttogó hangon.

A magas oszlop zsongó hangon muzsikált.

— A széltől, — magyarázta Gyula.

— Én nem érzek semmiféle szelet . . .

— Te nem, de érzi odafönn a drót . . .

Zsófika nem merte megmondani, hogy ő a circumdederuntot hallja. Benn, a fában, egész vokálkórus fujja a temetési éneket. A magas bariton vezeti a melódiát, lendülettel és világítóan, a zümmögő, mély kórus pedig sötét hátteret fest mögéje, mint az éjszaka a szentjánosbogár röptéhez.

Tovább mentek. A többi oszlop néma volt, de aztán megint jött egy, amely énekelt.

— Ez még hangosabb a másiknál, — mosolygott Gyula. — Hallod ? Egész dalárda . . . Hogy mekeg a tenórjuk !

Odatette a fülét a fához.

— Hallgasd csak, mintha az én nótámat fujnák : Csak egy kislány van a világon . . .

Zsófika azonban mást hallott. Tisztán értette a latin szavakat : circumdederunt me gemitus mortis . . .

— Képzelődöm, hallucinálok, hisztériás vagyok ! — csitítgatta önmagát. De azért mégis hitt valami mély, titokzatos és fenyegető dolog közeledésében, amelyről nem is mert szólni Gyulának.

Aznap még egyszer hallotta az éneket.

Otthon volt, a penzióban, mikor telefónhoz kérték. Gépiesen odament, a füléhez vette a kagylót, a

telefon erősen zúgott, a zúgás harmóniába olvadt és megint szólt a temetési ének, nagy távolságból, vontatottan, szívet fájdító szomorúsággal.

De aztán egyszerre egy bántó hang nyikorgott bele a harmóniába.

— Drága Zsófika, bocsásson meg, de nem tudok megnyugodni, amíg legalább a szavát nem hallom . . .

Zsófika fölriadt.

— Ki az ? — kérdezte ellenségesen.

— Hát meg sem ismeri a hangomat ? Én vagyok : Pándy !

— Dolores inferni circumdederunt me ! — zümmögte rá csillagok messziségéből a kórus.

Másnap megint hallotta a baljóslatú éneket, ezúttal nyilt utcán, a nagyvárosi forgalom zajában.

Gyula ezúttal nem ért rá, hogy elkísérje ; az öreg Joánovics ügyvéd, Csetkó papi jóbarátja, délutánra magához kérette ; Zsófika tehát egyedül sétált a csendes budai part fái alatt.

Sokáig járkált, mind gyorsabb léptekkel, — Temerin doktor azt mondta : minél többet sétálni ! — már nem is tudta, merre jár és egészen belekábult az egyhangú mozgásba, mikor egyszerre egy szaladó villamoskocsi zúgásából kizengett a temetési kórus.

Fogvacogtató rémület csapott reá. Megállott a gyalogjárón. Egyedül volt az utcán. Az az érzése támadt, hogy ellenségei bekerítették. A boltajtók, az ablakok, fenn a kémények fölött uszkáló felhők gonoszul néznek reá, mint az üldözők hajtólánca. Most már nincs menekülés !

A késői nyár verőfényében valami titokzatos és kérlelhetetlen ellenség közeledik feléje. Lassan jön,

meg-megáll, leselkedve lappang a kapuboltok alatt, tovább oson a veszteglő táxik sora mögött, de mindig a nyomában van, mindig közelebb csavarja magát, és nincs emberi hatalom, amely el tudná állani az útját.

Nagy félelmében az asszony belépett egy nyitott kapun. Két lépcsőfokot ment lefelé, azután valami bolthajtás homályában találta magát, tömjén- és penészszagot érzett : kápolnában volt !

Betérdepelt egy padba, összekulcsolt két kezébe temette homlokát, gondolkozni próbált. A pánik lassanként enyhült, majd egészen elmult róla, de gondolatai vígasztalanok voltak.

Bizonyos, hogy az ő élete széthullóban van. Ő elesett a Rózi halála napján, elesett és darabokra törte a lelkét. Egy ideig ezt el tudta titkolni önmaga előtt, de most már nincs tovább.

Mit kell tennie ? Gyula azt mondja : légváltozás ! Olaszországba menni, szép vidékre, idegen emberek közé, jól élni . . . Ott hamar meg fog gyógyulni és nem fog többet a bogaraira gondolni.

De minek az ? Akár gondol rá, akár nem : Csetkó Rózi mégis csak fölakasztotta magát és Zsófika mégis csak komiszul bánt el papival . . . Ezen már nem lehet változtatni . . . Meggyógyulni ? Ez annyit tesz, mint bivalyidegeket szerezni és megint nem venni tudomást a valóságról.

Meggyógyulni annyit tesz, mint színházba menni, új ruhákat varratni, táncolni, nevetni, hazudni, megcsalni az urát — igen ő erre képes volna, gondolataiban már meg is tette ! — és elnézni, Gyula hogyan csalja őt vissza.

És azután ? . . . Kényelemszeretetből nem fognak

törődni egymás szennyesével, talán valami cinikus filozófia-félét is fognak kieszelni, hogy betakarják vele a meztelenségüket, egymás mellett fognak élni, mint a hüllők a közös mocsárban, a szívük mélyén pedig meg fogják vetni egymást és az életet . . .

Hej, kis Csetkó Zsófika, mit csináltál magadból ?

Ebben a pillanatban elsötétedett az örök mécses, amely eddig úgy nézett reá, mint egy éber vörös szem.

Egy férfi emelkedett ki a kápolna félhomályából, egy pap, aki mostanig mozdulatlanul térdepelt az első pad előtt.

Megdöbbentően érdekes jelenség volt : tartása délceg és büszke, mint az arkangyalé, haja sűrű és hófehér, mint a megöregedett trubaduré, profilja szellemes és merész, mint valami nagy hadvezéré.

Ezt a szép férfiarcot a lelki harcok nyomai és a lemondás kifejezése nemessé és szomorúvá tették.

Látásból ismerte Zsófika, Budapesten mindenki ismerte : *az apát* volt, a nagy hitszónok.

A nagyszerű férfijelenségtől hipnotizáltan, egy szempillantásig arra gondolt, hogy megállítja és elmondja neki a maga félelmeit és keserveit. Már a gondolattól is könnybe borult a szeme.

De éppen olyan hirtelen kiábrándult megint az ötletéből és elhárította magától a romantikus kísértést. Mit adhat neki a pap ? Szavakat. Sem az édesapját, sem Rózát nem tudja föltámasztani !

Az apát elment, Zsófika pedig imádságba merült. Az ő imádsága azonban csak bágyadt próbálkozás volt, hogy értelmet találjon a szavakban, amelyeket gyermekkori megszokásból eldarált. Eddigi élete

sokkal verőfényesebb volt, semhogy megtanult volna komolyan imádkozni.

Váratlanul egy feketeruhás idegen hölgy szólította meg. Kalap nélkül volt, ruhája pedig a képzelhető legegyszerűbb szabású, de azért mégis előkelő és imponáló benyomást tett.

Hideg arccal, mély althangon mondta :

— Kérem, ha az ön viszonyai megengedik, akkor ajándékozzon valamit a gyógyíthatatlan betegek menhelyének. Sajnos, a menhely nagyon is rászorult az ilyen adományokra.

Zsófika, amióta ideges félelmek környékezték, már-már úgy érezte, hogy ő valahogyan kívül rekedt az emberi közösségen és most valósággal megörült a feketeruhás nőnek, aki úgy beszélt vele, mint ember az emberrel. Odaadta neki, ami pénze csak volt és véletlenül nagyobb összeg volt nála.

A hölgy nyugodtan bólintott a fejével és elment, két perc mulva azonban megint visszajött.

— Nagyságod bőkezűen ajándékozott meg. Ha ebből arra szabad következtetnem, hogy rokonszenvez a mi menhelyünk céljaival, akkor arra kérem, nézze meg az intézetet. Mi szeretnők, ha barátokat és pártfogókat tudnánk szerezni a fővárosi társaságban.

— Most mindjárt lehet ? — kérdezte a fiatal asszony.

— Igen, ha ráér . . . És különös mosollyal tette hozzá : A szerencse gyermekeinek nem is árt, ha olykor egy pillantást vetnek az emberi nyomorúság mélységeibe . . .

A fekete asszony a templom kis sekrestyéjébe, onnan egy boltíves, hosszú folyosóra kalauzolta ven-

dégét. A folyosó őszirózsával teliültetett négyszögű kis udvart futott körül.

— Ez a ház valamikor a klarisszák kolostora volt, — magyarázta a fekete hölgy.

Ennek az asszonynak vagy leánynak gyertyaegyenes tartása és feltünően sárga arcszíne volt. Keserű apácaarc, amelyet a rákényszerített ászkézis fonnyasztott el.

— Hány betegük van ? — kérdezte Zsófika, hogy maga is mondjon már valamit.

— Ebben a pillanatban huszonnyolcan vannak. Csak szegénysorsú aggastyánokat fogadunk be, akik valami gyógyíthatatlan betegségben szenvednek. Az intézet célja, hogy nyugodt és tisztességes halált biztosítson az elhagyott öregeknek. A háború előtt elég bő jövedelmünk volt, most azonban jóformán csak koldulással tudjuk fenntartani a menházat.

Letünt nemzedékek lábaitól homorúvá kopott, régi tölgyfalépcsőn mentek föl az emeletre. Zsófika idegei már annyira megnyugodtak, hogy tudomást vehetett az alacsony lépcsőház kedves architektúrájáról.

A fordulónál magas férfi jött velük szembe. Az apát ! Megemelte a kalapját és szó nélkül tovább ment. A feketeruhás nő sárga arca azonban elvörösödött.

— Ő itt ? — csodálkozott Zsófika.

— Ha ő nem volna itt, akkor betegeink már az utcára kerültek volna, — mondta halkan és fanatikusan a vezetőnő.

— Gyakran van itt ?

A feketeruhás azonban most már gyanakodva végigmérte Zsófikát.

— Mindennap — mondta kurtán és olyan hangon, mely elárulta, hogy nem óhajt többet erről beszélni.

Végigjárták a házat. A betegek, rettenetes emberi roncsok, akiket az élet viharai dobtak erre a csendes szigetre, étkezés után voltak és részben az ágyukban feküdtek, részben heverőszékekben pihentek.

Nem volt már semmi dolguk a világon, csak meg kellett még várniok azt, aki majd el fogja őket innen kalauzolni.

Néhány ápolónőt is látott Zsófika, valamennyien fekete ruhát és fehér kis főkötőt viseltek.

A nyitott folyosó végében, a boltív alatt beáradó délutáni napfényben, magános öreg ember szunnyadozott a padon.

Zsófikának egyszerre megfájdult a szíve : teremtő Istenem, hogy hasonlít papihoz ! És amint elnézte szegényes, kopott ruháját, a térdére terített ócska lópokrócot, a fölöslegessé lett ember egész elhanyagolt külsejét, közel volt hozzá, hogy hangosan elsírja magát.

Megint rettenetesen szégyelte magát és szívét a megszakadásig megtöltötte a forró, fájdalmas szánakozás.

— Előrehaladott szívbaj — mondta szárazon a feketeruhás nő. — Már vízkórságban szenved . . . Ennek az embernek van egy jobb sorsban élő fia, de az nem törődik az édesapjával. Ilyen emberek is vannak a világon !

Az öreg időközben fölébredt és fölemelte a fejét. Tulajdonképpen csak magas homloka és ezüstös művész-sörénye volt a papié, szeme és arca idegen.

De most, hogy ásítozva pislogott a napfényben, olyan kedvesen ügyefogyott és gyermekesen furfangos arcot csinált, hogy Zsófika szíve megint megtelt szeretettel és vággyal papi után és képes lett volna rá, hogy csókokkal és könnyekkel borítsa el a haldokló idegen fonnyadt kezét.

Körútjok véget ért, Zsófika megköszönte a kalauzolást és megmondta a nevét. A feketeruhás nő is megnevezte magát: Noga Cécile bárónő volt, a menház főnökasszonya.

Zsófika másnap megint föl akarta keresni a menház templomát, de nem lehetett, az urával és mamival a bíróság elé kellett mennie, papi végrendelete dolgában. Gyula azt mondta, onnan nem lehet elmaradnia.

Joánovics bácsi egy légvonatos, bagószagú házba vitte őket, amelynek szélfogó ajtaját szakadatlanul csapkodták a ki-besiető emberek.

Miután sokáig várakoztak a poros, sötét előszobában, egy túlzott elegánciával öltöztetett ifjú, hivatalos blazirtság hangján, fölolvasta nekik a végrendeletet.

Zsófika a saját nevét hallotta és egypár gyöngéd szót, amit papi intézett hozzá és ekkor elkezdett keservesen sírni és többet nem is hallott az egészből.

Gyulus azonban feszülten figyelt, Klára asszony arca pedig hol paprikavörös, hol meg hófehér lett. Sőt egyízben, a hivatalos urak megdöbbenésére, keserűen föl is kacagott . . .

Csetkó papi Zsófikát tette meg főörökösének, Klára asszonynak csak tekintélyes életjáradékot biztosított, «a halált is túlélő szeretete és hálája jeléül».

Csak a jó Isten tudná, mért hitte eddigelé Klára őnagysága, hogy a megboldogult osztatlanul rá fogja hagyni egész vagyonát, az ő bölcs belátására bízván, milyen mértékben óhajtja a fiatalokat a földi javakban részesíteni.

Ő ezt biztosra vette («Csetkó ezzel tartozik nekem!») és előre is megfogadta, hogy le fogja szoktatni a vejét bizonyos költséges passziókról.

Következett azonban még egy súlyosabb vágás is: Csetkó papi köteles részre szorította a leányát és a nyirvárdai birtokot mindenestől Várday Gyulának hagyta, elrendelvén, hogy a birtok akkor is a vejéé legyen, ha a fiatalok — akármelyik fél hibájából is! — fölbontanák a házasságukat. (Ez volt az a pont, amely keserű kacagásra ösztökélte a gyászoló özvegyet.)

Klára asszony rögtön megmondta a mellette ülő Joánovicsnak, hogy ő perrel fogja megtámadni a «lehetetlen» végrendeletet. Neki legrosszabb esetben is joga van a hagyaték felére, lévén a vagyon közös szerzemény.

Az öreg úr azonban emlékeztette rá, hogy Klára asszony és az ura néhány évvel ezelőtt elkülönítették a vagyonukat. Az erre vonatkozó szerződés az iratok között van.

Az elkülönítés akkoriban a feleség kívánságára történt. Őnagysága a kedvező konjunktúra idején az urától nagynehezen visszakapta a hozományát, amit Csetkó papi egyízben már elbörzézett, és hogy biztosítsa magát a jövőre nézve, kierőszakolta a vagyoni elkülönítést.

Az özvegy ilyen módon akart védekezni Csetkó

könnyelműsége ellen, de hogy ebből most az ő nyakába fonnak hurkot, abban égbekiáltó igazságtalanságot látott.

— Mindenesetre meg fogom támadni a végrendeletet, — erősködött — hiszen a várdai birtokra vonatkozó passzusból is világos, hogy szegény uram akkor már nem volt eszénél.

Joánovics bácsi azonban más nézeten volt.

— Éppen ez a pont mutatja, milyen okos ember volt szegény Csetkó barátom. Ő szabad és független embert csinált a vejéből, mert tudta, hogy Zsófika leánya előbb-utóbb megunná az olyan férjet, aki az ő kegyelméből él. De más célja is volt ezzel a rendelkezésével. Nem akarta, hogy a fiatalok a nagyvárosban éljenek. Ha Zsófikáé a birtok, akkor megeshetnék, hogy egyszer mégis túlad rajta és feljön lakni Budapestre. Várday azonban sohasem fogja eladni a családi birtokát és mindig azon lesz, hogy a várdai kastélyban lakhassék.

— Szóval, Csetkó okos végrendeletet csinált — mondta Klára asszony keserűen. — Az is okos, hogy engem életjáradékra szorított ?

— Azt hiszem, igen, — válaszolt az öregúr. — Szegény Csetkó tudta, hogy ön a férje halála után Münchenben akar megtelepedni. Ott önnek se rokonai, se jóbarátai nincsenek és senki sem védené meg a kalandorok ellen, akiket az ön vagyonának híre kétségtelenül mozgósítana . . .

— És én magam nem tudnám magamat megvédeni ? — kérdezte Klára asszony fenyegető hangon.

Joánovics nem válaszolt, csak annyit mondott :

— Szegény Csetkó tudta, mit tesz.

Később hozzátette :

— Ne nagyon emlegesse, kérem, hogy az ura nem volt eszénél, mikor végrendeletet csinált.

— És miért ne emlegessem, ha igaz ?

— Hát nem figyelt a végrendeleti tanuk nevére ? Magyarország két leghíresebb elmeorvosának neve !

A megboldogultnak ez az utolsó ötlete szívén találta az özvegyet. Mint egy fölháborító igazságtalanság áldozata támolygott haza a bíróságtól.

Most már nyilvánvaló volt Csetkó papi rosszhiszeműsége ! Elmeorvosokkal hitelesíttetni a végrendeletét — nem az intrikus fogása ez ?

Kétségtelen, az öreg jól számított, midőn elhelyezte a maga aknáját. Egy csapással fölrobbantotta, szilánkokra törte Klára asszony egész jövőjét . . .

Igenis, a jövőjét ; mert az özvegy — mi tagadás benne — még mindig azt hitte, hogy az ő igazi élete még hátra van.

Ő már az úgynevezett mézeshetekben sem szerette az urát . . . A hétköznapok sívársága, lemondás, önmegtagadás és leküzdött undor volt az ő asszonyi sorsa. Ő ezt az életet nem is vette véglegesnek, hanem holmi átmeneti állapotnak. Már akkor is, a mézeshetekben, az eljövendő, a magasabbrendű, az igazi életéről álmodott. Azt várta, arra készülődött, azért takarékoskodott Klára asszony.

Voltak a szekrényeiben ezüstjei, selymei és porcellánjai, amelyeket sohasem vett használatba, hanem *arra az időre* tartogatott.

Az utóbbi esztendőkben ideges félelem kezdte gyötörni : hátha addigra megvénül ? De aztán jött

papi betegsége és Klára valami enyhe derengést látott : közeledik a sötét alagút vége !

Akkoriban határozta el, hogy *azután* majd külföldre megy lakni. Eltépi az összes szálakat, melyek a multhoz kötik, elhány minden ballasztot, szabadon érvényesíti szépségének s fiatalságának erejét. Mert ő még mindig szép, kivételesen szép és csodálatosan fiatal. Idegen emberek Zsófikát rendszerint a hugának nézik . . .

De most minden fölborult és darabokra hullott . . . Életjáradékos özvegyasszony lesz ! Pedig ahhoz az élethez, amelyet ő festett ki magának, miközben papi betegágya mellett ült, egyebek közt nagy és szabad vagyon is kellett volna . . .

És hogy Csetkó a halála pillanatában gyujtotta meg az akna kanócát, mikor ő maga már örökre megmenekült minden veszedelemtől és felelősségtől, az Klára asszony szemében lovagiatlanság, sőt gyávaság volt !

Olyan volt az, mint a gyerekek angyal- és ördög-játéka . . . Este, mikor hazaszélednek a játszóhelyről, az egyik hátba vágja a másikat, a fülébe ordítja : ördög ! — és ész nélkül hazairamodik. Az ördög kétségbeesetten üldözőbe veszi, hátha még visszaadhatná neki az ütést, de az angyal szamárfület mutat és berohan a szülei ház kapuján.

Az életen át tartó játékban mindig Klára volt az angyal, de végül mégis csak ő kapta az utolsó ütést. Most már hiába magyarázza fűnek-fának, hogy őneki van igaza : az utolsó szó papié maradt. A legutolsó szó, mert hiszen holnap már nem lesz nap.

Papi most már a rózsaszínű felhőablakban hasal

és csendes kajánsággal nézi Klárát, az ördögöt, aki tehetetlenül topog az esti alkonyatban.

Na, ezért ugyan kár volt tisztességes feleségnek maradnia! Egy egész életen át tisztességes volt, soha kísértést sem érzett, hogy más legyen. Erre nagyon büszke is volt. Úgy őrizte, gondozta a tisztességét, mint valami tőkét, amely egykor még szép kamatot fog neki hajtani.

Lehet azonban, hogy a kérődző állatok is büszkék arra, hogy füvet esznek és nem húst.

Az egyetlen út.

Várday Gyula hazakívánkozott Szabolcsba. Azt mondta: az őszi szántás miatt. De az igazság az volt, hogy mint új földesúr akart végigkocsizni a nyirvárdai jegenyefasoron.

Eddig ő úgyszólván a felesége ispánja volt. Most azonban kíváncsi lett, hogy a gazda orrában milyen szaga van a friss szénának? Vajjon az ő földjén hogyan szántanak az ő ökrei és az ő eperfáin hogyan csörögnek az ő szarkái?

Zsófika, az ura távollétében, a menházi kápolnában töltötte a reggeli órákat. Valahogyan elhitette magával, hogy a derengő homállyal, tömjénszaggal és áhítattal telt csendes fülke a lármás házlabirintus közepén, jó hatással van az ő idegeire. Mikor elhitte, már érezte is.

Kilenckor szokott odamenni; abban az órában az apát csendes misét mondott. A férfi-basszus ájtatos mormolásából ki-kicsattant a minisztráns gyerek éretlen szopránja. A hívek az utcáról betévedt emberekből és a menház lakóiból teltek ki. Az ápolónők közül azok jöttek, akik éppen szabadok voltak, a betegek közül azok, akik még járni tudtak. A főnökasszony mindennap ott volt.

Az apát, ha elvégezte az istentiszteletet, fél óráig még csendesen imádkozott a kínaezüst gyertyatartókkal és művirágokkal ékesített oltár előtt. Nagyon kedves volt neki ez a szegényes szentély, a maga naiv, sőt kissé barbár pompájával. Ő évekkel ezelőtt szokott ide, amikor még a kétségek és a keresés korát élte. Súlyos harcok után, amelyeknél súlyosabbat maga Szent György lovag sem vívott a sárkányával, győzelmi ajándékként a Megváltó lába elé rakta a maga ifjúságát.

Talán a forró, szárnyaló és fájdalmas gondolatok, amelyek láthatatlan aranyozásként tapadtak a kápolna megfeketedett boltozatához, voltak oka annak, hogy Zsófika agyában különös terv kezdett kialakulni.

Mikor elsőízben idejött, szíve homályában az öngyilkosság gondolatát tartogatta. A gondolat nem érett tervvé, csak édes vágyként hízelegte körül. Meghalni, hogy ne kelljen emlékeznie!

Most is a megsemmisülés vágyában kéjelgett, de a környezet hatása alatt a megsemmisülés egy nemesebb formájára gondolt. Úgy hitte, megtalálta az utat, az egyetlen utat, amelyen el nenekülhet a mult elől. Ez a fölfedezése szinte boldoggá tette. Az út azonban rettenetes nehéznek látszott. Lesz ereje, hogy végigjárja?

Mindenekelőtt azonban az apáttal kell beszélnie... Szüksége van a segítségére! Több ízben meg akarta már szólítani, de a döntő pillanatban mindig valami furcsa gyávaság tapasztotta be a száját. Nem is a paptól félt, hanem attól, amit kérni akart tőle... Úgy érezte, ha egyszer kimondta a szót, akkor már visszavonhatatlanul oda is kötelezte magát.

Végül azonban a finom idegzetű pap megérezte, hogy Zsófika gondolatai állandóan körülötte lengedeznek, mint a fecskék a torony körül, és egy nap megszólította a templomban.

— Ha nem tévedek, ön beszélni akar velem ?

— Igen, — hebegte az asszony — kérni szeretnék valamit . . .

Az apát kérdőn tekintett rá.

— Szeretnék ápolónő lenni a menházban, — mondta lehajtott fővel Zsófika.

Hosszú szünet lett, a pap férfiasan szép arcát azután valami fanyar kifejezés rútította el. Állát dörzsölte, miközben az egész képe csupa apró ránc lett ; sokáig szó nélkül nézte a csinos és elegáns fiatal asszonyt. Alkalmasint a háborús idők selyemfátyolos ápolónőire gondolt, akik perverz parfümjök illatát belevegyítették a hadikórházak karbolszagába.

— Ön unatkozik ? — kérdezte élesen.

Zsófika a fejét rázta, de nem szólt semmit.

— Ön nem szegény — folytatta kis idő mulva az apát. — Úgy hallottam, tekintélyes összeget ajándékozott menházunknak.

Zsófika szerénykedő grimásszal válaszolt a *tekintélyes* jelzőre.

— Egyedül áll az életben ? — faggatta tovább az apát.

— Férjes asszony vagyok . . . Édesanyám is van.

— Milyen ember az ura ?

— Nem rosszabb, alkalmasint különb is, mint én.

A pap szórakozottan elnézett Zsófika válla fölött.

— Valami ellentmondás van a beszédjében. Meg tudná nekem azt magyarázni ?

— Attól félek, hogy nem . . .

Zsófika szomorúan emelte föl tekintetét és ekkor gyönyörködő megdöbbenéssel tapasztalta, hogy soha életében még nem nézett olyan lelkes emberi szembe, mint ezúttal. Csupa gyöngéd tűz, csupa parancsoló erő, csupa ragyogó okosság volt.

Egyszerre megjött a bátorsága.

— Valami történt velem, kérem . . . Magam sem tudom, mi az . . . Én valahogyan kimaradtam az életből . . . Zsákutcába jutottam, az élet tovább ment, én itt rekedtem . . . Én most nem élek, sőt meg sem értem azt, amit életnek szokás nevezni, én csak eszem, alszom, öltözködöm . . . Szeretnék ennek a kísértet-exisztenciának véget vetni, mert iszonyodom magamtól, szeretnék hazatalálni és úgy képzelem, haza csak egy út vezet: a menházon keresztül . . .

Aztán egyszerre leeresztette a hangját és búsan mondta:

— Lehet azonban, hogy ez rögeszme . . .

Az apát csodálkozó érdeklődéssel vizsgálgatta Zsófika vonásait.

— Mi történt önnel?

— Nem tudom. De úgy érzem, hogy összetört a lelkem, mint az agyagkorsó. Már azon voltam, hogy szétdobáljam a cserepeimet . . .

A pap egy kézmozdulattal elhallgattatta, Zsófika pedig megijedt, mert úgy érezte, hogy a kép a kelleténél színesebbnek sikerült.

— Azt mondja el, hogyan kezdődött?

— Volt két ember, akit szeretnem kellett volna . . .

Nem tudta folytatni, fölbuggyanó könnyei elfojtották a szavát.

— Ha vétett ellenük, mért nem teszi jóvá ? — kérdezte halkan az apát.

— Már nem lehet. Meghaltak.

A pap sokatmondóan bólintott a fejével. Zsófika meg folytatta :

— Az egyik öngyilkos lett, az én hibámból . . .

— Férfi volt ?

— Nem — nő !

— Féltékeny volt önre ?

— Az volt. Szerette az uramat.

— És az ura ?

Zsófika legyintett a kezével.

— Mulatott rajta. A leány nem volt csinos . . Még én is segítettem ugratni : visszamondtam neki az uram mondását, hogy a karja olyan, mint a mílói Vénuszé. Attól zavarodott meg szegény.

— És azután ?

— Azt cselekedtem vele, amivel kétségbe és őrületbe lehet hajtani minden szerelmes nőt : nevetségessé tettem.

Zsófika elkezdett keservesen sírni.

— Talán jó lenne, ha most már mindent elmondana ? — bíztatta szelíden az apát.

De hiszen az asszony egyebet sem akart ! Alkalmasint az is mérgesítette el az ő baját, hogy eddig mindig leplezni és dugdosni akarta.

Könnyel itatott hangon folytatta :

— Játszva elbánhattam vele, nem volt szép és félig-meddig cselédszámba ment a házamban . . . Mikor már megvadítottam pöffeszkedő fölényemmel, szublimátot öntött a teámba, meg akart mérgezni . . . Én akkor becsaltam egy kamrába és rázártam az

ajtót . . . Át akartam adni a csendőröknek . . . De nem várta be . . .

— Megölte magát ?

Zsófika nem tudott tovább beszélni, a könnyek megint elfojtották a szavát. Csak nagysokára folytatta :

— Eleinte sikerült leráznom magamról a terhet. Nem gondoltam vele. Egyáltalában nem gondolkoztam. Minden időmet társaságban töltöttem — mulattam ! Nemrégiben azonban egy temetésen voltam. Azóta mindig a halálra kell gondolnom. Bárhol vagyok is, mindenütt a halált látom és hallom.

— Hallja ? — kérdezte az apát.

— Igen, néha egy láthatatlan férfikórus a circumdederuntot énekli, hol a villamoskocsi zúgásában, hol a telefonkagyló berregésében . . .

Megint farkasszemet néztek : az asszony az ijesztő visszaemlékezéstől kitágult pupilákkal, a férfi mély apai részvéttel.

— És a menházban akarja visszanyerni az egyensúlyát ? — kérdezte az apát. — De tudja-e, hogy haldokló aggastyánokat ápolni súlyos szolgálat ? Szomorú, gyakran undorító is . . .

— Éppen azért . . .

— Gondolt arra, hogy mennyi ideig fog ott maradni ?

Zsófika a kápolna színes ablakát nézte.

— Egy évig ! — mondta találomra. — Legalább egy évig, amíg a gyászom tart !

— Kit gyászol ?

— Édesapámat . . .

Ez a szó megint belefulladt a könnyekbe.

A pap elkomolyodva nézett reá.

— Ő a másik, akivel rosszul bánt ?

Zsófika némán bólintott.

— Nem szerette ?

— Szerettem, és mégis . . . Hogy mért ? Nem tudom !

Az apát nem kérdezett többet. Ez az emberi sors : az elhagyott gyermeké, aki a sötétségben botorkál. Melyikünk tudja, merre visz az útja ?

Jó ideig megint elnézett a Zsófika válla fölött, csak később kérdezte :

— És az ura ? Neki joga van hozzá, hogy hazavigye önt.

Zsófika keserű mosollyal rázta a fejét :

— Nem fogja megtenni.

A pap az óráját nézte.

— Mennem kell. Jelentkezzék holnap tizenegykor a menház főnökasszonyánál.

Zsófika szerette volna megcsókolni a kezét, de attól félt, suta dolog lesz belőle, ha szó nélkül a keze után kapkod.

Búcsúzóul azt mondta az apát :

— Minden ember annyit ér, amennyire le tudja magában küzdeni az állati közömbösséget.

Azzal bólintott, sarkon fordult és eltünt a sekrestye ajtajában.

A főnökasszony másnap meglehetős rosszul fogadta a jelentkezőt. Arca még sárgább, modora még tüskésebb volt, mint egyébkor.

— Igen, emlékszem, a főtisztelendő apát úr mondott valamit . . . Hát mit akar ön tulajdonképpen ? Beteget ápolni ? Végzett valami ápolónői tanfolyamot ?

Nem, Zsófika nem végzett semmit, de ha némi türelemmel lesznek iránta, akkor a menházban mindent meg fog tanulni . . .

A bárónő, aki az íróasztalnál ülve fogadta a fiatalasszonyt, idegesen rakosgatta a könyveit.

— Én nem tudom, mit képzel ön tulajdonképpen ? Mindenesetre vegye tudomásul : nálunk nincsenek doktori flörtök és kórházi zsúrok, mint a hadikórházakban . . . Ha önnek nincs ápolónői minősítése, akkor cselédszolgálatot kell végeznie . . . A mi menházunk különben is olyan szegény, hogy nem tarthatunk külön cselédeket, — mindent a nővéreknek kell csinálniok . . .

— Jó lesz ! — bólintott rá Zsófika.

A csökönyösségig szelíd és alázatos maradt ezzel a nővel szemben, akiben kezdettől fogva ellenséget szimatolt.

A vénleány ebben a pillanatban csakugyan gyülölte a fiatalasszonyt ; ő egyáltalában gyülölte mindazokat a nőket, akik lelki támaszt kerestek az apátúrnál. Ezeket ő gyüjtőnéven «unatkozó hisztérikáknak» nevezte és ha rajta állott volna, egyszerűen eltiltotta volna őket attól, hogy a nagy hitszónok nyomában loholjanak. A halandók közül senkit sem becsült olyan nagyra, mint az apátot és senkit sem olyan kevésre, mint nőtestvéreit.

A pap lelke csakugyan kristálytiszta volt. Az ő életén maga a rágalom sem talált kivetni valót. Nem ismerte a nőket, ő egyáltalában csak embereket ismert, helyesebben testvéreket.

És mivel nem ismerte a nőket, nem is gondolt még arra, hogy az a hatalom, amely a bárónőt arra

kényszerítette, hogy otthagyja a családját, a társaságot és a jómódot, hogy gyógyíthatatlan betegek körében fonnyadjon vén leánnyá: az a hatalom a szerelem. A reménytelen, de olthatatlan tüzű szerelem, amely évtizedek óta ott emészti magát az apátúr lábai előtt.

Szóval: a főnökasszony morgott, de nem harapott, hanem végre is engedelmeskedett a felső parancsnak. Miután meghagyta Zsófiának, hogy miféle ruhákat hozzon magával, másnap reggeli hat órára a menházba rendelte.

Mikor az asszony hazament a penzióba, azt remélte, hogy ott találja már az urát. Gyula helyett azonban csak táviratot talált, amely arról értesítette, hogy Várday holnap a déli vonattal érkezik vissza.

Ez kellemetlen volt. Zsófika szerette volna vele menházi tervét előzetesen megbeszélni.

Mivel azonban nem mer a főnökasszony előtt pontatlannak mutatkozni, tehát reggel mindenesetre elmegy a menházba. Gyulusnak majd levelet ír. A levélben mindent elmond neki és szépen megkéri, ne álljon az útjába . . .

Éppen belefogott az írásba, mikor egy vén hordár levelet hozott Várday Gyula számára. A hordár arca is ismerősnek tetszett, de amint Zsófika kezébe vette a gépírásos borítékot, a haragtól és az undortól elfehéredett az arca. Tudta, mi van a borítékban; ilyen már volt a kezében.

Az enyv, amellyel ezt a borítékot lezárták, hadigyártmány lehetett, mert alig ragadt. Gyöngén feszegetni kellett csak a késpengével és a boríték már nyitva tátogott.

Az volt benne, amit Zsófika sejtett: egy szám, azaz kettő: 29—5. Ez azt jelenti, hogy Várday Gyulát augusztus 29-én, azaz holnap, délután öt órakor a szeretője várja.

Eleinte el akarta tépni a gyalázatos papírt, de azután mást gondolt, szépen leragasztotta és odatette az ura asztalára.

Eltépte azonban a saját megkezdett levelét. Nem fog neki írni! Beszélni sem fog vele .. Nincs közük egymáshoz. Menjen kiki a maga útján.

Azután székre mászott, hogy levehesse a kis bőrtáskát az almáriom tetejéről és pakolni kezdett. Mélabús munka volt: végig kellett néznie az egész garderobját és mellékesen búcsút mondania annak a Zsófikának, aki ezeket a ruhákat viselte. Olyan érzése volt, mintha egy halott holmijában turkálna.

Minden darabhoz valami emléke tapadt. Ezt a ruhát azon a visegrádi kiránduláson viselte, amikor a Gyulus—Karola-féle flört már kalászba szökött.

Nikolay képviselő kiégette a cigarettájával és ő elfelejtette odaadni a műstoppolónak . . .

Ezt a kéket nagyon szerette Gyula. Szerette? — Zsófika becsöngette a szobaasszonyt:

— Ne, lelkem, magának prezentelem! Akar még? Talán ezt a barnát? Ezt is szerette valaki . . . Vigye, én úgy sem hordom már!

Ez az almazöld volt rajta, mikor Pándy olyan vadul szájon csókolta a műterem galériáján . . .

Furcsa! Zsófika nem tudta az urának Karolát megbocsátani, de Pándyért is őrá haragudott. Hát igaz is: mért nem vigyázott rá, ha a férje?!

Ezt a kivágott gyöngyszürke ruhát viselte, mikor

Rolling táncközben beleharapott a vállába. Mert az a fickó is, — ő akkor föl se vette! — hiszen azok mind úgy körülnyihogták és körülcsóválták, mint a konstantinápolyi kutyák a mészárszéket . . .

De hát nem *azt* akarta ő is, mikor ilyen ruhákat vett magára? Ezek a csonkává szabdalt selymek nem ruházzák, hanem kínálgatják a női testet. «Ne féljetek tőlem, ti urak, nem vagyok én olyan, mint amilyennek az édesanyátok mondott!»

Salome táncruhája, amely kimondatja a nővel az utolsó szót, amit egyáltalában mondhat a férfinak. Itt megszűnik a nő, utána már csak a nőstény következik.

Wilde Oszkárnak tökéletesen igaza volt, hogy Salomét a híres tánca után mindjárt agyonverette.

Zsófika mostani lelkiállapotában, amely kikapcsolta az emberi közösségből és érthetetlenné tette előtte a divat fogalmát, nem is tudta elképzelni, hogy egy-egy ilyen illatos rongy őt nemrégiben még ilyen boldog lázba hozta.

Kezébe vette az egyiket, a másikat is, — vajjon nem röhögött a szabó, mikor ezért pénzt kapott?

És mire valók a sportkosztümök, amelyeket évekig nem viselt? A prémek és bőrkabátok, amelyeket csak porolás alkalmával vettek ki a molyporból? Mire való ez az egész nagy apparátus? Hát megéri az élet szegényes kontárműve az ilyen pazar keretet?

Egy fekete, meg egy szürke és sötétkék ruhát tett a táskába, azután erős fűzős cipőket. Ezeket még Szabolcsban csináltatta, a szenvedélyes gazdasszonykodás korszakában.

Éjjel kivételes mélyen aludt, úgy látszik, valami általános ernyedés kerítette hatalmába.

Reggel pontosan jelentkezett a menházban. A főnökasszony azonban egyelőre nem ért rá, hogy vele foglalkozzék. Majdnem másfél órát ült az udvar zöld padján, táskájával a lábai előtt és azon törte a fejét, mi lehet az az ellenszenves, fanyar szag, amely a házat átjárja.

Azt hihette volna, hogy végleg megfeledkeztek róla, ha időközönként egy-egy fehér főkötős fej nem bukkant volna föl az emeleti folyosó boltívei alatt, hogy közömbös faarccal, hideg üvegszemekből egy kritikus pillantást vessen rá. Az ő jövendő kollégái!

A menház rosszul fizette az ápolónőket, azért leginkább csak öregedő nők állottak a szolgálatába, akik másutt már nem igen tudtak elhelyezkedni. De azok is továbbállottak, mihelyt csak tehették, mert a koszt gyönge volt.

Nyolc óra felé az asszonyság leszólt Zsófikának a folyosóról, hogy jöjjön fel az emeletre. Egy szűk, de tiszta szobába vezette.

— Itt lerakhatja a holmiját. Ez az ágy lesz a magáé. A másikban Anna nővér alszik.

Miután letette a kalapját, kiállott a folyosóra és elülről kezdte a várakozást. Fél tízkor, reggeli mise után, végre megjelent a főnökasszony. Ceruzával a füle mellett, végigment a folyosón. Zsófika előtt elgondolkozva megállott.

— Valami munkát szeretne? Hát tudja mit, sikálja föl a lépcsőt. A hozzávalót megkapja a konyhában.

Azzal továbbment. Zsófika megkereste a konyhát, ahol egy mosolygó képű parasztleány vizesdézsát és kefét adott neki.

A leány fejcsóválva nézett a távozó után.

— Hogy mit eszel ki már megint! — mormogta rosszaló hangon.

Zsófika úgy gondolta, hogy ez a megrovás a főnökasszonynak szól.

Ő különben tisztában volt vele, hogy a munka, amit ráparancsoltak, próbaféle kíván lenni. Fölvételi vizsga. Noga bárónő ilyen drasztikus módszerrel akarja a nyulat kiugratni a bokorból. Zsófika azonban megfogadta, hogy, törik-szakad, ő nem engedi magát. Valami makacssági görcs vett rajta erőt, amely drótkötelekké keményítette az idegeit. Elszántan nekilátott a sikálásnak.

Hát bizony nem volt kellemes munka. Mire az ötödik lépcsőfokhoz ért, a dereka már rettenetesen fájt és bárhogyan ügyelt is, szoknyája és cipője csupa víz lett.

A lépcső fordulójánál tartott, mikor a csinos szolgáló a konyhába hívta, hogy segítsen a tálalásnál. Valami keveset evett, azután a fehérneműs kamrába rendelték kisegítőnek. Ez a munka azonban pihenésszámba ment.

Később azt mondták neki, hogy folytathatja a sikálást. Igazán már csak a makacs elszántsága tartotta benne a lelket.

Még csak néhány fok volt hátra, mikor a lépcsőház ablakában lévő óra kis mutatója az ötös számra ugrott.

Öt óra! Egy pillanatra pihentette a súrolókefét, valami rettenetes keserűség árasztotta el a szívét, — az ura most megy a kedveséhez!

Talán nem is annyira a hűtlensége bántotta, mint

inkább a tudat, hogy őt most már végleg magára hagyták ebben a ködös pusztaságban.

Közben azonban valami izgatott szóváltás támadt a kapu bolthajtása alatt : valaki be akart jönni a házba, a kapus pedig nem akarta bebocsátani.

A vasveretű, nehéz kapuszárny mégis megfordult a sarkában és egy magas termetű fiatal úr tolta be magát a résen. Ismerős bő esőkabátot, puha zöld kalapot viselt. Tehát nem ment Karolához ! ?

Zsófika szívének öntudatlan mélységeiben, törmelékhegyek és hamurétegek alatt, valami parányi kis öröm szikrázott halványan . . .

Gyula délben érkezett meg és azóta állandóan az asszonyát nyomozta. A penzióban annyit tudtak csak, hogy Zsófika tegnap délután a holmiját rendezgette, néhány ruhát el is ajándékozott, ma reggel pedig kis utitáskával a kezében elment hazulról. Nem mondta, hogy hová és az urának nem hagyott sem levelet, sem üzenetet.

Hirtelen rémület nyilalt át a Várday szívén . . . Az asszony már papi halála óta zavarosan viselkedett, ő mégis napokig magára hagyta. Hátha valami jóvá nem tehető szerencsétlenség érte ?

Nem is merte magának bevallani, hogy miféle szerencsétlenségtől félti, de első útja Pándynak szólt, akit valami mondva csinált ürüggyel meglátogatott a Fasorban.

Nagyon megkönnyebbült, mikor a festőt a műtermében találta. Egy tenyérnyi kis képen pacsmagolt. (A nagyszerű atelier és a szerény festmény közt olyan rikoltó aránytalanság volt, mintha egy óceánjáró gőzöst azért fűtenének, hogy egy pakli gyu-

fát szállítson a tengerentúlra.) Pándy egyébként érdeklődött, hogy nem lehetne-e a mai estét együtt tölteniök ?

Természetesen az anyósát is fölkereste, de tőle csak annyit tudott meg, hogy minden bajnak a mai fiatalok arroganciája az oka, amellyel túlteszik magukat szüleik szaván.

Délután egyszerre eszébe jutott, hogy Zsófika újabban sokat jár a menházi kis templomba. A templomajtót zárva találta és ekkor becsöngetett a menház kapuján, hátha beszélhetne a sekrestyéssel.

És most váratlanul meglátta az ő Zsófikáját, amint ott térdelt a falépcsőn, súrolókefével a kezében.

— Zsófika, az Istenért, mit csinálsz te itt ?

Az asszony zavartan nézett rá, de nem válaszolt semmit.

— Azért szöktél el tőlem, hogy itt lépcsőt súrolj ?

— Nem tőled szöktem, inkább magamtól, — mondta halkan Zsófika.

Várday meg volt róla győződve, hogy az ő szegény felesége valami beteges rögeszme áldozata, azért kíméletes ravaszsággal beszélt tovább :

— Fölsikáltad az egész lépcsőt, most már haza jöhetsz velem.

Zsófika a fejét rázta :

— Nem megyek. Itt maradok, Gyulus.

— Itt ? És meddig ?

— Nem tudom még, de legalább egy esztendeig.

Várday homlokát kiverte a hideg verejték. De azért vigyázott a nyelvére, sőt azon volt, hogy tőle telhetően alkalmazkodjék felesége beteg észjárásához.

— Te mostanában többet foglalkozol a vallásssal, mint azelőtt, Zsófika, tudnod kell, hogy nem szabad a házastársadat elhagynod.

Az asszony fölemelkedett a térdeiről.

— Házastársak vagyunk mi ? — kérdezte.

Úgy nézett Gyulára, hogy az fülig elpirult. Zsófi ekkor szomorú kis mosollyal mondta :

— Elpirultál, de én nem, pedig nekem is kellene !

Várday közelebb lépett az asszonyhoz.

— Hallgass rám, — mondta halkan — el kell valamit mondanom. A te szegény papid rámhagyta a várdai birtokot . . .

— Tudom, — szólt Zsófika — papi téged nagyon szeretett és méltán : te voltál a jobbik gyermeke.

Gyula hevesen rázta a fejét.

— Nem azért hagyta rám, mert engem, hanem azért, mert téged szeretett. Engem csak le akart kötelezni a nagylelkűségével, arra akart kényszeríteni, hogy leányának hálájam meg az ő jótettét. Nos, én most, mikor egyedül voltam otthon a kastélyban, gondolkoztam ezen és elhatároztam, hogy igazolni fogom szegény papi bizalmát. Én eddig csak a férjed voltam — már olyan, amilyen — de ezentúl pótolni szeretném neked a szegény öreget is . . . az ő jóságát és gyöngédségét . . . Igen, ilyenféle gondolatokkal jöttem haza, de most, hogy papira gondolok, lesül arcomról a bőr, — hová jutottam ? — Te szívesebben vagy itt cseléd, mint az én feleségem . . .

Gyula szeme könnyes volt és ettől a látványtól, amelyben először volt része, megfájdult Zsófika szíve.

— De mondom : nem előled szöktem — szólt halkan. — Nekem a temetés óta az az érzésem, hogy

valami nagy veszedelem közeledik felém és az egész világon ez a ház az egyetlen hely, ahol biztonságban vagyok . . .

— Csakugyan itt akarsz maradni ? — kérdezte Várday mélységes keserűséggel.

— Itt, Gyula, és ha jót akarsz velem, akkor ne gyötörj olyan kérdésekkel, amelyekre úgy sem tudok felelni.

— Tehát komoly ez a dolog ?

— Olyan komoly, hogy azt hiszem : az életem ezen fordul.

— Te itt maradsz, de én, mit kezdjek én ? — nyűgösködött Várday.

Zsófi az utolsó lépcsőfokot vette munkába. Azt mondta :

— A magad ura vagy !

Gyula némán, üres szemekkel bámult maga elé. Egy idő mulva Zsófika, a nélkül, hogy abbahagyta volna a sikálást, az ura felé fordult és melegebb hangon mondta :

— Eredj haza gazdálkodni !

— Én lenn éljek Várdán és te itt egyedül ?

Zsófika egy pillanatra pihentette a kefét.

— Ha te a faludban vagy, én pedig itt a menházban, akkor is közelebb vagyunk egymáshoz, mint voltunk akkor, mikor még együtt jártunk társaságba.

De most gyors cipősarkak kopogtak le a frissen sikált lépcsőn. A fordulónál megjelent a főnökasszony egyenes vállú, magas alakja. Gyors, szögletes mozdulatai elárulták az izgalmát. Hírül vitték neki, hogy az «új nő» egy idegen úri emberrel tereferél a lépcsőházban és őt az a remény szalasztotta ide, hogy esetleg

rövidesen túladhat ezen a kellemetlen személyen, akit az apát úr erőszakolt reá a menházra.

— Ki ez az úr ? — kérdezte metsző hangon.

— A férjem, — mutatta be Zsófika — búcsúzni jött.

— A menház szabályai szerint az ápolónők csak kimenőnapjukon fogadhatnak látogatót. Zsófia nővérnek minden szerdán lesz kimenője.

Ezt azonban már olyan sajnálkozó hangon mondta, mintha maga is szenvedne a szabályok szigorúsága alatt. Mert az a titokzatos varázs, amely (olykor érdemtelenül) Várday Gyula felé vonzotta az emberek rokonszenvét, ezúttal sem mondott teljesen csütörtököt.

A váróterem.

Zsófikának egyelőre nem adtak többé efféle durva munkát, hanem betegek mellé osztották be. A hatos számú szobát kapta, három beteggel, akik reggeltől estig, míg szerencsésen el nem aludtak, állandóan foglalkoztatták gondozójukat. Most tudta csak meg, mire vállalkozott!

Az öregek, akik közül ketten már járni is alig tudtak, a halál várótermében ültek és várták a vonatjukat, amely érthetetlen módon még mindig késett. A közeli vég tudata azonban legkevésbbé sem hatott reájuk békítően, hanem ellenkezőleg: ha időközönként fölriadtak derengő álmodozásukból, akkor keserű és könyörtelen harcikedvvel mérték össze kicsorbult, rozsdás fegyvereiket.

A halál várótermében minduntalan hatalmi és érdekösszeütközések voltak. Hatalmi kérdés, hogy kié legyen a közös szekrény felső polca, és érdek: egy darab sült burgonya!

A három közül az öreg Blovitz volt a legjobb gyalogló, de ő is két bottal járt és furcsán dobta a lábait, mert gerincbeteg volt. Ő volt a menház legrégebbi ápoltja, hatvan éves korában került ide, mint levitézlett ócskavaskereskedő és ma már nyolcvan is elmult. Betegsége valahogyan megállott.

Emberevő nagy szája, semmi álla, sárga bagolyszeme és bozontos szemöldöke volt, amely állandóan idegesen rángatódzott. Arcbőre pedig feketepettyes volt, mintha robbanó puskapor hagyott volna rajta nyomot.

Epés, gyanakvó és csökönyös ember volt, aki hadilábon élt az egész világgal. Úgy képzelte, hogy őt a gazemberek bűnszövetkezete keríti körül, amelyet neki kell lelepleznie és féken tartania.

Már a nagy háború előtt is pontos lajstromot vezetett arról, hogy mit főznek a menház konyhájában a betegek és mit az ápoló-személyzet számára. Az összehasonlító statisztika segítségével ki akarta mutatni, hogy «bizonyos emberek» a jótékony alapítványok kamatait lakmározásokra és dorbézolásokra fordítják.

A doktorokat azzal gyanúsította, hogy ugyancsak benne vannak a panamában és takarékossági okokból rendelnek annyi diétát a betegeknek, mikor pedig egyszer kiszimatolta, hogy farsangi fánk került a főnökasszony asztalára, azonnal fölírt a belügyminiszternek.

Az ő terjedelmes és epés emlékiratait a kabinetirodában éppúgy ismerték, mint a tiszti főorvos hivatalában.

A forradalom idején szenvedélyes jakobinus volt ; nem tudni, kinek a fölhatalmazása alapján, egy időre kezébe is ragadta a menház vezetését. Hatalmát arra használta, hogy az egész vezetőséget elcsapta, a betegek nagyrészét pedig szimulánsnak minősítette és ugyancsak kiakolbólította.

Ebből később vizsgálat, per és sokféle huzavona lett ; akik azonban a kedvező alkalmat arra akarták felhasználni, hogy a menházat véglegesen megszaba-

dítsák a félelmetes ócskavaskereskedőtől, azokat neki vitte a falnak, mert sikerült a menházi szállást a maga részére hivatalosan rekviráltatnia és így a megtorló igazságszolgáltatás fegyvertelen maradt vele szemben.

Egy ideig aztán mogorván meglapult az öreg, de újabban megint figyelni, összehasonlítani és jegyezni kezdett, tömegesen gyártotta az emlékiratokat, amelyekhez olykor kolbászvégeket vagy gombócokat mellékelt bűnjel gyanánt.

Két szobatársával nem beszélt ; ők ugyan sohasem bántották, de úgy találta, hogy azok egyáltalában nem komoly emberek és kár minden szóért, amit az ember rájuk veszteget.

A hatos szoba második számú ágya az öreg Vizaknaié volt. Ő volt az a beteg, aki Zsófikát első menházi látogatása alkalmával szegény papira emlékeztette. Különben türelmes, rokonszenves és kissé már gyerekes aggastyán volt. Fiatal korában híres kómikus színész volt, öreg napjaiban pedig meggyőződéses spiritiszta lett. A maga módja szerint kereste az utat, amely a csillagok felé vezet.

Mostanában a nap nagyrészét gondolat és fájdalom nélkül, félálmában bóbiskolva töltötte. Nagyon szerette volna, ha az a bizonyos vonat végre eljött volna érte, annál is inkább, mert a spiritiszta üléseken megtudta, hogy régen elköltözött kollégái már készülődnek a fogadására. Nappali álmodozásaiban is állandóan a feje fölött tudta a vidám olimpusi kart, amely szép, aranyfelhős színházi díszlet közepén, fehérruhás angyalokkal várja őt. És a jólismert karakterfejek közt, Egressy Gábortól egészen Vizváry Gyuláig, ott van mindenki, akit ő nagynak tart.

Vizaknainak volt egy Wimmer nevű fia, aki ugyancsak messzi esett a fájától. Komor, józan és fukar ember volt, mint újpesti korcsmáros és autófuvaros már meglehetősen megszedte magát, de évek óta feléje sem nézett az öregnek. Alkalmasint szégyelte az apja mesterségét.

Zsófika harmadik betegének fejcédulájára a Zsótár nevet írták. Zsótár szélütött ember volt, nappalait karosszékben töltötte és nyelve is nehezen forgott. Jó családból származott, valamikor négy segéd dolgozott az ügyvédi irodájában és az öreg kissé félvállról is bánt a két társával, akiket nem ismert el «úriembereknek».

Újabban azzal a tervvel foglalkozott, hogy meg fog házasodni, persze majd csak akkor, ha már kigyógyult a betegségéből. Ez csak rövid idő kérdése lehet. Mostanában rózsaszínűnek látta az egész világot és arra gondolt, hogy megint ügyvédi gyakorlatot fog kezdeni.

Zsófikának ismeretségük harmadik napján már házassági ajánlatot tett, amit az asszony azzal védett ki, hogy neki már van ura.

— De nem szereti, – hebegte diadalmas mosollyal az öreg úr — különben nem hagyná magára.

Meg volt róla győződve, hogy az asszony az illem kedvéért szabódik, előbb-utóbb azonban csak betér majd az ő utcájába. Talán van annyi esze, hogy nem utasít el ilyen kedvező ajánlatot.

Mikor később észrevette, hogy Zsófika minden szabad idejét Vizaknai mellett tölti, féltékenykedni kezdett, egész nap mérgesen dohogott és sanda pillantásokat vetett az asszonyra.

A «vén komédiásnak» pedig fölmondta a barátsá-

got. A három szobatárs közül most már egyik sem beszélt a többivel.

Zsófika szolgálata fárasztó volt, de voltak lealázó és — miként az apát előre megmondta — voltak undorító részletei is. Vizaknait sokban, Zsótárt mindenben ki kellett szolgálnia. De a fanatizmus, amely úgy zuhant bele váratlanul a lelkébe, mint az izzó meteor és amely az életösztön tüzes erejével sodorta tovább megkezdett útján: a fanatizmus porrá égetett benne minden finnyásságot és gyávaságot.

Ereje tulajdonképpen kívülről szivárgott a lelkébe, azon a hasonlatosságon keresztül, amelyet az öreg Vizaknai és szegény papi közt talált. A hasonlatosság elég felületes volt, de megmagyarázta Zsófikának, hogy ezek a szörnyű öregek szegény gyermekek, a mostoha anyatermészet által kitett árvák, akiket sajnálni és szeretni lehet, mégpedig a gyöngéikkel együtt, mert ezek a gyöngék a halálos ítéletük pecsétje.

Az apátot minden nap látta az asszony, de nem tudott vele beszélni. Pedig az ernyedés óráiban jól esett volna, ha valaki, aki belelát a lelkébe, segítségére siet.

A pap azonban óvakodott attól, hogy rátegye a kezét Zsófika hajójának kormányára. Alkalmat szerzett neki, hogy megbírkózzék az Úr angyalával, de beavatkozni nem mert a harcba. Ezt mindenkinek magában kell végigküzdenie. Ő nem veszi a lelkére, hogy Zsófikát akár csak egy órával is tovább tartsa a menházban, mint ahogyan azt az asszony lelke sugallja.

Reggeli istentisztelet után szokott megjelenni és rendesen egy-két órát töltött a súlyosabb betegek mellett. A nem-katolikusokat is fölkereste és ilyenkor azt

szokta mondani : nem mint pap, hanem mint jóbarát jöttem.

Az apát mellett Várday Gyula is gyakori látogatója lett a menháznak. A bárónő ugyan megmondta neki, hogy felesége csak szerdai napon fogadhat látogatót, Gyula azonban a legközelebbi hétfőn már megint becsöngetett a kapun, azt mondta azonban, hogy nem Zsófikához, hanem a főnökasszonyhoz jött. Nem kellett elutasítástól félnie, mert néhány zsák szabolcsi burgonyát hozott ajándékba, a menház pedig nagyon is rászorult az ajándékokra.

A rákövetkező héten megint tilos napon jelentkezett és ezúttal egy hektoliter sajátterméső vörösbor volt a törvényszegés enyhítő körülménye.

Ezentúl úgy járt ki-be, ahogyan a kedve tartotta, igaz azonban, hogy mindig hozott ajándékot és a menháziak közül senkit sem vitt rá a lélek, hogy elkedvetlenítse a bőkezű házibarátot.

Az ő könnyed és közvetlen modorával megkedveltette magát az egész házzal, éppen csak az egy Blovitzcal nem bírt. Az ócskavasas sötét gyanakodással kísérte Várday minden lépését és meg volt róla győződve, hogy mindebből még valami nagy disznóság fog kisülni, «mert az az ember nem bolond, hogy semmiért hordjon ide annyi drága ennivalót».

Gyula vendégszereplésének meglett a várt hatása : Zsófika körül enyhébb lett a levegő. A bárónő is, miután most már kénytelen volt elhinni, hogy az aszszony nem tartozik az «unatkozó hisztérikák« gyülölt felekezetéhez, fölhagyott a szekaturáival és áttért a szigorú, de igazságos főnökasszony szerepére.

Elkövetkezett az őszi esőzés ideje, a nap hetekig

nem mutatta magát az égen, a menház lakóinak még a lelkük is didergett, és ekkor előállott a halál vonata és elvitt néhányat a váróteremben unatkozók közül.

Az első utas, aki elköszönt ettől a nyirkos világtól, az öreg Zsótár volt. Pénteken még arról beszélt, hogy új díszmagyart kellene csináltatnia és szombatra már kétoldali lett a tüdőgyulladása. Néhány napig elkeseredetten védekezett a rettenetes Nagyúr ellen, de azután egyszerre ellenállás nélkül beleomlott a szürke, puha semmibe.

Mielőtt elment volna, az üres, pufók kisdedarcára visszatért az értelem kifejezése. Azt mondta Zsófikának: «Ön olyan, mint a szegény leányom volt». És az aggastyán tiszta tekintetével nézett rá.

Megüresedett ágyát az öreg Vincze örökölte, aki érelmeszesedésben és asztmában szenvedett. Blovitz két botja haragosan kopogott fel-alá a lépcsőn, az öreg a fölháborodástól lángolva dobálta a lábait, közbe esküdözött, hogy ilyen panama még sohasem volt a világon, azt a mihaszna Vinczét protekcióból vették föl a menházba, mert hiszen kutyabaja, a kis érelmeszesedését csak nem lehet betegségnek nevezni, ami pedig az asztmát illeti, ennyi mindenkinek van belőle.

A «vén szimuláns» azzal válaszolt Blovitz vádjaira, hogy hamarosan ő is elment a szegény Zsótár ügyvéd után. Nagyon nehéz elmulása volt, agóniája rettenetesen sokáig elhúzódott, az öreg úr semmiképpen nem akarta itthagyni a szenvedések hazáját. Egész idő alatt kétségbeesetten fogta Zsófika kezét és azt hitte, hogy az édesanyja keze. Midőn végül mégis összecsapott feje fölött a fekete oceán, Zsófika már beteg volt az izgalomtól és a kimerültségtől.

Ez különben is szomorú tél volt. Alig esett valami hó, a kék eget nem lehetett látni, örökké szürke esőfelhők beláthatatlan csordái loholtak a város fölött, olyan mélyen, hogy a hasukkal szinte horzsolták a menház alacsony kéményeit. Az udvar megtelt sötétséggel, és didergéssel. És mindenütt nyomorúság, betegség, halál.

Karácsonykor megérkezett Gyula, akit az öregek már gyermekes türelmetlenséggel vártak. Egy jókora fenyőfát küldött előre. A főnökasszony fanyar arcot vágott, de Várday azzal derítette föl, hogy a karácsonyfadíszt is magával hozta. A háború kitörése óta nem volt karácsonyfájuk.

Az asszonyok fölcicomázták a fát, azután körülrakták a nyirvárdai kincsekkel. Mindenkinek jutott a füstölt szalonnából, a disznósajtból, édesborból és a Tálasné cukros süteményéből. Még egy zsák diót is hozott Gyula, hogy legyen mivel kártyázni.

Az öregek Zsófika titkos jegyzéke szerint különféle apró ajándékot is kaptak, ki pipadohányt, ki pápaszemet, botot vagy papucsot.

Blovitz házisapkát és gumitalpat a kopogó botjára. A sapkát azonnal a fülére húzta, egyhamar nem is vette le többet, különben pedig egész este vasvillaszemekkel nézte az öreg Vizaknait, akinek finom gyapjúujjas és teveszőrtakaró jutott.

Várdayt megijesztette a felesége fáradt színe. Úgy találta, hogy igen lefogyott. Sajnálta és szerette most ezt az asszonyt, akit egy ismeretlen hatalom ismeretlen utakon hajszolt előre, de azért nem mondta ki azt, ami a nyelvén volt és Zsófika hálás volt a tapintatos hallgatásért.

Újévkor Klára asszony látogatta meg a leányát. Azt mondta, búcsúzni jött, mert elhatározta, hogy egypár hónapig mégis Münchenben fog lakni. Bécsig második, onnan tovább harmadik osztályon fog utazni, mert amióta megismerte papi végrendeletét, valóságos takarékossági görcs vett rajta erőt, hogy szinte már a kenyeret is sajnálta magától.

Münchenben persze nem a megálmodott palotaszerű házban, amelynek üvegteteje és két lámpása lett *volna* a kapu mellett, hanem valami jutányos polgári penzióban fog szállást venni.

Zsófika éppen ebédet vitt a betegeinek és mikor Klára asszony meglátta a durva nagy vászonkötényével, a fatálcán párolgó csészékkel a föltartott tenyerén, azt mondta a főnökasszonynak, hogy *ezt* az édesapjától örökölte a leánya. Klára mindig tudta is, hogy leánya előbb-utóbb ide fog jutni, mégpedig azért, mert sohasem hallgatott az édesanyjára, hanem a maga feje után ment, miként a boldogult Csetkó is tette. Nem mondta ugyan, de szavaiból sejteni lehetett, hogy Csetkó papi, ha alkalmazkodott volna felesége életelveihez, ma is élhetne még, egészséges és boldog ember lehetne.

Egyben különben igaza volt Klára asszonynak: Zsófika *ezt* csakugyan az édesapjától örökölte. Az ő egész életét betöltötte a szívós és elkeseredett harc, amely vérének apai és anyai sejtjei közt folyt és midőn idemenekült a menházba, tulajdonképpen az anyja elől szökött, hogy végleg az apja leánya legyen.

A tél olyan hosszú volt, mintha sohasem akarna már véget érni. Olyan hosszú, hogy Zsófika nem is hitt többé a tavaszban. Különben is elvesztette vala-

hogyan érzékét az idő iránt, mintha itt született volna a menházban és itt is kellene meghalnia, az emlékek pedig, amelyeket a külső világból magával hozott: lázas álmok kúsza képei.

Egy verőfényes reggel azonban fehér kis pillangó libegett végig az udvar fölött, azután rigó repült a szőnyegporoló állványra és énekelni kezdett. Kissé éles hangon fütyülte az ő együgyű dalát, rigószokás szerint meg-megismételte a nehezebb futamokat, mint valami nehézfejű parasztsuhanc, mikor furulyázni tanul.

Anna nővér egy kis ládát hozott ki a napfényre, a ládában fekete föld volt és abból zöld lándzsahegyek bujtak ki. Azt mondta: tulipánok, és mindenki megcsodálta.

Az öregek pedig az emeleti folyosón sütkéreztek és pislogva néztek föl a kék égre, ahol fényes fehér felhők sétáltak. Hát mégis csak kitavaszodik megint?

Várday érdekes híreket hozott Szabolcsból. Virágoznak a mandulafák, megjöttek a fecskék, az orgonavirág is nyílik már és tegnap gólyapár sétált a réten . . .

Húsvétra tündöklő szép idő lett. Várday is megjött, két bárányt hozott az öregeknek, egyébként azonban nem volt húsvéti kedvében. Egész nap ott lábatlankodott a menházban, de alig beszélt valamit, mindig Zsófikát kereste a szemével és olykor olyan haragosan nézett rá, mintha meg akarná ütni.

Alkonyatkor, mielőtt lefektették volna az öregeket, azt mondta neki az asszony, most már menjen Isten hírével.

— Holnap is itt kell maradnom a szecskavágó miatt és nem tudok este mit kezdeni, — békétlenkedett Várday.

— Hiszen vannak pesti barátaid!

— Elhagytam valamennyit. Amióta itt vagy a menházban, egyiket sem láttam.

A Zsófika szemébe nézett és hozzátette:

— Becsületemre!

Már indulóban volt, de azután megint visszafordult és félvállról odavetette, mintha most jutott volna csak eszébe:

— Velem jöhetnél a vendéglőbe, hogy egyedül ne legyek!

Zsófika olyan hevesen tiltakozott, mintha valami tisztességtelen ajánlatot tettek volna neki. Várday meg elment és úgy becsapta maga után a rozoga nagy kaput, hogy ijedtében ugrott egyet a régi ház.

Azon az éjszakán keveset aludt az asszony, gondolataiban egyre a várdai fecskéket látta, amint párosan ott ülnek az ereszcsatornán és végnélküli históriákat csevegnek egymásnak.

Várday akkoriban keveset mutatta magát a fővárosban. Vagy orrolt, vagy csakugyan nagyon elfoglalta a gazdasága. Aratás után megint megjelent. Arca csokoládészínűre sült a napon, még a füle mögött is cinóbervörös volt a bőre, a szeme pedig ragyogott, mint a villanylámpa.

Azt mondta, a termés nem volt valami különös, de azután babonás félelmében hozzátette: Hiszen csak ennél rosszabb ne legyen soha!

— Mért jársz ilyen kopottan? — förmedt rá Zsófika.

Gyula vállat vont.

— Kinek öltözzem? Minek?

A burberryje csakugyan színehagyott volt, de

Várday érthetetlen módon a legrosszabb ruhában is elegáns ember benyomását tette.

Mikor egy pillanatig négyszemközt volt Zsófikával, rögtön megtámadta :

— Mondd, kérlek, a feleségem vagy te, vagy nem ! ?

— Szegény Vizaknai bácsi rosszul van, — mondta az asszony.

Szerencséje volt, hogy Anna nővér bejött és kiszabadította kényes helyzetéből.

Július tűzlángjai erős szövetségesei voltak Gyulának, mert állandóan a lepkejárta várdai rétek és a rigófüttytől hangos jegenyefasorok felé csalogatták Zsófika képzeletét.

Ha az udvaron öntözték a gyepet, akkor a víz csobogása a honi csordakutat, ha meg véletlenül virágillat ütötte meg az orrát, az a várdai kertet juttatta eszébe.

Július végén hirtelen meghalt Vizaknai bácsi. «Szép halála volt», mondták elismerés hangján, de nem minden irígység nélkül az öregek. Éjjeli álmában halt meg és még a paplanja sem gyűrődött össze a tenyere alatt.

Blovitznak két új lakótársa lett, egy vak ember és egy súlyos vesebajos. Az utóbbi sokat köhögött éjjel, amiből az ócskavasas azt következtette, hogy tüdővészes és ez jó alkalom volt neki, hogy a belügyminiszterhez és a tiszti főorvoshoz küldött följelentésekben tiltakozzék «a veszedelmes fertőző betegségnek a menházba való behurcolása ellen».

Július utolsó éjszakáján juhokat tereltek el a menház előtt ; mikor Zsófika, aki álmatlanul feküdt az ágyában, a nyitott ablakon át meghallotta a kolomp

szavát, egyszerre könnyes lett a szeme, szíve pedig megtelt édes és fájdalmas honvággyal.

Másnap reggel misét hallgatott a kápolnában. Istentisztelet után még ott maradt, beszélni akart az apáttal.

A papnak hasonló szándéka lehetett, mert egyenesen eléje jött.

— Mi hír az uráról? — kérdezte.

— Régen nem láttam, de azt hiszem, holnap itt lesz.

— Levelet írt önnek?

— Nem, én telegrafáltam neki.

— Hogy jöjjön önért?

— Azt.

— Magam is azt akartam tanácsolni.

Egy másodpercig hallgatagon állottak szemben egymással. Azután megszólalt az asszony:

— Ha nem látnám többé a főtisztelendő urat —

— Isten áldja meg, asszonyom. Tartsa eszében: nemcsak a szenvedés és halál, — az ifjúság és napfény is Isten ajándéka.

Másnap csakugyan megjött Várday.

Ragyogó arccal lépett az udvarba.

— Hol a feleségem?

Az egész ház összegyülekezett, mikor Zsófika elbúcsúzott. Gyula úgy emlékezett, hogy a főnökasszony szemében is könnycseppet látott. Csak Blovitz nem mutatkozott, ő rosszkedvűen krákogott szobája homályában. Később azt mondta Anna nővérnek:

— Tudja, mit gondolok? Azok nincsenek is megesküdve egymással! Nem látta, milyen szemekkel nézte az a Várday a nőt? Nekem is volt feleségem,

még ma is él, az angyalföldi intézetben van, de én sohasem néztem rá úgy. Én egyáltalában nem néztem rá.

— Blovitz, van magának Istene ? — támadt rá a nővér.

— Nem, én atheista vagyok, — mondta szárazon az ócskavasas.

Azok, akikről beszéltek, akkor már szemben ültek egymással a vasúti kocsiban. Zsófikának még könnyes volt a szeme a búcsúzástól. Nem baj, gondolta magában Gyulus, nem baj, némelyik kiszabadult rab is sajnálja a fegyházat. Egypár hét mulva úgy fog minderre visszagondolni, mint egy ködös álomra.

Arról kezdett beszélni, ami az asszony mellett leginkább érdekelte : Várdáról.

— Majd meglátod, milyen szép minden ! A házban azonban rendetlenséget fogsz találni, ott most kőművesek dolgoznak . . .

— Átalakítás ? — kérdezte Zsófika.

— Igen, — a hálószobákat áthelyeztem a keleti oldalra, hogy reggeli napot kapjanak, a te régi hálószobádhoz pedig hozzávettem a fürdőszobát és a fekete kamrát és nagy könyvtárszobát csináltam . . . Nem tudom ugyan könyvekkel megtölteni, de majd térképeket és vadászfegyvereket akasztok az üres falakra . . . mert az pipázó is lesz . . .

— Szép lesz, — mondta Zsófika, de aztán hozzátette : — Én miattam minden a régiben is maradhatott volna . . .

— Én mégis azt gondoltam —

Zsófika mosolygott.

— A fekete kamra ? Barátom, én sok fekete kam-

rában laktam azóta és megbékültem a halállal és a halottakkal . . .

Várday attól félt, hogy kiérzik hangjából a megindultsága, azért inkább nem szólt semmit. Nem szólt semmit, csak megfogta Zsófika kezét és nem is eresztette el többet.

Az asszony is hallgatott. Aranyos gondolat-felhők vonultak át az agyán. Ni, nem különös ez ? Ez a nagy, erős legény, aki a kezemet fogja, az én férjem, igen, az én férjem, és én vagyok a felesége és most hazamegyünk Nyirvárdára és ma este már otthon leszünk.

Ennyi minden történt már a vasúton, pedig a vonatjuk most szaladt csak ki a budapesti üvegcsarnokból. Újszerkezetű mozdony vontatta, gigántikus gép, amely úgy lihegett, mint a tüzes sárkány és olyan símán és könnyedén mozgott, mint a szálló tündér.

Mikor kiértek a csarnok derengő félhomályából, az augusztus vakító arany fényözöne fogadta őket.

VÉGE.

HERCZEG FERENC

A CSEREBŐRŰEK

ELBESZÉLÉS

B U D A P E S T
SINGER ÉS WOLFNER IRODALMI INTÉZET R.-T.
KIADÁSA

Fenntartunk minden jogot, a fordítását is.

Copyright by Singer & Wolfner, Budapest.

43851. — Budapest, az Athenaeum r.-t. könyvnyomdája.

Előszó.

A Jupiter bolygón történt, a fehér világfilozófia uralkodásának nyolcszázötvenedik esztendejében. (Egy jupiteri esztendő négyezerháromszázharminckét nap.)

— — — — — — — — — — —

Mielőtt rátérnénk elbeszélésünk tulajdonképpeni tárgyára, tisztába kell jönnünk a fehér világfilozófia fogalmával, amelynek a Jupiter lakói oly nagy fontosságot tulajdonítanak, hogy keletkezését új időszámítás kiinduló pontjául vették.

Míg a földnek nevezett kis bolygón az eszes lényeknek csak egy faja él és uralkodik : az ember, — addig amaz óriás világtesten kétféle, szervezetére és életfeltételeire nézve egymástól teljesen különböző állatfaj tette meg azt a sokszázezer éves utat, mely az ősi plazmától a sokszervű és öntudattal bíró lényig vezet. Párhuzamosan, de különböző életfeltételek közt fejlődött a Jupiter-lakók két faja és fejlettségük tetőpontjára érve, annyira különböztek egymástól, mint a földi állatok közt a madarak az emlősöktől. Nevüket emberi nyelven nem tudnám kifejezni, azért egyszerűen vörös lényeknek és fehér lényeknek fogom őket nevezni.

A fehér lények növényevők és szárnyuk van. Gyöngéd testalkotásúak és békés hajlamúak. Az erőszakoskodástól és az öldökléstől már természetüknél fogva is irtóznak, de a szellemi munka terén óriás erőkifejtésre képesek és a Jupiter egész civilizációját ők alapították meg. A Jupiter lakóinak mindenkor ők alkották túlnyomó többségét.

A vörös lények elenyésző kisebbségben vannak. Húsevők és repülni nem tudnak. A természet gyilkolásra alkalmas szervekkel látta el őket és ideges hiúsággal és szilaj harci kedvvel töltötte el egész valójukat.

Csodálatos, de való, hogy ezek a szilaj és buta húsevők évszázadok óta uralkodó kasztot alkottak a Jupiteren, mely kegyetlen rabságban tartotta a növényevőket. Repülni nem tudtak és ostobák voltak, de azért a röghöz kötöttek mégis korlátlan hatalommal uralkodtak az éteróceánban csapongó alattvalóik felett, mivel a Jupiteren az a különös ősi hit élt, hogy a ragadozók nemesebb eredetűek, mint a békés növényevők.

A vörös lények még ősi időkben felosztották maguk közt a bolygó felületét, s az ilyen földrészeket birodalmuknak nevezték. Sőt felosztották maguk közt a türelmes növényevőket is, akiket alattvalóiknak neveztek. Birodalmuk határát fehér rabszolgáikkal őriztették, akikkel minden munkát végeztettek és akiket — bár békés hajlamúak voltak — gyakran véres háborúkba vezettek egymás ellen.

A húsevők uralkodásának idejében — mely idő a Jupiter történetének legszomorúbb korszaka volt — a szenvedélyek, a hiúság és a vad ösztönök uralkodtak a bolygón. Az uralkodó faj idővel a saját érdekében

annyira összezavarta a fogalmakat, hogy például a repülést alantas tehetségnek, a gondolkozás munkáját pedig megbecstelenítő és nemes lényhez nem illő foglalkozásnak tekintették. Erényszámba ment azonban az idegen organizmusok megsemmisítése és aki tömeges gyilkosságokat követett el, azt félistenként tisztelték.

Elvétve megesett, hogy az elgyötört növényevők egy része lázadásba tört ki. Ezek a fellázadt növényevők gyors szárnycsapásokkal a magasabb légrégiókba menekültek, ahová repülni nem tudó uraik nem követhették őket. Mindig akadtak azonban szárnyas rabszolgái a zsarnokoknak, akik fegyveresen üldözőbe vették szabadságszerető testvéreiket és végrehajtották rajtuk a lázadókat sujtó kegyetlen ítéletet. Igy tehát a Jupiteren a levegő sem volt szabad.

Körülbelül kilencszáz jupiteri esztendővel ezelőtt történt, hogy a növényevők közt egy próféta támadt, aki prédikálva bekalandozta az országokat. A szegény rabszolga fia merész igéket hirdetett : az összes Jupiterlakók egyenjogosságáról beszélt, testvéri szeretetre és alázatosságra buzdítván a húsevőket és növényevőket egyaránt. A fehér próféta tanítványai napról-napra szaporodtak, a húsevők pedig, akik hatalmukat féltették, azzal akarták elejét venni a fenyegető veszedelemnek, hogy irtóztató kínok közt kivégeztették a prófétát.

A profétát megölték, de az igét nem tudták elnémítani. A tanítványok légiói hirdették az új tanítást, a mártirok patakzó vére fanatizálta a tömeget és húsz esztendővel a próféta halála után lángot vetett a szikra és kitört az a rettenetes forradalom, amely véres tűzvészként lobogta körül az egész világtestet. A húsevők

és növényevők élet-halálharca volt ez, két ellenséges faj ősi gyűlöletének mérkőzése, a létért vívott titáni küzdelem.

A hatalmuk tudatára ébredt növényevők kezdettől fogva előnyben voltak és a mérkőzés csakhamar irtó háborúvá fajult. A növényevők zászlójukra írták az élet jogát, melynek első pontja így szólt: Aki öl, meghal! Az életfeltételeikben megtámadott húsevők a kétségbeesés dühével védték magukat. Irtóztató hajtóvadászat tombolt végig a világon, a detronizált húsevő dinasztiák egymásután elpusztultak. A fanatizált növényevő szekták folytatták az irtás munkáját és kiírtották az alsóbbrendű húsevőket is, a Jupiter őserdeiben és vizeiben tanyázó ragadozókat.

Mikor elkészültek a pusztítás véres munkájával, szervezkedésnek láttak, megvetvén az új világrend alapját a régi világ véres romjain. Az új világrend alaptörvénye és vallása a meghalt próféta tanítása lett, az úgynevezett fehér világfilozófia, mely minden élő organizmus szent és sérthetetlen voltát proklamálja. Az alaptörvény közös szervezetbe foglalta a Jupiteren élő összes lényeket, a társadalom védelmében részesítvén az alsóbb fajú növényevőket is, mint a gondolkozó lények kiskorú testvéreit.

Az örök béke korszakával beköszöntött a Jupiteren a rohamos haladás kora is és a Jupiter lakói csakhamar oly tudományok és tapasztalatok birtokába jutottak, amelyekhez hasonlókról más bolygókon csak évezredek után fognak hallani.

E rövid történeti visszapillantás után rátérhetünk elbeszélésünk tulajdonképpeni tárgyára.

— — — — — — — — — —

A fehér világfilozófia uralkodásának nyolcszázötvenedik évében történt, hogy a csillagászati eszközök előállításában nagyfontosságú találmányokat tettek. Az újszerkezetű messzelátók meglepő felfedezések eszközévé lettek és a felfedezések — melyek a naprendszer többi bolygóinak szerves élete körül forogtak — átalakító befolyással voltak a Jupiter lakóinak egész világnézetére. Egy tudós agg növényevőé az érdem, hogy először adott hírt földijeinek a Földnek nevezett bolygó szerves életéről.

A tudós felfedezte, hogy a Földön magasabbrendű szerves lények tanyáznak és megfigyelte a lények érdekes életszokásait is. A tudós számos éjszakát áldozott csillagászati tanulmányaira és ezek eredményét vázlatos naplójegyzetekbe foglalta.

Megismertetjük olvasóinkkal a naplójegyzeteket, melyek a földi lakók felfedezéséről szólanak.

A tudós naplója.

Első éj.

Érthető izgatottsággal kerestem fel ma este obszervatóriumomat, mert sejtettem, hogy a mai éj újabb fontos felfedezéssel fogja gazdagítani a csillagászat tudományát. Ma akartam ugyanis kipróbálni új messzelátómat, melyet a Földnek nevezett bolygó szerves életének megvizsgálása céljából szerkesztettem. Az őseinktől átöröklött babona, hogy a Jupiter a világegyetem életének középpontja, megrendült, amióta csillagászaink meggyőztek bennünket arról, hogy a szomszédos csillagokon is viruló életet fakasztott

a Világszellem termékenyítő akarata. A Földről azonban, erről a távoli bolygóról, mely vörösfényű kis csillagként vonul át égboltozatunkon, eddig csak igen hiányos fogalmaink voltak.

Engem már régóta foglalkoztatott a földi élet problémája. Ez a golyó háromszázkilencszer kisebb a Jupiternél. Felületének legnagyobb részét víz borítja, szárazföldjének formációja szaggatott, nyers, mondhatnám kezdetleges. A Föld külső képe után ítélve ama feltevésből indultam ki, hogy a Föld lakói vízi állatok, legjobb esetben hüllők.

E kérdést akartam mindenekelőtt tisztázni, midőn messzelátómat ráirányítottam a Földre. Megcsavartam néhányszor az igazgató csapot és a titokzatos bolygó tengereivel, kontinenseivel és sötét hegycsoportjaival, mint élesen megvilágított, óriás tányér lebegett előttem. Találomra kikerestem a legérdekesebb alakú kontinens közepén egy helyet — egy jókora tavat láttam, lejtős partvidékkel — és újra megforgattam a csavart.

Boldog izgalom fogott el : a Föld most szinte elérhető közelben volt hozzám és én a problematikus földlakók keresésére indulhattam. Csodálatos színű, idegen formájú növényeket láttam, sudár nyélen bólongató lombóriásokat, melyek mozdulatlanul sorakoztak egymás mellé. Lassan körbe mozgatván a gépemet, nagy területet kalandoztam be a szememmel. A hullámos lejtőkön buja lombtengert láttam, verőfényes tisztásokkal és árnyékos zugokkal, — a rengeteg fölséges mozdulatlanságát azonban élőlény nem zavarta meg.

Később megint a tó partjára kezdtem figyelni, egy fehér földnyelvre, melyet csillogva söpörtek végig

a kristálytiszta hullámok. És a rengő hullámokból váratlanul felbukkant, megjelenésével megremegtette egész valómat, a probléma keresett megoldása — a földlakó!

A Jupiter lakóinál tizszer kisebb... Fekete teste és finoman esztergályozott, fehér tagjai vannak, melyeknek puha bőrén meleg, rózsás verőfény tör át... Testének felső része nemes oválban végződik, melyet ércfényű hajsörény borít... Az alsó két végtagja hófehér, a felső gömbölyű és hihetetlen finomságú tapogató nyulványokban végződik.

A titokzatos lény pihegve himbálódzott a tó tükrén és láthatóan kedvét lelte a hullámok játékában. Valami csodálatos harmónia volt a mozdulataiban, valami erőteljes bűbáj, mely — a nálunk már kihalt — nemes ragadozókra emlékeztetett. Le-lebukott a víz alá, újra felmerült, majd fürgén a habok közé csapott, hogy a tajték sziporkázva loccsant szét... (Alkalmasint eleségre vadászott!) Azután hosszában kinyúlt, a hátára fordult, barna sörénye alól pedig két mélységes tekintetű, sötét szem pillantott felém...

Te pihegő, névtelen porszem, aki elhagyottan lebegsz a tér végtelenségében, — a felfedező jogával élve, ezennel nevet adok neked, legyen a neved: Talány.

Már feljogosítva éreztem magamat annak a megállapítására, hogy a földlakók víziállatok, midőn nem kis meglepetésemre Talány kijött a vízből és keskeny nyomokat hagyva maga után a puha talajon, egy négyszögletű, különös alkotmány felé ment, melyet csak most vettem észre a tó partján. (Az igazsághoz

híven feljegyzem tehát, hogy a földlakók hüllők, akik mesterségesen épített odukban élnek.)

Jó ideig bennmaradt odujában, azután újra megjelent és akkor oly változást vettem észre rajta, amelyet lehetetlennek tartottam volna, ha a saját szememmel nem látom : Talányon most már más bőr volt ! Az előbb fekete volt a teste, most lángvörös. Az első bőre szorosan hozzásimult az idomaihoz, most felül bő, középen szűk és alúl lobogó bőrt viselt.

A különös tünemény megfejtését megkísértem a következő hipotézissel. A földlakók testén az időjárásnak megfelelően, védő bőrréteg képződik, mely időszakonként lehámlik róluk. A lehámló bőrt gondosan elrejtik odvaikban és szükségükhöz képest újra magukra veszik, vagy mással elcserélik. Ez a különös processzus, mely annyira jellemző e teremtmények életszokásaira nézve, arra indított, hogy egész fajuknak a Cserebőrű nevet adjam.

Talány időközben találkozott a parton egy másik cserebőrűvel. Mivel biztosra vettem, hogy a ragadozó húsevők egy fajával van dolgom, kiváncsian vártam, harcra fognak-e kerekedni. A találkozás azonban békésen folyt le ; a két cserebőrű megérintette egymást nyúlványaival, azután együtt folytatták útjukat. A később érkezett jóval nagyobb és erősebb volt Talánynál, haja egyébiránt szürke volt. Oldalán valami fényes, hegyes szerszámot viselt, amelynek a rendeltetését természetesen nem ismerem, testéből pedig füstöt eregetett, amiért is a Füstölő nevet adtam neki.

Egy harmadik cserebőrű is hozzájuk szegődött. Füstölő láthatóan barátságosan fogadta, Talány azonban nem vett róla tudomást. Ezt a harmadik csere-

bőrűt Háromszeműnek fogom nevezni, egy különös és szembeötlő abnormitása miatt.

Mint fontos megfigyelést közlöm, hogy a cserebőrűeknek nincsenek szárnyaik s hogy ezért sohasem emelkedhetnek fel a levegőóceánba, mely bolygójukat körülhullámozza. Két alsó végtagjukkal nehézkesen előretolják magukat és ha egy-egy alsóbbfajú szárnyas földlakó repül el a fejük felett, fájdalmas irígységgel néznek utána.

A három cserebőrű időközben megállott egy nagy és szilárdan épített, soknyílású alkotmány előtt, melyet nagyszabású lakótanyának tartok. Füstölő eltünt a tanya bejáratánál és Talány egy időre kettesben maradt Háromszeművel. Ekkor különös és előttem megmagyarázhatatlan dolog történt a bokrok közt. Mondtam már, hogy Háromszemű és Talány eddig nem vettek tudomást egymásról; most azonban Háromszemű hirtelen megragadta Talányt két nyúlványával, oly erőszakosan, mintha össze akarná törni.. Talány pedig ütést mért Háromszeműre, úgyhogy az leejtette zsinórra erősített harmadik szemét... Mozdulataik, amelyek eddig oly harmonikusak voltak, most egyszerre szenvedélyesek lettek... A rövid küzdelem azonban rögtön véget ért, amint Füstölő megint kijött a tanyából. A három cserebőrű együtt folytatta útját békésen és csendesen, Talány és Háromszemű megint nem törődtek egymással, mintha semmi sem történt volna köztük.

Mielőtt a felkelő nap véget vetett éjjeli munkámnak, máris tisztában voltam magamban, hogy a Föld lakói húsevő hüllők, egyébként pedig társas lények, akik közül hárman egy-egy családi közösséget alkotnak.

Második éj.

A vakító fénysugár, melyet a távoli szemhatáron bolyongó árva csillag tegnap obszervatóriumomba küldött, megrendítő, szinte lesújtó hatással volt reám.

Ime: a mérhetetlen messzeségben, hol érzékeink csak szétfolyó, alaktalan ködöt sejtenek, viruló élettel és ízzó színpompával telt világ kering. Ama távoli, álomszerű csodahon lakói szintén örülnek az életnek és a napfénynek, sőt valószínű, hogy nekik is vannak sejtelmeik és gondolataik, melyek a Világszellem örök törvényeit kutatják.

Tegnap is izgatott voltam, de ma már lázas türelmetlenséggel vártam az alkonyt. Mikor azután a Föld, mely most már magnetikus erővel bilincselte magához gondolataimat, vörös tűzgolyóként felbukkant az éjszakai csillagkép alatt, elhelyezkedtem messzelátó gépemnél.

Nehogy az új benyomásoknak rámzuduló raja megzavarjon, elhatároztam, hogy egyelőre megzabolázom türelmetlenségemet és csak ama szűk földterületen folytatom kutatásaimat, melyet tegnap már bekalandozott a szemem. Az ott tanyázó cserebőrűeknek (főleg pedig Talánynak, Füstölőnek és Háromszeműnek) életszokásai után meg fogom állapítani az egész faj természetrajzát.

Tegnapi ismerőseimet keresvén, a tó sekély partján felette érdekes látványnak lettem szemtanuja. A vízben ugyanis a cserebőrűeknek egész raja bukkant fel. Láthatóan az arany verőfény csalta fel a hüllőket nedves elemükből. Vagy százan lehettek, akik lubickolva, bukdácsolva, hosszú láncba fogódzva, gyönyör-

ködtek a kristályhabok játékában. Volt köztük nagy és kicsi, termetes és vékony, hófehérbőrű és ráncos, — de olyan érdekes külsejű, mint Talány, egy sem volt a csordában. Mindazonáltal felette bizarr és fantasztikus látvány volt.

A földlakók, miután különös szokásukhoz híven megint bőrt cseréltek, egyenként és csapatosan kivonultak a szárazföldre, ahol alsó végtagjaikkal nehézkesen előretolván magukat, ide-odajártak a fák alatt.

Kétségtelennek látszik, hogy a cserebőrűek csak nappal mernek kimenni a szárazföldre, éjjel a vízben tartózkodnak, ahol mindenesetre könnyebben védekezhetnek a nagyobb ragadozók támadásai ellen. Azért — bár erről még nem bizonyosodtam meg — a kontinens belsejét lakatlannak tartom, míg ellenben a tengerek, tavak és folyók partján nagyobb cserebőrűkolóniák találhatók.

Meggyőződtem arról is, hogy igen helyesen neveztem el a különös lényeket cserebőrűeknek ; jellemző szokásuk — külső hüvelyüknek gyakori változtatása — igénybe veszi idejüknek egy igen tekintélyes részét. Talány például, akit csakhamar felfedeztem a fák alatt, a mai nap folyamán négyszer tetőtől talpig más bőrbe öltözött, ami annyira elváltoztatta külsejét, hogy alig tudtam újra megismerni. Nem értem még a tünemény okát, felteszem azonban, hogy az a Föld klimatikus feltételeiben rejlik. Ezt a hipotézisemet megerősíti az a tapasztalat, hogy valóban a leggyöngédebb termetűek — akik alkalmasint érzékenyebbek is az időjárás változásai iránt, — cserélik el leggyakrabban a bőrüket. Valahányszor Talány újabb és feltünőbb színű hüvelyben jelent meg a fák alatt, a többi cserebőrű közt mindig

mozgás támadt ; utána fordultak és összedugták a fejüket, mintha sajnálkoznának társuknak tökéletlen alkatán, mely mellett az újabb bőrcsere tanuskodott.

Érdekes, hogy a földlakók nemcsak váltogatják, de egymás közt valóban el is cserélik a bőrüket. Megfigyeltem egy hüllőt, aki egy újdonat újnak látszó, fekete bőrt vitt be egy lakótanyába. A tanya nagy világító nyílásán keresztül megpillantottam Háromszemű barátomat, akinek az idegen cserebőrű hajlongva átnyujtotta a bőrt. Háromszemű átvette a fekete hüvelyt, rögtön magára is öltötte, azt a fehér kis lapot azonban, amelyet a másik feléje nyujtott, nem akarta elfogadni. Az idegen erre megvakarta a fején lévő kagyló tövét és leverten távozott . . .

Töredékes megfigyeléseim sorában feljegyzem, hogy Háromszeműt később Talány és Füstölő társaságában a parton találtam, ahol lassan föl-alá haladtak a tömegben. Ez alkalommal megállapíthattam, hogy a cserebőrűek, ha egymással találkoznak, gyakran leveszik a fejüket borító kis födelet, miközben meghajolnak. Valószínűnek tartom, hogy az egyes családokat, vagy fajokat megkülönböztető jeleket a fejük búbján viselik és ezt meg-megmutatják egymásnak, hogy elejét vegyék az ellenségeskedésnek.

Arról is meggyőződtem, hogy a földlakók nem mind egyenlőrangúak. Vannak köztük előkelők és közönségesek, elsőosztályú és másodosztályú cserebőrűek. Az előkelők jobb karban lévő bőrt viselnek és csillogó ércláncokat ; őnekik — bárhová mennek is — készségesen nyit utat a tömeg, mely meghajlással és fej-födelének megemelésével tiszteli őket. Vannak aztán mások, akik lyukas és fakó bőrben járnak és

akikkel nem törődik senki. Ennek csak az lehet magyarázata, hogy a cserebőrűek nem mind egyforma szorgalmúak, hanem vannak köztük munkások és henyék. A munkások természetesen nagyobb tiszteletben és több előnyben részesülnek és ebből kiindulva azt következtetem, hogy az egész tóparti kolóniában Háromszemű a legmunkásabb cserebőrű.

Arra nézve, hogy a cserebőrűek hogyan közlik egymással kívánságaikat, többféle feltevésem van. Az egyik feltevés az, hogy szemgolyóik forgatásával, — amiben egyesek valóban bámulatos változatosságot fejtenek ki, — a másik, hogy felső végtagjaik nyúlványainak mozgatásával. Meglehet különben, hogy a különböző fajok (mert kétségtelennek tartom, hogy a tóparti kolóniában több faj keveredett össze), különböző módon értetik meg magukat.

Egy igen érdekes és a cserebőrűek kultúrális állapotára felette jellemző megfigyelést tettem még az éj folyamán. Végignéztem ugyanis a földlakók istentiszteletét.

Azt a benyomást nyertem, hogy a cserebőrűek napimádók, amit bolygójuknak a naphoz való közelsége magyaráz meg. Vallásos kultuszuk, melyet a szabad ég alatt tartanak meg, gyepes réten : a naprendszer bolygóinak járását szimbolizáló naív misztérium. A kultusz azzal kezdődik, hogy többen ütőlapáttal a kezükben, szembe állanak, aztán a planéták alakjára formált golyókat röpítenek a nap felé. A nézők látható izgatottsággal figyelnek a ceremóniára, amely alkalmasint jövendőmondással van egybekötve. (Valószinű, hogy a repülő golyó által leírt ívek számából vonnak következtetéseket a jövő eseményeire.) Felette érdekelt,

amikor a napkultusz két papjában megismertem Talányt és Háromszeműt. Jóideig fáradhatatlan buzgalommal forgatták az ütőlapátot. Talány a húsevőket jellemző puha, de tüzes gráciával mozgott, miközben szép szemében kigyúlt a fanatizmus tüze . . .

E vad, de érdekes szertartás, mely elég különös világításban tünteti fel a cserebőrűek művelődési viszonyait, azt a hitet ébreszti bennem, hogy az egész tóparti kolónia tulajdonképpen csak nagyobb szabású papi telep, talán éppen a nap bálványának szentelt hely, ahol kiváltságos cserebőrűek (akiknek sorában Talány, Háromszemű és Füstölő előkelő helyet foglalnak el) vezetik a bálvány-kultuszt.

Ezt nem tényként, hanem hipotézisként említem, amelyet azonban megerősíteni látszik egy másik adat is. Füstölő ugyanis a mai nap legnagyobb részét olyan foglalkozás közben töltötte, amely szintén nem lehet egyéb a babonaság egy neménél. Három társával az egyik lakótanya előtt ült, egy kerek alkotmány mellett, amelyre apró, színes lapokat dobáltak. Ezek a lapocskák barbár karakterekkel vannak befestve. Összekeverik, szétosztják maguk közt a lapokat, azután bizonyos kombináció szerint egymásra rakosgatják. Bizonyos, hogy az említett varázslapok véletlen csoportosulásából következtetéseket vonnak a jövő mélyében szunnyadó eseményekre. Bámulatos kitartással végezik munkájukat, néha nagy izgatottság vesz rajtuk erőt, amit nyúlványaik élénk mozgatásával árulnak el.

Mikor a nap magasabbra emelkedik a föld szemhatára fölé, a cserebőrűek legnagyobb része bevonul az odukba. Az egyik tanya nyitott szelelőlyukain keresztül megfigyeltem Talányt, aki komoly munkásságba

merült. Egy háromlábú nagy gépnél ült és fehér kéznyúlványaival mozgásba hozta annak billentyüit. Mindenesetre erőgyüjtő gép (hogy villamos-e, vagy mágneses, azt nem tudom), amelyben felhalmozzák és megőrzik a házimunkákra szükséges energiát.

Füstölő akkor még mindig a varázslapok rakosgatásával volt elfoglalva, Talány azonban még sem volt egyedül, mellette volt a családi közösség harmadik tagja : Háromszemű.

Az utóbb említett hüllő időközönként azt a benyomást teszi a szemlélőre, mintha határozott ellenségeskedéssel viseltetnék Talánnyal szemben. Ellenséges érzületének azonban csak olykor enged szabad folyást, ha Füstölő, aki a hármas közösségben láthatóan a rendfenntartó elemet képviseli, távol van. Most is azon volt, hogy a szorgalmas Talányt megakadályozza munkájában és midőn erőszakkal átfogta, el is érte a célját.

E pillanatban már alkonyba borult a föld, a Jupiteren hajnal pirkad és nekem mára abba kell hagynom érdekes munkámat.

Még egy pillantást vetek a tóparti cserebőrű telepre és látom Talányt és Háromszeműt, akik a tanya lapos födelén állva, érdeklődve nézik a Föld kis holdjának járását. Alkalmasint csillagászati tanulmányokkal foglalkoznak. Füstölő még mindig a varázslapokat osztogatja nagy buzgalommal.

Midőn összefoglalom ma szerzett tapasztalataimat, felvetem magamnak a kérdést, vajjon eszes lényeknek nevezhetők-e a cserebőrűek ?

E töredékes megfigyelések során, amelyeknél inkább a véletlen vezetett, mint a rendszeresség, az a feltevés

erősödött meg bennem, hogy a cserebőrűek gondolkozó lények, de nem nevezhetők eszeseknek a szó jupiteri értelmében, amennyiben ösztöneik és szenvedélyeik nagy befolyással vannak rájuk. Eszerint tehát féleszű lényeknek nevezhetnők őket.

Harmadik éj.

A mai éj folyamán azt a kellemetlen tapasztalást kellett tennem, hogy a Földön, éppen a tóparti kolónia tájékán, sűrű fekete felhők gomolyognak, amelyek felette megnehezítik a munkámat.

A mai éjszaka legnagyobb része tehát várakozásban telt el és ha az étherben úszkáló fekete szörnyetegek félre is vonultak rövid időre, a finom ködfátyolon keresztül csak gyöngén megvilágított és fantasztikus képeket láthattam. Mindazonáltal sikerült ismereteimet több igen becses adattal gazdagítanom.

A cserebőrűeknek vannak ellenségeik és barátaik is. Most már bizonyos, hogy a földön a cserebőrűek mellett magasabb fejlettségű lények is laknak, még pedig négylábúak, akik harcban állanak a kétlábú hüllőkkel. Láttam a tóparti telep határában egy öldöklő szarvakkal felfegyverezett négylábút, aki egy megkötözött cserebőrűt fogságba hurcolt. A boldogtalan, úgy látszik, egyedül kimerészkedett a mezőre, ahol aztán négylábú ellensége meglepte.

Az ilyen esetek igen gyakoriak lehetnek, mert négy más szarvatlan, sörényes fenevad a foglyul ejtett cserebőrűek egész csapatát hurcolta maga után egy elmésen szerkesztett, gördülő alkotmányon. (Ez az alkotmány

is eléggé bizonyítja, hogy a négylábúaknak meglehetősen fejlett kultúrájuk van.)

Alkalmasint távoli vidéken laknak, a hegyeken túl eső rónaságon, ahonnan csapatosan be-betörnek ősi ellenségük országába, akit nyilt küzdelemben legyőznek, vagy lesből megrohanva foglyul ejtenek. Meglehet, hogy rabszolgaságba hurcolják, de van egy ennél borzalmasabb lehetőség is, hogy felfalják!

A közbiztonság ily szomorú állapota mellett érthető, hogy a cserebőrűek csak tavak és folyóvizek partján építik fel telepeiket és hogy az éjszakát rendesen a vízben töltik. Még ennyi elővigyázat mellett sem tudnak sikerrel védekezni a négylábúak támadásai ellen.

Van a négylábú földlakóknak egy kisebb faja, mely szövetségben és barátságban él a cserebőrűekkel. Közös tanyákon laknak velük és úgy látszik, hogy hivatalt is viselnek, ami által nagy tekintélyre tesznek szert, mert láttam egyes ilyen négylábúakat, akiket véletlen találkozásuk alkalmával tisztelettel, sőt hódolattal üdvözöltek a cserebőrűek. Még Talány sem tett kivételt, pedig láthatóan igen magas rangot visel a földlakók közt.

Ha vannak a cserebőrűeknek ellenségeik, akik zsarnokoskodnak felettük, másrészről nem hallgathatom el azt az elszomorító tényt, hogy az alsóbbrendű földlakókkal szemben ők sem idegenkednek a legféktelenebb erőszakoskodástól. Úgy látszik, hogy különösen a szárnyasokat üldözik keserű haraggal, talán csak azért, mivel a mostoha természet tőlük megtagadta a szárnyakat. Láttam egy cserebőrűt, aki üldözőbe vett egy nála sokkal kisebb szárnyast, aki pedig nem bántotta;

miután elfogta, elvágta a nyakát. A gyilkosságot többen nézték végig, de senkinek sem jutott eszébe pártját fogni az ártatlan áldozatnak.

Később megfigyeltem Füstölőt táplálkozás közben és bár ezt nem merem mint tényt állítani, mégis az a gyanú ébredt fel bennem, hogy az étel, amelyet eléje állítottak, a meggyilkolt kis szárnyas elváltozott holtteste volt. Nem akarom azonban magamat ilyen gyanusításokkal gyötörni, mert hiszen, ha igazam volna, akkor a Föld az erőszakoskodás, a jogtalanság és a vérengzés megátkozott hazája volna . . .

Eddig mindama kérdésekre, melyek a földlakók idegenszerű és titokzatos életszokásaira vonatkozólag felmerültek, megtalálták a választ, ha másképpen nem, legalább egy-egy, a valószínűség bélyegét magán viselő hipotézis segítségével.

Most azonban szemben állok több olyan újabb jelenséggel, amelyre nem találok kielégítő választ, még csak elfogadhatót sem. Ime Talány három problémája, melyeknek megoldását tudós kollégáim szíves figyelmébe ajánlom.

Először is megfigyeltem, hogy a cserebőrűek, ha levetik magukról a felső bőrt, gondosan elrejtőznek egymás elől. Talány példának okáért, aki egyike a legtipikusabb és mondhatnám: legszenvedélyesebb cserebőrűeknek, napjában négyszer-ötször elzárkózik mindenki elől.

Ebben valami érthetetlen ellenmondás lappang. Mert a cserebőrűek — akik legkevésbbé sem mentesek a hiúságtól — egymásra bizonyára imponáló benyomást akarnak tenni és szépeknek akarnak látszani. Már pedig a szépségük — még ha respektáljuk is az ő külö-

nös esztétikai fogalmaikat — nem rejtőzhetik külső bőrükben, melyet tetszésük szerint levethetnek és magukra ölthetnek és melyet bármelyik közülök megszerezhet magának. Szép, az ő szemükben is — csak a felesleges bőrökből kihámozott eredeti termetük lehet. Miért van mégis, hogy gondosan elrejtik alakjukat, ahelyett, hogy mutogatnák, — mintha szégyelnék, hogy a Világszellem ilyeneknek teremtette őket ? Valami átöröklött babona nyilvánul meg e perverz felfogásukban ?

Többször volt alkalmam megfigyelni Talányt bőrcsere idején. Ilyenkor befüggönyözte a szelelőlyukak alját, nem is sejtvén természetesen, hogy egy távoli planéta lakója a felső nyíláson át figyelemmel kíséri minden mozdulatát. Amit láttam, az meggyőzött arról, hogy a karcsú hüllő a mi esztétikai fogalmaink szerint érdekesebb, ha kevesebb színes bőr van rajta.

(Megjegyzem, hogy több színes felvételt készítettem a rózsaszínű földlakóról és a képeket nemsokára közzé is fogom tenni A Föld című tudományos munkámban. Ha Talány megtudná, hogy bőrcseréjének válságos momentumát ábrázoló képe nemsokára százezer példányban fog keringeni a Jupiteren, talán megneheztelne bolygónkra !)

Egy másik feltünő jelenség, hogy Talány ma úgy viselkedik, mintha megérezné a ráirányuló pillantásomat. Határozottan úgy viselkedik, mintha tudomást vett volna rólam és mintha kettőnk között valami telepatikus kapocs létesült volna. Néha úgy jár-kel, úgy mozog, mintha zavarba ejtené és feszélyeztetné az a szem, mely mérhetetlen távolságból szakadatlanul figyelemmel kíséri ; máskor meg olyan benyomást tesz

reám, mintha ez a szakadatlan figyelem hízelegne neki. Véletlen ez, vagy higyjek a túlfinomodott érzékek sejtelmében ?

Való, hogy az érdekes hüllő gyakran — különösen ha egyedül van — a Jupiter felé emeli szemét és titokzatosan, kacéran és hosszan tekint rám, egyenesen a gépem lencséjébe. Mit kereshet ilyenkor a verőfényes messzeségben ? Máskor szomorúan, kérdőleg néz rám és ilyenkor harmat pereg szeméből, nagy, csillogó cseppekben, melyeknek kémiai analizisét — fájdalom ! — nem ismerem. Bevallom, hogy ilyenkor megzavar munkámban, mert gyötör a kérdés, hogy mi jelentősége van a földlakók szeméből szivárgó harmatnak ? Talán álomszerű exisztenciájuknak megoldhatatlan problémája nyugtalanítja őket.

A kérdés megoldását megkísértem majd Adalékok a földlakók lélektanához című munkámban. Tanulmányaimat, a borús időjárás miatt, mára be kell fejeznem.

Jegyzet. Még egy kérdés ! Miért hunyják le szemüket a cserebőrűek, ha összeér a szájuk ? Ma ugyanis megesett, hogy Háromszeműnek — ennek az előttem felette ellenszenves földlakónak — szája összeért a Talányéval s Talány lehunyta mind a két szemét.

(A család harmadik tagja, Füstölő azalatt fáradhatatlan buzgalommal rakosgatta a varázslapokat.)

Negyedik éj.

Az időjárás az elmult éjjel nagyon megnehezítette munkámat, ma azonban bő kárpótlást nyertem a tegnapi bosszúságért. Midőn messzelátómat alkonyatkor a Földre irányítottam, a bolygót körülhullámzó levegő-

óceán oly tiszta és áttetsző volt, hogy a Föld alkata és a verőfényben mozgó földlakók körvonalai meglepő élesen mutatkoztak.

Megjegyzem, hogy gépem téves irányítása folytán (tehát egész véletlenül) egy igen nevezetes felfedezést tettem : felfedeztem egy nagy és népes cserebőrű várost, mely a tóparti kolónia közel szomszédságában terül el, a hegylánc túlsó oldalán. Bár már régebben feltettem magamban, hogy a célszerűség okáért egyelőre csak a tóparti kolónia tanulmányozására szorítkozom, nem állhattam ellent a kísértésnek, hogy tudomást ne vegyek egy nevezetes tüneményről, mely éppen akkor egy újonnan felfedezett cserebőrű városban lefolyt.

Egy szabad téren, mely a lakótanyák között elterült, a cserebőrűek ezrei szorongtak. Valamennyien látható érdeklődéssel figyeltek egy haját elhullatott, fényesfejű cserebőrűre, aki egy emelvényen állva, a felső két végtagjával hadonázott és a száját mozgatta. A fényesfejűnek különös viselkedése nagy hatással volt hallgatóira ; gyakran mozgás támadt köztük s ilyenkor a fejfedelüket emelgették feléje.

A különös tünemény okának kutatása közben némi nézeteltérés merült fel köztem és tudós kollégám közt, aki tegnap óta munkámban segít.

Én ugyanis ama véleményemnek adtam kifejezést, hogy a fényesfejű cserebőrű hanghullámokat idéz elő a szája mozgatásával és e hullámokat a hallgatók felfogják a fejükön lévő kagylós tölcsérrel. E feltevés ellenében azt lehetne felhozni, hogy a cserebőrűek valószínűleg mind tudnak hanghullámokat produkálni és

ha ez áll, akkor nem érthető, hogy miért veszik körül kíváncsi csapatokban a fényesfejűt, aki végre se tud többet, mint ők mindnyájan ? Ezen — megengedem, hogy komolynak látszó — ellenvetésre ez a válaszom : Egyes cserebőrűek, köztük a fényesfejű is, hosszú gyakorlat folytán bizonyos virtuózításra tesznek szert szájuk mozgatásával, ennélfogva a levegő folyékony és harmónikusan szótagolt rezegtetésével kellemes, csiklandó érzést okoznak hallgatójuknak. Szóbanforgó fényesfejű bizonyára valami nagyhírű szájvirtuóz, aki magasztos feladatként űzi cserebőrű társai fejkagylóinak csiklandozását.

Tudós kollégám eleinte úgy vélekedett, hogy a nagy cserebőrű gyülekezetnek valami komolyabb oka lehet, midőn azonban a fényesfejű lelépett az emelvényről és hallgatói közömbösen, az előbbi izgatottságnak minden nyoma nélkül oszlottak szét, világos volt már kollégám előtt is, hogy a fényesfejű pillanatnyi élvezetnél egyebet nem nyujtott hallgatóinak.

E rövid kitérés után keressük fel a tóparti kolóniát, hol a mai éj további folyamán több érdekes és a cserebőrűek életszokásaira nézve felette jellemző dolgot volt alkalmam megfigyelni.

Füstölő, mint rendesen, több társa segítségével most is fáradhatatlan buzgalommal rakosgatta a varázslapokat. Mosolyoghatunk a földlakók babonás szokásain, de nem tagadhatjuk meg tiszteletünket a cserebőrűektől, akik bámulatos kitartással végzik azt, amit ők kötelességüknek neveznek.

Talányt, aki az összes földlakók közt leginkább érdekel, jó ideig hiába kerestem a verőfényes parton

nyüzsgő sokaságban, végül felfedeztem az erdős hegylejtőn, melynek meredek útján egyedül haladt. Útközben meg-megállott s egy-egy színes kelyhű kis növényt szakított le; eleséget gyüjtött. Aztán belépett az árnyékos rengetegbe és a lombhullámok elrejtették kiváncsi szemem elől. Egy tisztáson újra felbukkant és ekkor észrevettem Háromszeműt is, aki, mint a zsákmányra leső vad, feküdt a bokrok homályában.

Több ízben azt a benyomást nyertem, mintha a graciózus Talány félelmet érezne ezzel a titokzatos viselkedésü hüllővel szemben; újabban azonban láthatólag megváltoztak érzelmei és ezúttal is a bizalmatlanságnak minden jele nélkül letelepedett melléje a fűbe. Egy kis növénnyel, melyet a kezében tartott, többizben végig legyintett Háromszemű arcán, később pedig társának zsinóron függő harmadik szemét a saját arcára próbálta illeszteni.

Eközben észrevettem, hogy Füstölő, aki abbahagyta a varázslatok kultuszát, lassú léptekkel közeledik a hegyi úton. Később ő is betért az erdőbe és a tisztás felé tartott. Két családtagjáról csak akkor vett tudomást, mikor már közvetlenül mellettük állott. Mikor megpillantotta őket, összerezzent, majd sokáig mereven nézte őket, mintha nem akarna hinni a két szemének. Háromszemű igen erősen fogta Talányt.

Füstölő meglepetése érthető volt. Említettem, hogy ő mindig azon fáradozott, hogy Talányt és Háromszeműt közelebb hozza egymáshoz, igyekezete azonban hajótörést szenvedett a két hüllőnek egymás iránt érzett ellenszenvén. Mikor Talányt és Háromszeműt most ilyen szoros együttlétben látta, megérthette,

hogy fáradozásait váratlan siker koronázta, ami láthatóan nagy örömet szerzett neki. Arca, amely egyébként vörös volt, egyszerre ibolyaszínű lett az örömtől. Háromszemű is az öröm minden jelével ugrott fel a fűből és meghajtotta magát Füstölő előtt, ami a cserebőrűeknél a rokonszenv és tisztelet jele.

Ekkor oly dolog történt, amely teljesen érthetetlen előttem. Említettem, hogy Füstölő állandóan egy hosszú, fényes szerszámot visel az oldalán, amely szerszámnak a rendeltetésével még nem tudtam tisztába jönni. Most gyorsan kihúzta hüvelyéből a hegyes szerszámot és belemártotta Háromszemű oldalába.

A különös jelenetnek egy nagyfontosságú tapasztalást köszönhetünk: a cserebőrűek teste nem szilárd anyag! Füstölgő hegyes szerszáma ugyanis nem pattant vissza Háromszemű testéről, hanem belemerült, sőt keresztül szaladt rajta. Ez érdekes lényeknek tehát olyan testük van, melyet keményebb tárgyakkal tetszésük szerint átlyukaszthatnak, esetleg apróbb részletekre is oszthatnak. Hogy milyen befolyással van életműködésükre az ilyen átlyukasztás, azt nem tudom, azt hiszem azonban, hogy nem okoz nekik kellemetlenséget, mert ha nem így volna, akkor nem tennék meg.

Háromszemű ekkor megint lefeküdt a fűbe, ahol akkor is feküdt, mikor Talány a tisztásra lépett; Talány a fűbe térdepelt, miközbe kibomlott hajsörénye körülfolyta az arcát. Füstölő és Talány később eltávoztak, Háromszemű azonban, akinek láthatóan nem volt kedve járkálni, fekve maradt a fűben.

(Említettem már, hogy a cserebőrűek alsó végtagjaik mozgatásával haladnak előre. Ez a nehézkes mozgás hamar kifárasztja őket és hogy új erőre tegye-

nek szert, hosszabb időt teljes mozdulatlanságban kell tölteniök. Ilyenkor lehunyják a szemüket és nem adnak semmi életjelt.)

Tudós kollégám ama véleményének adott kifejezést, hogy Füstölő hegyes szerszáma súlyos zavart idézett elő Háromszemű szervezetében, esetleg végleg megakasztotta annak működését. Én azonban nem értek egyet kollégám felfogásával. Nem vonhatom kétségbe, hogy Füstölő jól tudta, mi lesz a következménye annak, hogy kivonja hüvelyéből szerszámát és belemártja Háromszemű oldalába. Mi indíthatná az egyik földlakót arra, hogy zavart támasszon a másiknak testi szervezetében és miféle fizikai, vagy morális hasznot várhatna ilyen beavatkozástól? Kollégám ezzel szemben a húsevő fajok ismert öldöklési ösztönére hivatkozik. Azonban a húsevőket is csak az éhség, vagy a bosszúvágy ösztönzi erőszakoskodásra. Az éhség nem lehetett oka Füstölő tettének, mert hiszen érintetlenül otthagyta Háromszeműt a fűben. Talán a bosszú? Féltékennyé tette Füstölőt, hogy Háromszeműt olyan bizalmas közelben találta Talány mellett?

E feltevés ellen szól, hogy Füstölő több izben maga vezette Háromszeműt Talány tanyájára, amit ép ésszel nem tehetett volna, ha két társának egymáshoz való közeledéséből valami hátrány háramolhatott volna rá. Joggal kérdezhetnők tehát: miért hagyta Talányt folyton Háromszeművel, ha tudta, hogy ebből baj származhatik? Eddigi tapasztalataim után nem tartok túlságosan sokat a cserebőrűek elmebeli képességeiről, a primitív gondolkozás tehetségét azonban még se akarnám eltagadni tőlük.

Ötödik éj.

Tisztelt kollégám, aki tudásszomjától ösztönözve, ma korábban jelent meg az obszervatóriumban, mint magam, felhívta figyelmemet egy különös jelenségre, amely a tóparti kolóniától jó messzire, a tengeren tul elterülő hegyes vidéken folyt le.

A kopár hegyek közt, melyek élesen árnyékolt mappaként terültek el szemei előtt, a napfényben csillogó, hegyes szerszámokkal ellátott és egyforma kék bőrbe bújtatott cserebőrűek légiói vonultak. A csapatok, mintha csak a saját akaratukat alárendelték volna egy felsőbb intelligenciának, összevágó, gépies léptekkel vonultak fel egy hegylejtő felé, melyet piros föveges cserebőrűek tartottak megszállva.

A találkozásnak megdöbbentő eredménye lett. Miután szerszámaikból fehér füstfelhőket szórtak, egymásnak rohantak és összegomolyodva vad birokra keltek. Hegyes nyársaikat belemártogatták egymás testébe, fegyverük vastagabb végével pedig főbe ütötték egymást.

Sokan hanyatt estek közülök, mások pedig — piros könnyeket hullajtva szétmarcangolt testükből — futásnak eredtek. A kéksapkások pedig telhetetlen dühvel üldözőbe vették a vörösöket, fanatikusan lobogtatva a póznára tüzött tarka kelméket.

Az egész hegyláncon tüzes förgetegként tombolt végig a dühös hajsza, vörös pocsolyákban fetrengő, összerongyolt testeket szórva útjába.

A jelenet különös gondolatokat ébresztett bennem és tudós kollégámban. Háromszemű példáján okulva, már tegnap tapasztaltuk, hogy a cserebőrűek teste igen

tökéletlen és törékeny szervezet, melyet a hegyes, kemény tárgy könnyen keresztüljár. Bár tegnap még kétségbe vontam, most már magam is azt hiszem, hogy az ilyen megcsonkítás fájdalmat okoz nekik, esetleg meg is semmisíti őket. Mindazonáltal a cserebőrűek mégis külön szerszámokat gyártanak egymás megcsonkítására, sőt szervezett tömegekben támadnak egymásra, hogy bántalmazzák egymást. Mi ennek a magyarázata ?

Kollégám úgy vélekedik, hogy mi szemtanui voltunk két, ősi ellenségeskedésben élő faj mérkőzésének. E hipotézist azonban nem tehetem a magamévá. Gondosan megfigyeltem az egymást gyilkoló cserebőrűeket és azt a tapasztalást szereztem, hogy ugyanegy fajhoz tartoznak, azaz nincs közöttük semmiféle faji különbség. A rokonfajok pedig az állatvilág minden osztályában szívesen tömörülnek társaságokba, hogy megvédjék egymást; a fajgyilkosságra, mely végre is csak egy neme a tömeges öngyilkosságnak, nem tudok példát. A szemünk előtt lefolyt harcra különben nem az önfenntartás törvénye ösztönözhette a cserebőrűeket, mert megfigyeltem, hogy a sebesülteket és elesetteket nem falták fel. Az ellenségeskedésre tehát csak valami lélektani ok ragadhatta őket és erre vonatkozóan van is egy — bár megengedem, hogy merésznek látszó — feltevésem. Azt hiszem, a gyilkos gyűlölet oka a vörös és kék fövegek színének különböző voltában rejlik. A kéksapkások egy erősebb törzs tagjai, akik vörös sapkás szomszédjaikat arra akarják kényszeríteni, hogy ők is kék sapkát viseljenek, azaz hogy ők is a kéksapkások szokásai szerint éljenek. A vörösek pedig bizonyára meg vannak róla győződve, hogy

magasztos gondolkodásukról tesznek tanuságot, midőn sapkájuk színét életük árán is megvédelmezik.

Ez nevetségesen hangzik, de én, aki most már némileg ismerem a cserebőrűek különös szokásait, tudom azt is, hogy minő végtelen fontosságot tulajdonítanak e hüllők bizonyos külsőségeknek.

Mint a förtelmes marakodás érthetetlen zárójelenetét fel kell említenem, hogy a győztes kéksapkások később egy távoli domb felé özönlöttek, melyen egy zöldbóbitás öreg cserebőrű állott, akit olyan hódolattal és örömmel vettek körül, mintha nagy hálára volnának neki kötelezve. Érthetetlennek mondom ezt a dolgot, mert a zöldbóbitás nem is vett részt a harcban, hanem a vörössapkásoktól biztos távolban, egy fekete kis csövön át nézte a mérkőzés lefolyását.

Ideje azonban, hogy visszatérjünk a tóparti kolóniához, megfigyeléseink tulajdonképpeni objektumához. Tegnap itt feltünő és szokatlan dolgok történtek. Ma azt reméltem, hogy utólag talán sikerül majd a tegnapi rejtélyek egyikét vagy másikát megoldanom, de hajnal felé be kellett látnom, hogy csalódtam, mert alkonyattól reggelig nem is láttam egyikét sem a tegnapi események szereplőinek. Füstölő, Talány és Háromszemű egész nap láthatatlanok maradtak. Megfigyeltem, hogy Füstölőék közös lakótanyáinak szelelőlyukai szorosan zárva maradtak, megfigyeltem továbbá, hogy a tanya előtt egész csapat cserebőrű ácsorgott, akik feszült figyelemmel nézték a tanyát. Hogy mi ébreszthette fel kiváncsiságukat, azt nem tudom.

Ha Háromszemű sorsáról nem is sikerült megtudnom semmit, azért mai fáradozásunk még sem mondható meddőnek, mivel több, igen érdekes adattal

gazdagította a Föld faunájára és flórájára vonatkozó ismereteinket.

A földi állatvilág egyik legérdekesebb tagja a forgó állat. E különös és talán a világegyetem organikus életében páratlan lénynek karcsú, vékony és sugaras bordákkal ellátott testét kemény, ércfényű bőr borítja. Mozgását úgy végzi, hogy a saját tengelye körül forog. Ügyesen és hihetetlen kitartással fut. A cserebőrűek háziállattá szelidítették a forgó állatot és lovaglásra használják. Annyira szelíd és kezes, hogy mozdulatlanul fekve marad, ha a gazdája leválik a hátáról és csak akkor indul meg újból, ha a gazdája futásra ösztönzi.

A forgó állatnál nem kevésbbé érdekes a fénynövény, melynek több alfaját figyeltem meg. E növénynek az a sajátsága, hogy áttetsző kelyhe éjjel foszforeszkál, erős világosságot terjesztvén. A cserebőrűek teleültetik a telepek utcáit fény-növényekkel, amelyek aztán alkonyatkor oly érdekes képet nyujtanak, mintha egy új planétarendszer született volna meg az éjszaka méhében. Úgy látszik, a fény-növény a népesebb városokban inkább találja meg életfeltételeit, mert ott buján tenyészik és többágú koronát hajt, míg a kisebb helyeken csak csekély számú és gyönge fényű példányok virítanak.

Hatodik éj.

Holnap felállítják az új szerkezetű tizenkilenc messzelátót, melyet a Föld organikus életének tanulmányozása céljából az én gépem mintájára gyártottak. A Föld felületét akkor húsz zónára fogjuk osztani, amelyeknek határain belül rendszeres kutatásokat eszközlünk.

Eddigi kutatásaimnál inkább a kiváncsiság vezetett, holnaptól kezdve a komoly tudomány fog kalauzolni.

Nem tagadhatom, hogy babonás, mondhatnám megszégyenítő elérzékenyülés vesz erőt rajtam, midőn ez a távoli csillag, amellyel eddig csak magam voltam titokzatos összeköttetésben, egy egész világ érdeklődésének közprédájává lesz. És midőn erőt gyüjtök a rám várakozó komoly feladathoz, búcsút kell mondanom földi ismerőseimnek, Talánynak, Füstölőnek és Háromszeműnek, akiknek egyénisége rám nézve talán örökre el fog veszni a felém áradó új benyomások tengerében és búcsút kell mondanom naplómnak is.

A mai éjnek különben az volt a nevezetes két eseménye, hogy Háromszeműt raktárba tették és hogy Talány (alkalmasint hosszabb időre) otthagyta a szárazföldet. A tanya körül, amelyben Háromszemű szokott állandóan tartózkodni, nagy tömeg csoportosult egy fekete, kerekes alkotmány körül, amely elé hat négylábú földlakót kötöttek. Aztán egy négyszögletű szekrényt hoztak a tanyából ; a szekrényben Háromszemű feküdt. Egészen mozdulatlan volt ; az arca szokatlan fehér volt ; a szemét erősen lehunyta. Különböző ceremóniák közt, amelyeket fényes palástú cserebőrűek végeztek, lecsukták a szekrény födelét, aztán feltették a kerekes alkotmányra és hosszú, lassú menetben megindultak az úton.

A kolónia határában van egy elkerített hely. Ott levették a szekrényt, amelybe Háromszeműt bezárták és újabb szertartások közt mélyen elásták a földbe. Egy kis halmot vetettek föléje, amelybe két keresztbe rótt lécet füztek. Háromszeműt otthagyták a földben, a többiek pedig hazamentek.

Be kell vallanom, hogy mindez kimondhatatlanul meglepett. Háromszemű két nap óta mozdulatlan volt és ama körülmény, hogy társai elásták, arra enged következtetni, hogy nem is szándékszik egyelőre megmozdulni. A helyen, ahol elföldelték, hosszú sorban emelkedtek az övéhez hasonló halmok és én azt hiszem, hogy minden egyes ilyen halom alatt egy-egy fáradt cserebőrű pihen. Úgy látszik, hogy a szóbanforgó hely nem egyéb nagyszabású raktárnál, ahol a pihenő cserebőrűeket elhelyezik, nehogy útjukban legyenek járó-kelő társaiknak. Mindezekből levonhatjuk azt a meglepő tanulságot, hogy a cserebőrűek nem élnek mindig, hanem megvan az a képességük, hogy időszakonként megszakítják exisztenciájukat. A szünetelőket aztán raktárba teszik. Mennyi időre? E kérdésre természetesen nem válaszolhatok és meglehet, hogy maguk a cserebőrűek sem tudnának rá válaszolni.

A második érdekes esemény, amelyről be akarok számolni, akkor történt, amikor a nap a Föld zenitjén állott. Talány, akit már két nap óta nem láttam, megjelent lakótanyájának küszöbén.

Arca nagyon fehér volt, ércfényű haja pedig hosszú sörényként folyt le a hátán. Gyors léptekkel sietett a tó partjához. Itt körülnézett, mintha keresni akarna valakit, de a közelben nem volt cserebőrű és rajtam kívül nem is látta senki. És meglehet, hogy a különös lényben ekkor valami telepatikus sejtelem ébredt fel, mert egyenesen felém fordította arcát, sötét szemét a mérhetetlen távolságból szinte belemélyesztette a gépem lencséjébe, majd felemelte a két fehér nyulványát, mintha búcsút akarna inteni.

A következő pillanatban belevetette magát a tóba, amelynek hullámai összecsaptak a feje felett.

Talány cselekedete nagy elégtételemre szolgált. Tudós kollégám ugyanis különböző megfigyelésekből kiindulva, azt a hipotézist állította fel, hogy a cserebőrűek tulajdonképpen szárazföldi lények, amelyek csak fürödni járnak a vízbe. Talány most egy csapással halomra döntötte kollégám feltevését és fényes igazságot szolgáltatott nekem, aki amellett kardoskodtam, hogy a földlakók hüllők. Abból a körülményből, hogy alkonyatig egyszer sem bukkant fel a víz szinén, arra következtettem, hogy jól érzi magát a tó fenekén, ami lehetetlen volna, ha szárazföldi állat volna.

A cserebőrűeknek hajdanában a tengerek és a tavak kristálymélye volt eredeti hazájuk, ahonnan csak később merészkedtek ki hosszabb időre egy-egy sziget viruló partjára, amikor kultúrájuk fejlődni kezdett. Ősi városaik azonban bizonyára most is ott állanak még a vizek kék mélységében.

Talány, mikor otthagyta a szárazföldet, teljesen azt a benyomást tette rám, mintha megelégelte volna a szárazföldi életet és menedéket keresett volna a hűvös és csendes habok ölében.

A cserebőrűek életszokásaira vonatkozó tapasztalataimat összegezve, konstatálhatom ugyan, hogy sok becses adatot sikerült összegyüjtenem, egyszersmind nem titkolhatom el azonban magam előtt, hogy lelkiéletük logikájára vonatkozóan alig sikerült valamit megtudnom. A holnap megindulo rendszeres kutatások feladata lesz annak a kiderítése, hogy lelkiéletük egyáltalában alá van-e vetve valamely logikai szabályoknak?

VÉGE.

HERCZEG FERENC MUNKÁI

33

AMILÓI VÉNUSZ KARJA

A CSEREBŐRŰEK